

ÚSTAV ZEMĚDĚLSKÝCH A POTRAVINÁŘSKÝCH INFORMACÍ

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Agricultural Economics

ČESKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÝCH VĚD

1

ROČNÍK 41 (LXVIII)
PRAHA
LEDEN 1995
CS ISSN 0139-570X

Mezinárodní vědecký časopis vydávaný z pověření České akademie zemědělských věd a s podporou Ministerstva zemědělství České republiky

An international journal published by the Czech Academy of Agricultural Sciences and with the promotion of the Ministry of Agriculture of the Czech Republic

Redakční rada – Editorial Board

Předseda – Chairman

Doc. Ing. Vladimír Jeníček, DrSc. (Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR)

Členové – Members

Ing. Gejza Blaas, CSc. (Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, SR)

PhDr. Stanislav Buchta, CSc. (Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, SR)

Ing. Juraj Cvečko, CSc. (Agris, Bratislava, SR)

Prof. Ing. Jan Hron, DrSc. (Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR)

Mgr. Helena Hudečková, CSc. (Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR)

Ing. Viera Izáková, CSc. (Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, SR)

Ing. Josef Kraus, CSc. (Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, ČR)

Prof. Ing. Zdeněk Poděbradský, CSc. (Výzkumný ústav živočišné výroby, Praha-Uhřetěves, ČR)

Ing. Bohumil Prouza, CSc. (Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, ČR)

Prof. Ing. František Střelček, CSc. (Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR)

PhDr. Jana Šindlářová (Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, Brno, ČR)

Prof. Ing. Karel Vinohradský, CSc. (Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, Brno, ČR)

Prof. Ing. Jozef Višňovský, CSc. (Vysoká škola poľnohospodárska, Nitra, SR)

Prof. Ing. Ivan Vrana, DrSc. (Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR)

Vedoucí redaktorka – Editor-in-Chief

Mgr. Alena Rottová

Cíl a odborná náplň: Časopis publikuje autorské vědecké statě s agrární tematikou z oblasti ekonomiky, managementu, informatiky, ekologie, sociálně-ekonomické a sociologické. Od roku 1993 zajišťuje kontinuálně problematiku dosud uveřejňovanou ve zrušeném časopise Sociologie venkova. Široké tematické spektrum zahrnuje prakticky celou sféru agrobiznisu, tj. ekonomickou problematiku dodavatelských inputových sfér pro zemědělství a potravinářský průmysl, sociálně-ekonomickou problematiku a sociologii venkova a zemědělství, až po ekonomiku výživy obyvatelstva. Statě jsou publikovány v jazyce českém, slovenském nebo anglickém. Abstrakty z časopisu jsou zahrnuty v těchto databázích: Agris, CAB Abstracts, Czech Agricultural Bibliography, WLAS.

Periodicita: Časopis vychází měsíčně (12x ročně), ročník 41 vychází v roce 1995.

Přijímání rukopisů: Rukopisy ve dvou vyhotoveních je třeba zaslat na adresu redakce: Mgr. Alena Rottová, vedoucí redaktorka, Ústav zemědělských a potravinářských informací, Slezská 7, 120 56 Praha 2, tel.: 02/25 75 41–9, fax: 02/25 70 90. Den doručení rukopisu do redakce je publikován jako datum přijetí k publikaci.

Informace o předplatném: Objednávky na předplatné jsou přijímány pouze na celý rok (leden–prosinec) a měly by být zaslány na adresu: Ústav zemědělských a potravinářských informací, vydavatelské oddělení, Slezská 7, 120 56 Praha 2. Cena předplatného pro rok 1995 je 468 Kč.

Aims and scope: The journal publishes original scientific papers dealing with agricultural subjects from the sphere of economics, management, informatics, ecology, social economy and sociology. Since 1993 the papers continually treat problems which were published in the journal Sociologie venkova a zemědělství until now. An extensive scope of subjects in fact covers the whole of agribusiness, that means economic relations of suppliers and producers of inputs for agriculture and food industry, problems from the aspects of social economy and rural sociology and finally the economics of the population nutrition. The papers are published in Czech, Slovak or English. Abstracts from the journal are comprised in the databases: Agris, CAB Abstracts, Czech Agricultural Bibliography, WLAS.

Periodicity: The journal is published monthly (12 issues per year), Volume 41 appearing in 1995.

Acceptance of manuscripts: Two copies of manuscript should be addressed to: Mgr. Alena Rottová, editor-in-chief, Institute of Agricultural and Food Information, Slezská 7, 120 56 Praha 2, tel.: 02/25 75 41–9, fax: 02/25 70 90. The day the manuscript reaches the editor for the first time is given upon publication as the date of reception.

Subscription information: Subscription orders can be entered only by calendar year (January–December) and should be sent to: Institute of Agricultural and Food Information, Slezská 7, 120 56 Praha 2. Subscription price for 1995 is 118 USD (Europe), 123 USD (overseas).

JMENNÝ REJSTRÍK

1. Bielik P.: Makroekonomické vplyvy subvenčnej politiky na výkonnosť a dôchodkovosť poľnohospodárstva Macroeconomic effects of subsidy policy on the performance and income rate of agriculture	261
2. Bervidová L., Boučková B.: Regulace agrárního trhu v Evropské unii Agrar market regulation in the European Union	127
3. Brabenec V., Šařecová P.: Rodinné farmy ve spektru zemědělských podniků ČR Family farms in the spectrum of Czech Republic agricultural enterprises	207
4. Brabenec V., Šařecová P.: Výsledky z výzkumu ekonomických specifík současné zemědělské prvovýroby Results of the present agricultural primary production economic specificities research	253
5. Brandth B.: Rural femininity and masculinity in transition Rurální feminita a maskulinita v přeměně	495
6. Bruckmeier K., Cheng Xu: Cultural specificity of sustainable agriculture: a comparison of China and West Europe Kulturní zvláštnosti trvale udržitelného zemědělství: srovnání Číny a západní Evropy	445
7. Buchta S.: Vývoj zamestnanosti a priemerných miezd v agrárnom sektore Development of employment and average incomes in the agrar sector	373
8. Buchta S., Blaas G.: Agrarian unemployment and changes in Slovak countryside Agrárna nezamestnanosť a zmeny na slovenskom vidieku	327
9. Burianová J.: Analýza vlivu cen na agregátní nabídku zemědělství Analysis of the price impact on the agricultural aggregate supply	61
10. Clark J., Murdoch J.: The consumption of science as a political process: some lessons from the field Spotřeba vědy jako politický proces: několik lekcí z praxe	509
11. Daňo J., Nosát V., Čuboň J.: Ekonomická optimalizácia porážkovej hmotnosti býkov z hľadiska spotreby škrobových jednotiek Economic optimization of the bulls slaughter weight from the starch units consumption point of view	545
12. Draganova M.: Agrarian policy in Bulgaria: clash between viable individual models for survival and contradictive state policy? Zemědělská politika v Bulharsku: střet mezi životaschopnými individuálními modely pro přežití a protikladnou státní strategii?	471
13. Hagelschuer P.: Transformační proces v agrárním sektoru v nových spolkových zemích SRN Transformation process in the sector of agriculture and food of the GFR new federal lands	367
14. Havel J.: Approaches to the farming system research in present Czech agriculture Přístupy k hospodaření v současném zemědělství ČR	353
15. Hrabánková M.: Informační podpora regionálního rozvoje Information support of regional development	111
16. Hubáček J.: K podstatě a pojetí zemědělského zákona To the substance and orientation of the agrar act	279
17. Hudečková H.: Privatization in agriculture and rural regeneration Privatizace v zemědělství a obnova venkova	307
18. Hudečková H.: Reprezentace zemědělství v sociální změně českého venkova Representation of agriculture in the social change of Czech countryside	147
19. Hudečková H., Lošták M.: Rozličné životaschopné modely a stratégie pro český venkov Different viable models and strategies for the Czech countryside	477

20. I ž á k o v á V.:	Reštrukturalizácia poľnohospodárstva a potrebné informačné zabezpečenie Restructuralization of agriculture and the necessary information support.	97
21. J a n d a K.:	Credit rationing under asymmetrical information Přidělování zemědělských úvěrů v podmínkách asymetrických informací.	117
22. J a n d a K.:	The econometric application of the linear demand system to the estimation of demand for selected food products Ekonometrická aplikace lineárního poptávkového systému na odhad poptávky po vybraných potravinách.	197
23. J a n d a K., L u t t e k e n A.:	Transformation strategies for agricultural cooperatives in Central and Eastern Europe Transformační strategie pro zemědělská družstva ve střední a východní Evropě.	525
24. J a n d a K., O f f s t e i n N.:	Does ownership matter? A production function approach Ocenění úlohy vlastnictví za pomoci produkční funkce.	357
25. J e n í č e k V.:	Světové globální problémy a problém potravin World global problems and the food problem.	397
26. J e n í č e k V.:	Udržitelný rozvoj – koncept a dimenze Sustainable development – concept and dimensions.	245
27. K l i m e š J.:	Centrálna databáza MP SR a jej funkcie v procese reštrukturalizácie poľnohospodárstva Ministry of agriculture of the SR central database and its function in the restructuralization of agriculture process.	103
28. K v a p i l í k J., K u n d r á t o v á Z.:	Odhad ekonomických výsledků chovu mléčných a kombinovaných užitkových typů skotu Estimate of milk and combined utility beef cattle types' economic results.	271
29. L a p k a M., C u d l í n o v á E.:	Rural community for the sake of positive global change? Je zde rurální komunita kvůli pozitivním globálním změnám?	331
30. L a z a r č í k J.:	Intenzita slovenského poľnohospodárstva v medzinárodnom porovnaní Intensity of Slovak agriculture in the international comparison.	263
31. L o b m a i e r G.:	Problémy a perspektivy malých zemědělských podniků způsobené vstupem do Evropské unie na příkladu Horního Rakouska Problems and perspectives of small enterprises caused by entering the European Union on the example of Upper Austria.	416
32. L o š ť á k M.:	The development possibilities of Czech villages Vývojové možnosti českých vesnic.	317
33. M a c h J.:	Některé zvláštnosti agrárního trhu Some specialties of the agrar market.	49
34. M a j e r o v á V.:	Changes in social structure of agricultural enterprises Změny v sociální struktuře zemědělských podniků.	295
35. M i c h á l e k A.:	Transformácia hospodárskych funkcií sídiel v rurálnej krajine Transformation of the dwellings in the rural countryside economic functions.	153
36. N á m e r o v á I.:	Present socio-economic problems of Slovak countryside Súčasný socioekonomické problémy slovenského vidieka.	331
36. N ě m e c J.:	Návrh opatření na ochranu zemědělského půdního fondu Proposal of provisions for the agricultural land fund protection.	421
37. N ě m e c J.:	Průměrná cena zemědělské půdy v katastrálním území Average price of agricultural land in cadastre area.	265

38. Okenka I.: Príspevok PEF VŠP na technickom a personálnom budovaní informačnej siete poľnohospodárstva SR The attribution of the Faculty of Farm Economics and Management, University of Agriculture, to the technical and personal building of the SR agriculture information network	107
39. Rikoon S.: Konflikty viedení a kultúrnych významů životního prostředí: důsledky pro uspořádání vztahu ekologie a demokracie Conflicts of knowledge and the cultural construction of the environment: implications for the mediation of ecology and democracy	161
40. Sojková Z.: Hodnotenie plodínových portfólií so zohľadnením rizika Evaluation of the crop portfolios with regard to the risk	57
41. Stěleček F., Bicanová M., Maršík M.: Portfolio agrárního sektoru na burze cenných papírů Praha The agrar sector portfolio on the Stock Exchange in Prague	1
42. Šindlářová J.: Countryside as viewed by students: a sociological survey Venkov pohledem studentů: sociologická sonda	337
43. Šindlářová J.: Sociologie na Zemědělské univerzitě ve Wageningen Sociology at Wageningen Agricultural University	167
44. Teather E. K.: Farm women in Canada, New Zealand and Australia redefine their rurality Zemědělské ženy v Kanadě, Austrálii a na Novém Zélandě redefinují svou ruralitu	481
45. Ubrežiová I., Mihina Š.: Ekonomická efektivnost výroby mléka u rozdílných užitkových typoch dojníc vo vybraných farmách na Slovensku Milk production economic effectiveness of different production types of cows in selected farms of Slovakia	539
46. Vicen M.: Model analýzy organizačno-riadiacich faktorov ovplyvňujúcich výsledky v chove hovädzieho dobytku Analysis model of organization and management factors influencing results of beef cattle breeding	213
47. Vigner J.: Liberální agrární politika a marginalita The liberal agrar policy and marginality	381
48. Villafane A. G.: Regional specialization and productionist politics in agriculture vs. the productive and reproductive strategies of social actors. The case of family producers in a cattle raising region on the Argentine pampas Regionální specializace a produkcionistická politika versus produkční a reprodukční strategie sociálních aktérů. Případ rodinných farem v oblasti chovu skotu na argentinských pampách	457
49. Višňovský J.: Rezervy vo zvyšovaní produktivity práce v podnikoch poľnohospodárskej prvovýroby The reserves in increasing of the labour productivity in the enterprises of the agricultural primary production	521
50. Wagner F., Stěleček F., Opekarová L.: Přizpůsobení rakouské regionální politiky v oblasti zemědělství podmínkám EU Adaptation of Austrian regional policy in the area of agriculture to the conditions of the European Union	407
51. Wiesinger G.: The importance of farmers' relief services for social security in Austria Význam služeb zajišťujících náhradní pracovníky pro zemědělské farmy pro sociální jistoty v Rakousku	503
52. Zeman J.: Útlum zemědělství a jeho ekologizace Dampening of agriculture and its ecologization	429
53. Živělová I.: Kritéria a metody investičního rozhodování v zemědělství Criteria and methods of investment decision-making in agriculture	533

INFORMACE – INFORMATION

1. Brabenec V.: Sezonní kolísání cen jatečných prasat a jeho využití v podnikatelském rozhodování subjektů trhu (Seasonal fluctuation of slaughter pigs prices and its use in the decision-making of market subjects)	383
2. Brožková D.: Metodika způsobu šetření a zpracování výsledků šetření o cenách zemědělských pozemků (Methodology of research and processing of the research results regarding the agricultural land prices)	391

3. Buchta S.:	Vývoj a porovnanie priemerných miezd a zamestnanosti v I. polroku 1995 v SR a ČR (Development and comparison of average wages and employment in the first six months of 1995 in Slovak Republic and Czech Republic)	551
4. Buchta S.:	Vývoj zamestnanosti a priemerných miezd v malých organizáciách do 24 pracovníkov v rezorte pôdohospodárstva (Development of employment and average wages in the small organizations up to 24 employees in agriculture)	437
5. Jeníček V.:	Agrárni vzdělávání ve Finsku (Agrar education in Finland)	225
6. Jeníček V.:	Farmář v rakouském zemědělství (Farmer in the Austrian agriculture)	557
7. Jeníček V.:	Regionální politika EU (Regional policy of EU)	46
8. Jeníček V.:	Vzdělávání zemědělce v Nizozemí (Farmer education in Netherlands)	181
9. Jirovský M.:	Agrární politika před vstupem do Evropské unie (Agrar policy before entering the European Union)	387
10. Krninská R.:	The soil fertility – the base of economic-ecological and social stability (Půdní úrodnost – základ ekonomicko-ekologické a sociální stability)	343
11. Kubanková M.:	Information of the Economic Research Institute for Agriculture and Food Industry in Bratislava activities (Informace o činnosti Výzkumného ústavu ekonomiky zemědělství a potravinářského průmyslu v Bratislavě)	283
12. Špaček J.:	Připravujeme XVI. kongres Evropské společnosti pro rurální sociologii v Praze, 31. 7.–4. 8. 1995 (In preparation of the XVth Congress of the European Society for Rural Sociology in Prague, July 31.–August 4., 1995)	177
13. Trnková V.:	The ways to solve the unemployment in the country (Cesty řešení nezaměstnanosti na venkově)	347
14. Vaněček D.:	Agroturistika a ideální dovolená (Agrotourism and an ideal holiday)	135

Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA – FROM THE SPHERE OF SCIENCE

1. Bečvářová V.:	Podpora strukturálních změn zemědělství v regionálních aspektech (Support of the structural changes in agriculture in the regional aspects)	43
2. Blaas G.:	Regionalizácia agrárnej politiky (Regionalization of agrar policy)	22
3. Blaas G.:	Životné jubileum Doc. Juraja Cvečka (Anniversary of Doc. Juraj Cvečko)	160
4. Buchta S.:	Regionálne aspekty vývoja agrárnej zamestnanosti na Slovensku (Regional aspects of agrar employment development in Slovakia)	30
5. Cvečko J.:	II. Medzinárodný seminár „Informatika v poľnohospodárstve a potravinárskom priemysle“ (II. International Seminar “Informatics in agriculture and food industry”)	133
6. Čaněk A.:	Alokace zemědělské produkce a zpracovatelského průmyslu v okrese Znojmo (Allocation of agricultural production and processing industry in the Znojmo district)	95
7. Doucha T.:	Přístupy k formování budoucí zemědělské politiky ČR (Ways of forming the future Czech Republic agrar policy)	25
8. Fritzová M.:	Variability of the proprietary relationships transformation in state and co-operative enterprises (Rozdílnosti v transformaci vlastnických vztahů ve státních a družstevních zemědělských podnicích)	84
9. Hrabánková M.:	Stav a přístupy k řešení regionální politiky v ČR (The situation and ways of solving the Czech Republic regional policy)	28
10. Hron F., Švachula V., Vlk J., Janál R.:	Prognóza vývoje českého zemědělství (Prognosis of the Czech agriculture development)	70
11. Hudečková H.:	Agrarian changes in the context of renewal and development of rural areas (Agrární změny v kontextu obnovy a rozvoje rurálních oblastí)	171

12. Ižáková V.:	75 rokov výskumu ekonomiky poľnohospodárstva na Slovensku (75 years of agricultural economics research in Slovakia)	219
13. Janál R.:	17. kongres SVU v Praze (The 17th Congress of Science and Art Society in Prague)	67
14. Janeček M.:	Vodohospodárské a pozemkové úpravy v krajine (Water economy and land adjustments in the countryside)	80
15. Jansen J.:	The role of agriculture in the development of peripheral rural areas in Europe (Úloha zemédelství pro rozvoj periferních venkovských oblastí v Evropě)	10
15. Kareš J.:	Regionálna politika v oblasti Šumavy (Regional policy in the area of Šumava)	93
16. Konopásek V.:	Ochrana životného prostredia vo vzťahu k zemédel'ským stavbám a jejich technológiám (Environmental care with regard to agricultural constructions and their technologies)	82
17. Kosieradzki M.:	Adjustment of the Polish farmers to the conditions of market economy – the final or contemporary allocation of agricultural production in regions (Prizpůsobení polských zemédel'ců podmínkám tržní ekonomiky – výsledná nebo dočasná alokace zemédel'ské výroby do regionů)	38
18. Kraus J.:	Úvodní vystoupení k zahájení semináře „Zemédel'ská regionálna politika“ (Opening speech in the seminar "Agricultural regional policy")	8
19. Mertisina T.:	How could the Central and Eastern European countries be assisted if they join the European Union and what kind of problems could accompany it? (Jak lze pomoci zemím střední a východní Evropy při vstupu do Evropské Unie a jaké problémy s tím mohou být spojeny?)	41
20. Mládková A.:	Problematika zemédelství v oblasti Krnapu (Problems of agriculture in the area of the Krkonoše National Park)	91
21. Novotný V., Janál R.:	Prognóza rozvoje agrokomplesu (The development of agricomplex prognosis)	68
22. Perlín C.:	Prognóza rozvoje potravinářského průmyslu (Development of the food industry prognosis)	75
23. Surd V.:	The evolution patterns of rural areas in Transylvania a Maramures, between 1938–1993 (Vzorce rozvoje rurálních oblastí v Transylvánii a Maramureši v letech 1938–1993)	87
24. Swain N.:	Agricultural regional policy in the Czech Republic: is one really necessary? (Zemédel'ská regionálna politika v České republice: je jí skutečně zapotřebí?)	15
25. Šimko J.:	Integrovaný informačný systém VTEI rezortu pôdohospodárstva Slovenskej republiky (Integrated information system of the scientific, technical and economic information of the Slovak Republic agriculture)	222
26. Švasta J., Janál R.:	Perspektivní rozvoj agrárního sektoru a potravinářského průmyslu z pohledu zemédel'ské ekonomiky (Prospective development of agrar sector and food industry from the outlook of agricultural economics)	73
27. Vokáč J.:	Regionálna politika a základní principy zemédel'ské politiky vlády ČR (Regional policy and the basic principles of the Czech Republic government agrar policy)	36

ZE ZAHRANIČÍ – FROM ABROAD

1. Čerevko G. V., Gubeni J. E., Lukaš V. E.:	Zkušenosti a problémy rozvoje zemédel'ských farem na Ukrajině (Experiences and development problems of agricultural farms in Ukraina)	287
2. Kosieradzki M.:	Zemédel'ský trh, sociálně ekonomická skutečnost či iluze? (Agrar market: a socio-economic reality or an illusion?)	175
3. Lukas Z.:	Rozšíření Evropské unie o státy východní Evropy (EU extension by the East European countries)	285
4. Studie Evropské unie o zemédelství států střední a východní Evropy (Results of the report on the state and the outlook of agriculture of Eastern and Central Europe)		443

DISKUSE – DISCUSSION

1. Hubáček J.:
Výrobně ekonomické a tržně adaptační problémy českého zemědělství (Production-economic and market adaptation problems of Czech agriculture) 228
2. Hubáček J.:
Zvláštnosti a specifika reprodukčního procesu v zemědělství (Specificities of reproduction process in agriculture) 289

PŘÍLOHA – SUPPLEMENT

1. Podstata agrárních úvěrů ve státech Evropské unie (The basis of agrar credits in the EU countries)..... 138
2. Středisko rozvoje podnikání v Greenstone: Kanada (Greenstone enterprise development center: Canada)..... 192
3. Švédská zemědělská reforma z roku 1990 a její revize v roce 1993 (Swedish 1990 agrar reform and its revision in 1993) 235
4. Vybrané příklady případových studií ze Zapisníku podnikatelských iniciativ Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (Some examples of case studies from OECD notebook of enterprise initiatives) 191
5. Yukon 2000, stanovení potřeb: Kanada (Yukon 2000, need determination: Canada) 194

RECENZE – RECONSION

1. Šindlářová J.:
Spaargaren, G., Mol, A. P. J.: Sociology, Environment, and Modernity: Ecological Modernization as a Theory of Social Change. Society and Natural Resources (Sociologie, životní prostředí a modernost: ekologická modernizace jako teorie sociální přeměny. Společnost a přírodní zdroje) 187

Agrární politika viz Zemědělská politika

Agrární sektor

- perspektivní rozvoj; různá hlediska; výsledky ankety	73
- portfolio; burza cenných papírů; obchodování	1
- zaměstnanost; průměrné mzdy; vývoj; SR	373

Agregátní nabídka zemědělství

- vliv cen; analýza; hrubá produkce; HDP; mezispotřeba; ČR	61
--	----

Agrokomplex

- prognóza rozvoje; rok 2000 a 2010	68
-------------------------------------	----

Agroturistika

- hodnocení a.; výsledky průzkumu; ČR	135
---------------------------------------	-----

Alokace

- zemědělská výroba	
- nabídka – poptávka; liberální zemědělská politika; útlumový program	381
- regiony; Polsko	38
- zpracovatelský průmysl; okres Znojmo	95

Analýzy

- a. rizika; plodinové portfolio; výběr portfolia	57
- faktorová analýza; chov skotu; výsledky; SR	213
- korelační a regresní a.	197
- SWOT analýza; rodinná farma; zemědělství; ČR	207
- vliv cen; agregátní nabídka zemědělství; ČR	61

Argentina

- chov skotu; rodinné farmy; regionální specializace	457
--	-----

Austrálie

- zemědělské ženy; zájmové skupiny; venkovská společnost	481
--	-----

Bulharsko

- zemědělská politika; restrukturalizace zemědělství; sociologie	471
--	-----

Burza cenných papírů

- obchodování; portfolio; agrární sektor	1
--	---

Ceny

- jatečná prasata; seznámí kolísání; trh	383
- realizační c.; mléko; rozdílné užitkové typy; SR	539
- vliv c.; agregátní nabídka zemědělství; ČR	61
- zemědělská půda	
- průměrná c.; katastrální území	265
- výzkum c.; zpracování výsledků	391
- zemědělské výrobky; rodinná farma; výzkum; ČR	253

Česká republika (ČR)

- agroturistika; hodnocení; výsledky průzkumu	135
- cena jatečných prasat; seznámí kolísání; trh	383
- cena zemědělské půdy; katastrální území; katastrální výtěžek	265
- chov skotu; užitkové typy; mléčná užitkovost; masná užitkovost; ekonomické výsledky	271
- potravinářský průmysl; prognóza rozvoje do roku 2000 a 2010	82
- rodinné farmy; vývoj; SWOT analýza	203
- venkov	
- místní agrární struktura; modely; strategie	477
- obnova venkova; privatizace v zemědělství; sociální vztahy	307
- sociologická sonda; vztahy studentů k zemědělství	337
- vesnice; vývoj; možnosti vývoje	317
- zemědělský podnik	253, 295
- zemědělství	
- agregátní nabídka; vliv cen; analýza	61
- budoucí zemědělská politika	25
- investice; investiční rozhodování	533
- privatizace; obnova venkova	307
- prognózy rozvoje	
- agrokomplex	68
- zemědělství	70
- regionální politika	15, 28, 36, 91, 93, 95
- regionální rozvoj; r. programy; informační systémy	111
- revitalizace krajiny; vodo hospodářské a pozemkové úpravy	80

- útlum zemědělství; ekologizace krajiny	381, 429
- výroba; ekonomika; trh; adaptace	228, 353
- zemědělský půdní fond; ochrana	421
- zemědělský zákon; podstata; pojetí; zemědělská politika	279

Čína

- trvale udržitelné zemědělství; sociokulturní systémy	445
--	-----

Dělná práce

- zemědělství; ženy; muži; přeměna	495
------------------------------------	-----

Disparita

- příjmová d.; agrární trh; nabídka – poptávka; obrat kapitálu	49
--	----

Dotace

- makroekonomické nástroje; výkonnost zemědělství; SR	261
- Rakousko; regionální politika; vstup do EU	407, 413

Ekologie

- ekologizace zemědělství; ochrana přírody; útlum zemědělství	429
- půdní úrodnost; degradace p. ú.	161
- životní prostředí; vztah ekologie a demokracie	161

Ekonomika výroby

- chov skotu	
- mléčná a masná užitkovost; užitkové typy; ČR	271
- mléko; rozdílné užitkové typy; SR	533

Ekonomika zemědělství

- výzkum; organizace a zaměstnání; SR	219, 283
---------------------------------------	----------

Evropa

- periferní venkovské oblasti; rozvoj; úloha zemědělství	10
- střední a východní Evropa	
- země s. a v. Evropy; vstup do EU	41, 285
- zemědělská družstva; transformace	525
- zemědělství; studie EU	443
- západní Evropa; trvale udržitelné zemědělství; sociokulturní systémy	445

Evropská unie (EU)

- agrární trh; regulační opatření; agrární zahraniční obchod	127
- agrární úvěry; systémy; objemy úvěrů	138
- Rakousko; dotace; přizpůsobení podmínkám EU	407, 413
- regionální politika; Evropský výbor pro regionální rozvoj; problémové regiony; určení regionů; kritéria	46
- studie EU; zemědělství; střední a východní Evropa	443
- vstup do EU; státy střední a východní Evropy	41, 285
- zemědělská politika; období před vstupem	387

Finsko

- zemědělské vzdělávání; struktura; mezinárodní aktivity	225
--	-----

Chov skotu

- faktorová analýza; diferenciací výsledků; SR	213
- rodinné farmy; regionální specializace; Argentina	457
- užitkové typy	
- mléčná užitkovost; masná užitkovost; ekonomické výsledky; ČR	271
- výroba mléka; ekonomická efektivnost; SR	539

Informační systém

- informační síť zemědělství; SANET; výchova inženýrů; SR	107
- integrovaný i. s. VTEI; zemědělství; SR	222
- regionální rozvoj; regionální programy; hodnocení; kritéria; ČR	111
- restrukturalizace zemědělství	
- databáze; systém řízení z.; ministerstvo zemědělství; SR	103
- modely změn; SR	97

Investice

- investiční rozhodování; kritéria a metody; zemědělství; ČR	533
- vlastnictví; produkční funkce; potravinářský průmysl	357

Jatečné prasce

- ceny; sezonní kolísání c.; trh	383
----------------------------------	-----

Kanada

- rozvoj zaměstnanosti; podnikatelské aktivity	191
- středisko rozvoje podnikání v Greenstone	192

– Yukon 2000; stanovení potřeb	194
– zemědělské ženy; zájmové skupiny; venkovská společnost	481
Korelační a regresní analýza	
– poptávkový systém; elasticita; trh masa	197
Mléko	
– výroba m.; ekonomika; rozdílné užitkové typy; ČR; SR	271, 539
Mzdy	
– agrární sektor; malé podniky; vývoj; SR	373, 437, 531
Nabídka – poptávka	
– agrární trh; cenová pružnost; produkční funkce; kapitál; výnosnost	49
– poptávkový systém; elasticita; trh masa	197
– zemědělská výroba; efektivnost; alokace	381
Náklady	
– mléko; maso; mléčné a kombinované typy; ekonomika; ČR	273
– mléko; rozdílné užitkové typy; ekonomická efektivnost; SR	539
– současné zemědělství; produkce; ekonomika; zisk; ČR	353
– zemědělské výrobky; rodinná farma; výzkum; ČR	207, 253
Nezaměstnanost	
– venkov	
– migrace; dopravní systém; ČR	347
– změny; analýza; SR	327, 373
Nizozemí	
– univerzita Wageningen; studium sociologie; program Tempus	167
– zemědělské vzdělávání; organizace poradenství; školství	181
Nový Zéland	
– zemědělské ženy; zájmové skupiny; venkovská společnost	481
Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD)	
– případové studie	191
Podnikatelské iniciativy	
– oblastní; místní; případové studie; Kanada	191
Polsko	
– zemědělský trh; tržní ekonomika; netržní jevy	175
– zemědělská výroba; regiony; alokace	38
Portfolio	
– agrární sektor; burza cenných papírů	1
– podnikové p.; hodnocení; analýza rizika	57
Potravinářský průmysl	
– perspektivní rozvoj; různá hlediska; dotazník; odpovědi respondentů	73
– prognóza rozvoje; rok 2000 a 2010; ČR	75
– vlastnické vztahy; investice; Cobb-Douglasova produkční funkce	357
Potraviný	
– spotřeba p.; světová populace; problémy	397
Privatizace	
– transformace zemědělství; střední a východní Evropa	525
Případové studie	
– podnikatelské aktivity; oblastní; místní; OECD; Kanada	191
Produkční funkce	
– Cobb-Douglasova p. f.; potravinářský průmysl; vlastnictví; investice	357
– výkrm býků; optimální spotřeba krmiv; optimální porážková hmotnost; SR	545
Produktivita práce	
– zvyšování p. p.; rezervy; zemědělské podniky; SR	521
Prognózy rozvoje	
– agrokomples; struktura výroby; životní prostředí; potravinářský průmysl; lesní hospodářství; ČR	68
– potravinářský průmysl; zaměření výroby; technický rozvoj; vývoj oborů; ČR	75
– zemědělství; zaměření výroby; výrobní technologie; ekologie; ČR	70
Půda	
– ochrana zemědělského půdního fondu; úbytek půdy; ČR	421
– půdní úrodnost; degradace p. ú.; ČR	421
Rakousko	
– význam zemědělství a zemědělce	557
– zemědělské podniky	
– služby pro z. p.; náhradní pracovníci; sociální zabezpečení	503
– vstup do EU; problémy; perspektivy	413
– zemědělství; regionální politika; podmínky EU; přizpůsobení	407
Reprodukční proces	
– zemědělství; zvláštnosti; specifika	289
Restrukturalizace zemědělství	
– centrální databáze; řízení d.; ministerstvo zemědělství; SR	103
– dlouhodobé strategie r. z.; Bulharsko	471
– modely změn; informační zabezpečení; SR	97
Revitalizace krajiny	
– vodohospodářské a pozemkové úpravy; anketní šetření; ČR	80
Rodinná farma	
– Argentina; chov skotu; regionální specializace; aktivity	457
– zemědělský podnik; zemědělské výrobky; náklady; ceny; zisk; výzkum; ČR	253
– zemědělství ČR; SWOT analýza; potravinářský trh	207
Rumunsko	
– Transylvánie; Maramureš; venkovské oblasti; rozvoj; 1938–1993	87
Slovenská republika (SR)	
– chov skotu; diferenciace výsledků; faktorová analýza	213
– venkovská krajina; obec; hospodářská funkce; transformace	153
– výkrm býků; optimální spotřeba krmiv; optimální porážková hmotnost	545
– výroba mléka; ekonomická efektivnost	539
– výzkum; ekonomika zemědělství; organizace a zaměření v. z.	219, 283
– zemědělství	
– informační systémy	107, 222
– intenzita; mezinárodní srovnání	263
– nezaměstnanost; venkov; sociální diferenciace	327, 373
– podnikání; změny; soukromý zemědělec	331
– produktivita práce; zvyšování; rezervy	521
– průměrné mzdy; vývoj	373, 437, 551
– restrukturalizace	
– databáze; systém řízení; ministerstvo zemědělství	103
– informační zabezpečení; modely změn	97
– subvence; makroekonomické nástroje; výkonnost zemědělství	261
– zaměstnanost; vývoj; regionální aspekty	30, 373, 437, 551
Sociální struktura	
– zemědělské podniky; změny s. s.	147, 171, 295
Sociologie	
– obecná s.; další odvětví s.	
– výuka a výzkum; univerzita Wageningen	167
– s. vědy	
– spotřeba vědy; lokální poznání; praxe	509
– s. venkova a zemědělství	
– obec; hospodářské funkce; transformace; SR	153
– restrukturalizace zemědělství; sociální činitelé; Bulharsko	471
– rodinné farmy; chov skotu; sociální aktivity; Argentina	447
– sociální zabezpečení zemědělců; náhradní pracovníci; Rakousko	503
– sociální sonda; vztahy studentů k venkovu	337
– sociální změny; sociální struktura; diferenciace	147, 171
– venkovská komunita; globální změny; ekologické vědomí	301
– zemědělské ženy; zájmové skupiny; Kanada; Austrálie; Nový Zéland	481
Spolková republika Německo (SRN)	
– zemědělství	
– agregátní nabídka z.; vliv cen; analýza; srovnání s ČR	61
– transformace; privatizace; nové spolkové země	367

Státní statky	
– transformace; vlastnické vztahy	84
Střední a východní Evropa viz Evropa	
Svět	
– globální problémy; světová populace; spotřeba potravin	397
– udržitelný rozvoj; světová populace; spotřeba potravin	397
Švédsko	
– zemědělská reforma r. 1990; revize r. 1993	235
Transformace zemědělství	
– nové spolkové země SRN	367
– státní statky; zemědělská družstva; vlastnické vztahy	84
– strukturální změny zemědělství; podpora; regionální aspekty	43
– subvence; makroekonomické nástroje; výkonnost zemědělství; SR	261
– zemědělská družstva; střední a východní Evropa	525
– zemědělských pracovníků; zemědělské podniky; sociální struktura; změny	295
Trh	
– jatečná prasata; ceny; sezonní kolísání	383
– potravinářský trh; rodinná farma; SWOT analýza; ČR	207
– trh masa; poptávkový systém; elasticita	197
– zemědělský trh	
– ČR; současné zemědělství	353
– EU; regulační opatření; zahraniční obchod	127
– nabídka; poptávka; cenová pružnost; normální zisk	49
– Polsko; tržní ekonomika; sociálně-ekonomická realita	175
Udržitelný rozvoj	
– koncept; dimenze; svět	245
– trvale udržitelné zemědělství; sociokulturní systémy; Čína; západní Evropa	445
– zemědělský zákon; zemědělská politika; ČR	279
Ukrajina	
– zemědělské farmy; zkušenosti; problémy rozvoje	287
Úvěry	
– zemědělské úvěry	
– úvěrové systémy; objemy úvěrů; EU	138
– přidělování; informační asymetrie; garance; ČR	117
Věda	
– spotřeba vědy; politický proces; lokální poznání; sociologie	509
Venkov	
– místní agrární struktura; modely; strategie	477
– nezaměstnanost; zemědělství	
– migrace; dopravní systém; ČR	347
– sociální diference; změny; SR	327, 373
– obnova v.; privatizace v zemědělství; sociální vztahy; ČR	307
– periferní oblasti; rozvoj; úloha zemědělství	10
– podnikání; změny; soukromý zemědělec; SR	331
– sociologie venkova. 147, 153, 167, 171, 301, 337, 447, 471, 481, 503	
– venkovská feminita a maskulinita; dělba práce; přeměna	495
– venkovská krajina; obce; hospodářská funkce; transformace; SR. 153	
– venkovská společnost; zemědělské ženy; Kanada; Austrálie; Nový Zéland	481
– venkovské oblasti; rozvoj; Rumunsko; 1938–1993	87
– vesnice; vývoj; možnosti vývoje; ČR	317
– zemědělské podniky; sociální struktura; změny	147, 171, 295
Vlastnictví	
– efekty vlastnických vztahů; Cobb-Douglasova produkční funkce; potravinářský průmysl	357
Výkrm býků	
– optimální spotřeba krmiv; optimální porážková hmotnost; produkční funkce; SR	545
Výzkum	
– ekonomická specifika; zemědělské výrobky; rodinná farma; ČR	207, 253
– Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a potravinářského průmyslu v Bratislavě; organizace; zaměření; SR	219, 283
Zahraníční obchod	
– zemědělské výrobky; zemědělský trh; regulační opatření; EU	127
Zaměstnanost	
– agrární sektor; vývoj z.; SR	30, 373, 437, 551
– rozvoj z.; podnikatelské iniciativy; Kanada	191
Západní Evropa viz Evropa	
Zemědělská družstva	
– transformace	
– střední a východní Evropa; družstvo služeb; výrobní družstvo	525
– vlastnické vztahy	84
Zemědělská politika	
– budoucí z. p.; přechodová z. p.; základní varianty; ČR	25
– liberální z. p.; zemědělská výroba; efektivnost; nabídka – poptávka	381
– modely; strategie; venkov; místní agrární struktura	477
– regionalizace z. p.; funkce z. p. v regionu	22
– vstup do EU; období před vstupem	387
– základní principy; státní regionální politika; ČR	36
– zemědělský zákon; podstata; pojetí; ČR	279
Zemědělská půda	
– cena z. p.	
– katastrální území; katastrální výtěžek; ČR	265
– výzkum cen z. p.; zpracování výsledků; metodika	391
Zemědělská regionální politika	
– agrární zaměstnanost; vývoj; regionální aspekty; SR	30
– alokace zem. výroby; regiony; Polsko	38
– EU; problémové regiony; určení regionů; kritéria	46
– nezbytnost regionální z. p.; ČR	15
– oblast Krkonoše (KRNAP); problematika zemědělství	91
– oblast Šumavy; problémy; charakteristika oblastí	93
– okres Znojmo; zemědělská výroba; zpracovatelský průmysl; alokace	95
– Rakousko; dotace; podmínky EU; přizpůsobení r. p.	407
– regionalizace zemědělské politiky; funkce zemědělské politiky v regionu	22
– regionální programy; vládní zemědělská politika; principy; ČR	36
– regionální rozvoj; informační systémy; ČR	111
– regionální specializace; chov skotu; rodinné farmy; Argentina	447
– řešení z. r. p.; situace; ČR	28
– státní statky; zemědělská družstva; transformace; vlastnické vztahy	84
– venkovské oblasti; rozvoj; Rumunsko; 1938–1993	87
Zemědělská výroba	
– efektivnost; alokace	381
– útlumový program; ČR	381, 429
Zemědělské reformy	
– Švédsko r. 1990; revize r. 1993	235
Zemědělské výrobky	
– náklady; ceny; rodinná farma; výzkum; ČR	207; 253
Zemědělské vzdělávání	
– organizace; školství; poradenství; Nizozemí	181
– struktura; mezinárodní vztahy; Finsko	225
Zemědělský podnik	
– produktivita práce; zvyšování; rezervy; SR	521
– Rakousko	
– služby pro z. p.; náhradní pracovníci; sociální zabezpečení	503
– vstup do EU; problémy; perspektivy	413
– rodinná farma	
– SWOT analýza; potravinářský trh; ČR	207
– zemědělské výrobky; náklady; ceny; zisk; výzkum; ČR	253
– sociální struktura; změny; transformace zemědělství	147, 171, 295
– soukromý zemědělec; venkov; změny; SR	331
– zemědělské farmy; Ukrajina; zkušenosti; problémy rozvoje	287
Zemědělský půdní fond	
– ochrana z. p. f.; úbytek půdy; návrh opatření; ČR	421
Zemědělský zákon	
– podstata; pojetí; zemědělská politika; reprodukční proces; ČR	279

Zemědělství

- agregátní nabídky; vliv cen; analýza; ČR; SRN	61
- české zemědělství; výroba; ekonomika; trh; problémy	228
- dělba práce; feminita; maskulinita; přeměny	495
- ekologizace z.	429
- informační systémy	97, 103, 107, 111, 222
- intenzita; SR; mezinárodní srovnání	263
- investice; investiční rozhodování; ČR	533
- produktivita práce; zvyšování; rezervy; SR	521
- regionální politika	
..... 15, 22, 28, 30, 36, 38, 46, 84, 87, 91, 93, 95, 111, 407, 447	
- služby pro zemědělské podniky; náhradní pracovníci; Rakousko	503
- současné zemědělství; hospodaření; trh; produkce; náklady; ČR	353
- strukturální změny; podpora; regionální aspekty	43
- střední a východní Evropa; studie EU	373
- subvence; makroekonomické nástroje; výkonnost z.; SR	261
- trvale udržitelné z.; Čína; západní Evropa	445
- útlum z.	381, 429
- venkov	
..... 15, 22, 28, 30, 36, 38, 46, 84, 87, 91, 93, 95, 111, 407, 447	
- místní agrární struktura; modely; strategie	477
..... 15, 22, 28, 30, 36, 38, 46, 84, 87, 91, 93, 95, 111, 407, 447	
- periferní v. oblasti; rozvoj; úloha z.	10
- sociální diferenciacie; sociální struktura; změny	147
- význam zemědělství; postavení zemědělce; Rakousko	557
- zaměstnanost; průměrné mzdy; SR	30, 373, 437, 551
- zemědělská půda; průměrná cena; katastrální území; ČR	265
- zemědělské podniky	207, 295, 331, 413, 521
- zemědělské ženy; venkovská společnost; Kanada; Austrálie; Nový Zéland	481
- zemědělský půdní fond; ochrana; opatření	421
- zemědělský zákon; podstata; zemědělská politika; ČR	279

Zisk

- maximum zisku; výkrm býků; produkční funkce; SR	545
- rodinná farma; zemědělské výrobky; odhad zisku; výzkum; ČR	253
- současné zemědělství; produkce; ekonomika; náklady; ČR	353

Životní prostředí

- ochrana ž. p.; zemědělské stavby; technologie; vztah; anketní šetření; ČR	82
- sociální význam; environmentální politika; demokracie; ekologie; vztah	161

SUBJECT INDEX

- Agrar reforms**
 – Sweden in 1990; revision in 1993 235
- Agrar sector**
 – employment; average incomes; development; SR 373
 – portfolio; stock exchange; trading 1
 – prospective development; various points of view; results of investigation 73
- Agricomplex**
 – development of a.; prognosis; year 2000 and 2010 68
- Agricultural Act**
 – substance; orientation; agrar policy; reproduction process; CR 279
- Agricultural aggregate supply**
 – price impact; analysis; gross production; GDP; intermediate consumption; CR 61
- Agricultural cooperatives**
 – transformation
 – Central and Eastern Europe; service cooperative; production cooperative 525
 – proprietary relationships 84
- Agricultural economics**
 – research; organization and aims; SR 219, 283
- Agricultural education**
 – organization; system of education; advisory services; Netherlands 181
 – structure; international activities; Finland 225
- Agricultural enterprise**
 – agricultural farms; Ukraina; experiences; development problems 287
 – Austria
 – entering the EU; problems; perspectives 413
 – farmers relief services; relief suppliers; social security system 503
 – family farm
 – agricultural products; costs; prices; profit; research; CR 253
 – SWOT analysis; food market; CR 207
 – private farmer; countryside; changes; SR 331
 – social structure; changes; transformation of agriculture 247, 295
- Agricultural land**
 – price of a.l.
 – cadastre area; cadastre yield; CR 265
 – research of p.; processing of results; methodology 391
- Agricultural land fund**
 – protection; land area decrease; proposal of provisions; CR 421
- Agricultural policy**
 – Agricultural Act; substance; orientation; CR 279
 – basic principles; government regional policy; CR 36
 – entering the EU; period before entering 387
 – future a.p.; variants; CR 25
 – liberal a.p.; agricultural production; effectiveness; supply-demand 381
 – models; strategies; countryside; local agrarian structure 477
 – regionalization of a.p.; function of a.p. in region 22
- Agricultural production**
 – dampening program; CR 381, 429
 – effectiveness; allocation 381
- Agricultural regional policy**
 – agrar employment; development; regional aspects; SR 30
 – allocation
 – agricultural production; regione; Poland 38
 – Znojmo district; a. of processing industry 95
 – area of Krkonoše National Park; problems of agriculture 91
 – area of Šumava; problems; traits of area 93
 – Austria; subsidy; condition of the EU; adaptation of r.p. 407
 – EU; problem regions; choice of regions; criteria 46
 – necessity of regional policy; CR 15
 – regional development; information systems; CR 111
 – regional programmes; government agrar policy; principles; CR 36
 – regional specialization; cattle raising; family farms; Argentina 447
 – regionalization of agrar policy; function of agrar policy in region 22
 – rural areas; development; 1938–1993; Romania 87
 – solving of regional policy; situation; CR 28
 – state farms; co-operative enterprises; transformation 84
- Agriculture**
 – aggregate supply; price impact; analysis; CR; FRG 61
 – Agricultural Act; substance; orientation; agrar policy; CR 279
 – agricultural enterprises 207, 295, 331, 413, 521
 – agricultural land; average price; cadastre area; CR 265
 – agricultural land fund protection; provisions 421
 – Central – East Europe; report of EU 443
 – countryside
 – local agrarian structure; models; strategies 477
 – peripheral rural areas; development; role of agriculture 10
 – social structure; changes 147
 – Czech agriculture; production; economy; market; problems 228
 – dampening of agriculture; ecologization of agriculture 381, 429
 – division of labour; femininity; masculinity; transition 495
 – employment; average wages; SR 30, 373, 437, 551
 – farm women; rural society; Canada; Australia; New Zealand 481
 – importance of agriculture; rank of farmer; Austria 557
 – informations systems; CR; SR 97, 103, 107, 111, 222
 – intensity of agriculture; SR; international comparison 263
 – investment; i. decision making; criteria and methods; CR 533
 – labour productivity; increasing; reserves 521
 – present Czech agriculture; farming; market; production; costs 353
 – regional
 – policy 15, 22, 28, 30, 36, 38, 46, 84, 87, 91, 93, 95, 111, 407, 447
 – reproduction process; specificities 289
 – structural changes; support; regional aspects 43
 – subsidy; macroeconomics effects; performance of agriculture 261
 – sustainable agriculture; China; western Europe 445
- Agrotourism**
 – evaluation of a.; research results; CR 135
- Allocation**
 – agricultural production
 – processing industry; Znojmo district 95
 – regions; Poland 38
 – supply-demand; liberal agrar policy; dampening program 381
- Analysis**
 – correlation and regression analysis 197
 – factor analysis; cattle breeding; results; SR 213
 – price impact; agricultural aggregate supply; CR 61
 – risk analysis; crop portfolio; c.p. selection 57
 – SWOT analysis; family farm; agriculture; CR 207
- Argentina**
 – cattle raising; family producers; regional specialization 457
- Australia**
 – farm women; networks; rural society 481
- Austria**
 – agricultural enterprises; entering the EU problems; perspectives 413
 – agriculture; regional policy; condition of EU; adaptation of regional policy 407
 – farmers' relief services; relief suppliers; social security system 503
 – importance of agriculture; rank of farmer 557
- Bulgaria**
 – agricultural policy; restructuring of agriculture; sociology 471
- Bulls fattening**
 – optimum feeds consumption; optimum slaughter weight; production function; SR 545

Canada	
– development of employment; enterprise initiatives	191
– farm women; networks; rural society	481
– Greenstone Enterprise Development Center	192
– Yukon 2000; need determination	194
Case studies	
– enterprise initiatives; regional; local; OECD; Canada	191
Cattle breeding	
– factor analysis; differentiation of results; SR	213
– family farms; regional specialization; Argentina	457
– utility types	
– milk production; economic effectiveness; SR	539
– milk yield; meat yield; economic results; CR	271
Central-East Europe (CEECs) see Europe	
China	
– sustainable agriculture; socio-cultural system	445
Correlation and regression analysis	
– demand system; elasticities; meat market	197
Costs	
– agricultural products; family farm; research; CR	207, 253
– milk; different production types; economic effectiveness; SR	539
– milk; meat; milk and combined types; economic results; CR	271
– present agriculture; production; economy; profit; CR	353
Countryside	
– agricultural enterprises; social structure; changes	147, 171, 295
– enterprise; changes; private farmer; SR	331
– local agrarian structure; models; strategies	477
– peripheral areas; development; role of agriculture	10
– rural areas; development; 1938–1993; Romania	87
– rural country; communities; economic functions; transformations; SR	153
– rural femininity and masculinity; division of labour; transition	495
– rural regeneration; privatization in agriculture; social relations; CR	307
– rural society; farm women; Canada; Australia; New Zealand	481
– rural sociology	147, 153, 167, 171, 301, 337, 447, 471, 481, 503
– unemployment; agriculture	
– migration; traffic system; CR	347
– social disparity; changes; SR	327, 373
– village; development; possibilities of development	317
Credits	
– land c.	
– c. systems; basis; size of c.; EU	138
– rationing; information asymmetry; c. guarantees; CR	117
Czech Republic (CR)	
– agricultural enterprises	253, 295
– agriculture	
– Agrar Act; substance and orientation of the A. A.; agrar policy	279
– aggregate supply; price impact analysis	61
– agricultural land fund protection	421
– dampening of a.; ecologization of a.	429
– development prognosis	
– agricomplex	68
– agriculture	70
– future agrar policy; variants	25
– investment; i. decision making; criteria and methods	533
– privatization; rural regeneration	307
– production; economy; market; adaptation problems	228
– regional development; regional programmes; information	111
– regional policy	15, 28, 36, 91, 93, 95
– revitalization of countryside; water economy and land adjustments	80
– agritourism; evaluation of a.; research results	135
– cattle breeding; combined and milk types; milk yield; meat yield; economic results	271
– countryside	
– agriculture; unemployment; migration; traffic system	347
– local agrarian structure; models; strategies	477
– rural regeneration; privatization in agriculture; social relations	307
– sociological survey; relationships of students	337
– village; development; possibilities of development	317
– environmental care; agricultural constructions; technology	82
– family farms; development; SWOT analysis	207
– food industry; development prognosis to the year 2000 and 2010	75
– price of agricultural land; cadastre area; cadastre yield	265
– slaughter pigs prices; seasonal fluctuations of prices; market	383
Development prognosis	
– agricomplex; line of production; environment; food industry; forestry; CR	68
– agriculture; line of production; technology; ecology; CR	70
– food industry; line of production; technical development; development of lines; CR	75
Disparity	
– income d.; agrar market; supply-demand; capital returns	49
Division of labour	
– agriculture; women; men; transition	495
Ecology	
– ecologization of a.; nature protection; dampening of agriculture	429
– environment; ecology and democracy relationship	161
– soil fertility; degradation of s.f.; ecological economy	343
Employment	
– agrarian sector; development of e.; SR	30, 373, 437, 551
– development of e.; enterprise initiatives; Canada	191
Enterprise initiatives	
– regional; local; case studies; Canada	191
Environment	
– environment care; agricultural constructions; technologies; CR	82
– social construction; e. policy; democracy; ecology; relationship	161
Europe	
– Central-East Europe (CEECs)	
– agricultural cooperatives; transformation	525
– agriculture; study of EU	443
– CEECs countries; EU extension	41, 285
– peripheral rural areas; development; role of agriculture	10
– sustainable agriculture; socio-cultural system	445
European Union (EU)	
– agrar credits; systems; size of credits	138
– agrar policy; period before entering the EU	387
– agricultural market; regulation; agricultural foreign trade	127
– Austria; subsidy; adaptation to the condition of the EU	407, 413
– EU extension; Central-East Europe	41, 285
– regional policy; European Regional Development Fund; problem regions; choice of regions; criteria	46
– Report on the State and Outlook of Agriculture; Central-East Europe	443
Family farm	
– agricultural enterprise; agricultural products; costs; prices; profit research; CR	253
– agriculture of CR; SWOT analysis; food market	207
– Argentina; cattle raising; regional specialization; activities	457
Federal Republic Germany	
– agriculture	
– agricultural aggregate supply; price impact; analysis; comparison with CR	61
– transformation; privatization; new federal lands	367
Finland	
– agricultural education; structure; international activities	225
Food industry	
– development prognosis; year 2000 and 2010; CR	75
– ownership; investment; Cobb-Douglas production function	357
– prospective development; various standpoints; questionnaire; answers of respondents	73
Foodstuffs	
– f. consumption; world population; problems	397

Foreign trade	
– agricultural products; agrarian market; regulation tools; EU	127
Incomes	
– agrar sector; development; SR	373, 437
Information systems	
– agriculture information network; SANET; education of informatics; SR	107
– integrated information system; technical and economic information; agriculture; SR	222
– regional development; regional programmes; evaluation; criteria; CR	111
– restructuralization of agriculture	
– modelling of structural changes; SR	97
– database; system of d. management; Ministry of Agriculture; SR	103
Investment	
– i. decision making; criteria and methods; agriculture; CR	533
– ownership; production function; food industry	357
Labour productivity	
– increasing of l.p.; reserves; agricultural enterprises; SR	521
Market	
– agricultural market	
– CR; present agriculture	373
– EU; regulation tools; foreign trade	127
– Poland; market economy; socio-economic reality	175
– supply; demand; price elasticity; normal profit	49
– food market; family farm; SWOT analysis; CR	207
– meat market; demand system; elasticities	197
– slaughter pigs; prices; seasonal fluctuation	383
Milk	
– m. production; economic effectiveness; different production types	539
Netherlands	
– farmer education; organization; advisory services	181
– Wageningen Agricultural University; sociology studies; Tempus program	167
New Zealand	
– farm women; networks; rural society	481
Organization for Economic Cooperation and Development (OECD)	
– case studies; enterprise; initiatives; Canada	191
Ownership	
– effects of o.; Cobb-Douglas production function; food industry	357
Poland	
– agrar market; market economy	175
– agricultural production; regions; allocation	38
Portfolio	
– agrar sector; stock exchange	1
– crop p.; evaluation; risk analysis	57
Prices	
– agricultural land	
– average p.; cadastre area	265
– research of p.; processing of results	391
– agricultural products; family farm; research; CR	253
– price impact; agricultural aggregate supply; CR	61
– realization p.; milk; different production types; SR	539
– slaughter pigs; seasonal fluctuation; market; CR	383
Privatization	
– transformation of agriculture; Central and Eastern Europe	525
Production economic	
– cattle breeding	
– milk; different production types; SR	539
– milk and meat performance; production types; CR	271
Production function	
– bulls fattening; optimum feeds consumption; optimum slaughter weight; SR	545
– Cobb-Douglas p.f.; food industry; ownership; investment	357
Profit	
– family farm; agricultural products; p. estimate; research; CR	253
– present agriculture; production; economy; costs; CR	353
– profit maximum; bulls fattening; production function; SR	545
Reproduction process	
– agriculture; specificities	289
Research	
– economic specifics; agricultural products; family farm; CR	207, 253
– Economic Research Institute for Agriculture and Food Industry in Bratislava; organisation; activities; SR	219, 283
Restructuralization of agriculture	
– central database; database management; Ministry of Agriculture; SR	103
– long-term strategies; Bulgaria	471
– models of changes; information support; SR	97
Revitalization of land	
– countryside; water economy and land adjustments; investigation; CR	80
Romania	
– Transylvania; Maramures; rural areas; development; 1938–1993	87
Science	
– consumption of s.; political process; local knowledge; sociology	509
Slaughter pig	
– prices; seasonal fluctuation of p.; market	383
Slovak Republic (SR)	
– agriculture	
– average incomes; development	373, 437, 551
– employment; development; regional aspects	30, 373, 437, 551
– enterprise; changes; private farmer	331
– information systems	107, 222
– intensity; international comparison	263
– labour productivity; increasing; reserves	521
– restructuralization	
– database; management of d.; Ministry of Agriculture	103
– information systems; modelling changes	97
– subsidy; macroeconomic effects; performance of agriculture	261
– unemployment; rural; social disparity	327, 373
– bulls fattening; optimum feeds consumption; optimum slaughter weight; production function	545
– cattle breeding; differentiation of results; factor analysis	213
– milk production; economic effectiveness	539
– research; agricultural economy; organization; activities	219, 283
– rural country; communities; economic functions; transformation	153
Social structure	
– agricultural enterprises; changes in s.s.	147, 171, 295
Sociology	
– general s. and other branches of s.	
– organization of study; teaching and research; Wageningen Agricultural University	167
– rural s.	
– community; global changes; ecological consciousness	301
– economic functions; dwellings transformation	153
– family farms; cattle raising; social activities; Argentina	447
– farm women; networks; Canada; Australia; New Zealand	481
– restructuralization of agriculture; social agents; Bulgaria	471
– social changes; social structure; differentiation	147, 171
– social security system for farmers; relief supplies; Austria	503
– sociological survey; rural milieu; relationships of students	337
– s. of science	
– consumption of s.; local knowledge; practice	509
Soil	
– agricultural land fund protection; land area decrease; CR	421
– s. fertility; degradation of s.f.; ecological economy	343
State farms	
– transformation; proprietary relations	84

Stock exchange	
– trading; portfolio; agrar sector	1
Subsidies	
– Austria; regional policy; entering the EU	407, 413
– macroeconomic effects; performance of agriculture; SR	261
Supply – demand	
– agrar market; price elasticity; production function; capital; capital effectiveness	49
– agricultural production; effectiveness; allocation	381
– demand system; elasticities; meat market	197
Sustainable development	
– Agraricultural Act; agricultural policy; CR	279
– concept; dimensions; world	245
– sustainable agriculture; socio-cultural system; China; Western Europe	445
Sweden	
– agrar reforms in 1990; revision in 1993	235
Transformation of agriculture	
– agricultural cooperatives; Central and Eastern Europe	525
– GFR; new federal lands	367
– state farms; co-operation enterprises; proprietary relations	84
– structural changes in a.; support; regional aspects	43
– subsidy; macroeconomic effects; performance of agriculture; SR	261
– workers in agriculture; agricultural enterprises; social structure; changes	295
Ukraine	
– agricultural farms; experiences; development problems	287
Unemployment	
– countryside	
– changes; analysis; SR	327, 373
– migration; traffic system; CR	347
Wages	
– agrar sector; development; SR	373, 437, 551
Western Europe see Europe	
World	
– global problems; w. population; food consumption	397
– sustainable development; concept; dimensions	245

PORTFOLIO AGRÁRNÍHO SEKTORU NA BURZE CENNÝCH PAPÍRŮ PRAHA

THE AGRAR SECTOR PORTFOLIO ON THE STOCK EXCHANGE IN PRAGUE

F. Štreleček, M. Bicanová, M. Maršík

South-Bohemian University, České Budějovice, Czech Republic

ABSTRACT: On November 24, 1993, the Stock Exchange in Prague was founded as a joint-stock company. Its founders and shareholders were Czechoslovak financial institutions and 5 brokers companies. During the first half of 1994, trade operations worth 11 bln Ck took place in the SE, from which the share of the agrar market operations was 139 bln ie. 1.32% from the total turnover. In this period, trade with the stocks of dairies, Setuza and Seliko predominated. The share of the trade operations mentioned in the total agrar sector operations was 80.9%. The average stock prices were influenced most expressively by the total assets of enterprise and less by the profit accounted in the first wave of the voucher privatization. The relation between the market price of the stocks and the level of dividends was not proven. From the presented analyses, it can be concluded, that trading with the agrar sector stocks on the Stock exchange in Prague has not fulfilled yet the functions which are assumed from the stock exchange. The stock trade is concentrated only on several important enterprises with a different strategy of market stock prices. The price risk depends on their level. The higher the prices, the bigger is also the risk.

trading, stock exchange, portfolio, agrar sector

ABSTRAKT: Burzy cenných papírů jsou zdrojem kapitálu pro investice a citlivým barometrem hodnot jednotlivých firem. Burza cenných papírů Praha byla zřízena dne 24. listopadu 1994 jako akciová společnost, jejími zakladateli a akcionáři se stalo 12 československých peněžních ústavů a 5 brookerských firem. Za první pololetí roku 1994 se uskutečnilo na burze 65 seancí s celkovým rozsahem obchodu 11 mld. Kč. Objem obchodů agrárního sektoru za stejné období činil 139 mil. Kč, tj. 1,32 % z celkového obchodu burzy. Portfolio agrárního sektoru tvoří 37 podniků. Na tomto obchodu výrazně převažovaly obchody s akciemi mlékáren (36,30 %) Setuzy a Selika. V závislosti na zveřejňovaných údajích jsou analyzovány závislosti a) mezi celkovým objemem obchodu na burze a čistým majetkem uvedeným v první vlně privatizace (tato závislost je charakterizována korelačním koeficientem $r_{yx} = 0,61$); b) mezi celkovým objemem obchodu na burze a objemem zisku, který byl vykázan v 1. vlně kupónové privatizace (tato závislost je ve srovnání s předchozí nižší); c) mezi celkovým objemem obchodů na burze a velikostí vyplácených dividend (vzhledem k tomu, že pouze čtyři podniky ze sledovaného portfolia vyplácely dividendy, nelze tuto závislost prokázat). Vývoj cen akcií na trhu byl závislý na typu podniku. Skupina podniků, kterou lze považovat jako trvale aktivní (Vino Mikulov, MK Martinov, Drůbežářský podnik Libuš) vykazovala ale poměrně vysoké ceny, které byly málo ovlivňovány objemem obchodů a tedy i poptávkou na burze. Druhá skupina podniků (Masna Studená, Setuza, Moraviafrost, Seliko, Mlýny Olomouc, Michelské pekárny) měla cenu výrazně ovlivňovanou objemem obchodovatelného množství a tedy zájmem o nákup akcií. U všech podniků byla prokázána vysoká závislost mezi velikostí ceny a rizikovostí nákupu akcií.

obchodování, burza cenných papírů, portfolio, agrární sektor

MOTTO

Burzy cenných papírů jsou zdrojem kapitálu pro investice a citlivým barometrem hodnot jednotlivých firem, průmyslových odvětví a stavu národního hospodářství. Burzy se proto považují za měřítko pulzu národní ekonomiky. Burza je indikátorem stupně důvěry ve zdravé firemní poměry a ekonomickou observatoří.

Zárodky první burzy se objevily v padesátých letech minulého století. Předmětem obchodu byly především

devizy a valuty. Burza pro obchod s cennými papíry byla založena na základě povolení ministerstva financí a obchodu v roce 1871. Na této burze se obchodovalo až do roku 1938, kdy byl úřední obchod zastaven. Po II. světové válce nebyla činnost burzy obnovena a oficiálně byla zrušena v roce 1952.

V roce 1990 vzešla iniciativa Státní banky československé založit v Praze burzu cenných papírů jako nezbytný krok hospodářské transformace k tržní ekonomice. Dne 24. listopadu 1992 byla do obchodního

rejstříku zapsána akciová společnost Burza cenných papírů Praha. Jejími zakladateli a akcionáři se stalo 12 československých peněžních ústavů a 5 brokerských firem.

Právní postavení a činnost pražské burzy upravuje zákon 214/1992 Sb o burze cenných papírů.

V souladu s tímto zákonem mohou na burze obchodovat osoby:

- a) které mají oprávnění obchodovat s cennými papíry obecně (povolení uděluje ministerstvo financí k podnikatelské činnosti – obchodování s cennými papíry);
- b) které jsou zároveň akcionáři burzy nebo jim bylo uděleno oprávnění obchodovat na burze. (Zákonem bylo oprávnění obchodovat na burze uděleno ČNB).

Ke dni 22. března 1993 měla pražská burza 53 členů oprávněných obchodovat s cennými papíry. Na samém parketu burzy jsou členové burzy zastoupeny svými makléři.

Obchodní systém burzy je založen na soustředění nabídky a poptávky cenných papírů k určitému časovému okamžiku. Stanovení kurzu burzy a spárování objednávek členů burzy se děje automaticky. Na základě stanovených algoritmů se vypočítává automatizovaná tržní cena jednotlivých cenných papírů.

Vypořádání burzovních operací provádí Burzovní registr cenných papírů s.r.o., dceřinná společnost pražské burzy. Uzákoněné burzovní obchody se vypořádávají podle pravidla „dodání cenných papírů proti peněžnímu vyrovnání“ třetí den po uzavření burzovního obchodu. Zúčtování provádí clearingové centrum ČNB. Burza garantuje, že všechny obchody budou vypořádány. K pokrytí rizik a závazků slouží garanční fond.

Základní funkcí pražské burzy je organizovat trh s kótovanými cennými papíry.

Kótované cenné papíry jsou cenné papíry přijaté burzou k obchodování podle určitých pravidel. Burza garantuje investorům bonitu kótovaného cenného papíru.

OBCHODOVÁNÍ NA BURZE CENNÝCH PAPIRŮ

Obchodování na burze cenných papírů začalo dne 26. 10. 1993 a od té doby se uskutečnilo 110 seancí (k 23. 9. 1994). Původně v období od 26. 10. 1993 do 10. 3. 1994 byly seance dvakrát týdně a to v pondělí a ve čtvrtek. Od 10. 3. 1994 byly rozšířeny na tři dny v týdnu, a to pondělí, úterý, čtvrtek. Od 20. 9. 1994 byl počet seancí rozšířen na pět dnů v týdnu. Celkem za 1. pololetí roku 1994 v období od 1. 1. 1994 do 30. 6. 1994 se uskutečnilo 65 seancí. Pro zobecnění závěrů byly v článku uvažovány všechny seance prvního pololetí roku 1994, které byly stanovovány v každém týdnu.

OBCHODY AGRÁRNÍHO SEKTORU A JEJICH STRUKTURA

Portfolio agrárního sektoru je vymezeno celkem 97 podniky, které je možné rozdělit do těchto skupin:

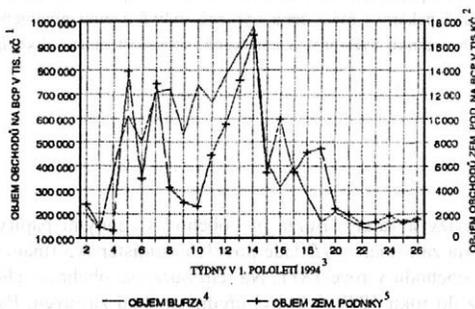
odvětví	počet podniků
zemědělské zásobování a nákup	20
vinařství	5
drůbežářství	7
masný průmysl	18
cukrovarnictví	13
mlékárny	9
sladovny	2
mlýny a pekárny	4
Salma, Seliko, Setuza	3
chovatelé	6
mrazírny	4
ostatní	6

Z celkového objemu obchodů, které se uskutečnily na burze cenných papírů Praha od 1. 1. 1994 do 30. 6. 1994 v rozsahu 11 mld., činil objem obchodů akcií agrárního sektoru 139 mil. Kč, tj. 1,32 %. Z uvedeného výčtu vyplývá, že objem obchodů agrárního trhu činí zatím málo významnou část celkového burzovního obchodování.

Z hlediska času lze v objemu obchodování na burze cenných papírů spatřovat dvě vlny. První vlnu charakterizuje růst objemu obchodů, které byly od 2. do 14. týdne. Průměrný týdenní přírůstek obchodu činil 59,718 mil. Kč. Vrcholu dosáhl objem ve 14. týdnu celkovým objemem 978,233 mil. Kč. Od 14. týdne dochází k výraznému poklesu a v období od 19. týdne se objem obchodů realizuje v průměrné výši 166,234 mil. Kč bez zanedbatelných odchylek týdne.

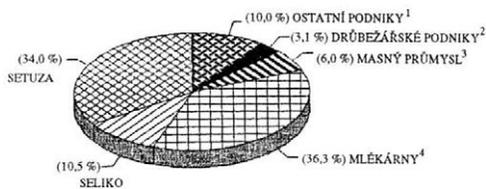
Zemědělství na burze sleduje obdobný trend s tím, že v 1. období není růst objemů plynulý, ale zejména v 7.–10. týdnu dochází ke značnému poklesu. Uvedené tendence vyjadřuje graf 1.

Struktura obchodu se zemědělskými akciemi je vyjádřena grafem 2. V burzovním obchodu u agrárního sektoru v 1. pololetí 1994 výrazně převažovaly obchody s akciemi mlékáren 36,30 % (z toho Jihočeské mlékárny 24,8 %) v celkovém objemu obchodů 50,505 mil. Kč.

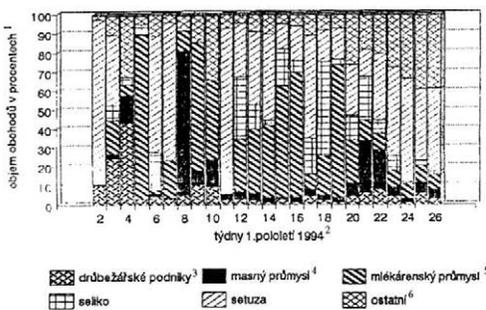
1. Přehled objemu obchodů na BCP (celkový a zemědělské podniky – Review of the SE trade (total and agricultural enterprises)

¹trade volume on SE in thous. CK, ²trade volume of agricultural enterprises on SE in thous. CK, ³weeks of the 1st half of 1994, ⁴stock exchange in total, ⁵agricultural enterprises

2. Procentní vyjádření roční struktury obchodů na BCP mezi zemědělskými podniky – Yearly structure of agricultural enterprises trade on SE in per cent

¹ other enterprises, ² poultry production, ³ meat-industry, ⁴ dairies

3. Procentní vyjádření roční struktury obchodů zemědělských podniků na BCP za 1. pololetí roku 1994 – Per cent expression of agricultural enterprises trade on SE Prague during the 1st half of 1994

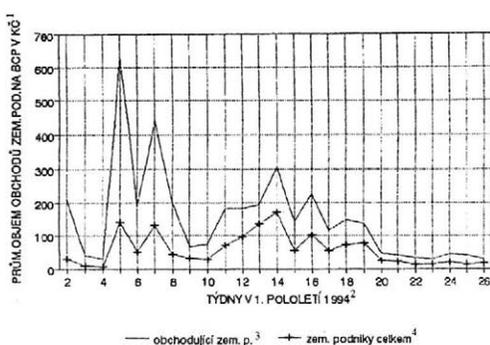
¹ trade volume in per cent, ² weeks of the 1st half of 1994, ³ poultry production, ⁴ meat-industry, ⁵ dairies, ⁶ other

Podíl Setuzy (tuky a potravinářské oleje) byl 34,04 % a Seliko (konzervované potraviny) 10,54 %. Masný průmysl se na celkovém obchodu podílel 6 %. Podíl obchodů s akciemi ostatních podniků (ZZN, vinařství, cukrovary, chovatelé, drůbežářské podniky, sladovny, mlýny a pekárny, mrazírny) tvořil méně jak 10 %. Celkový objem obchodů za první pololetí 1994 v těchto podnicích činil 14,161 mil. Kč.

Z daného grafu vyplývá, že ze širokého spektra zemědělských podniků jsou obchodně atraktivní pouze tři skupiny podniků – mlékárný, Setuza a Seliko. Objem jejich obchodu na celkovém obchodu podniků agrárního sektoru činí 80,9 %.

Z hlediska frekvence obchodování převažuje obchodování s akciemi mlékáren. Tyto akcie se podílely na obchodech ve 23 týdnech z 26, tj. v 88,4 %. V 10 týdnech byl průměrný týdenní objem obchodu větší než 2,570 mil. Kč, ve zbylých dosahoval minimálně 28 tis. Kč. Také Setuza a Seliko byly významnými podniky obchodu.

Obchodování s akciemi masného průmyslu bylo permanentní. S těmito akciemi se neobchodovalo pouze jeden týden, ale podíl na obchodech byl velmi nízký. S výjimkou 8., 21. a 22. týdne tento podíl nepřesahoval 15 % z týdenního obchodu agrárního sektoru (graf 3).

4. Průměrný objem obchodů zemědělských podniků na BCP v 1. pololetí 1994 – Average volume of agricultural enterprises trade on SE in the 1st half of 1994

¹ average volume of agricultural enterprises trade on SE in CK, ² weeks of the 1st half of 1994, ³ trading agricultural enterprises, ⁴ agricultural enterprises in total

Objem obchodů na jeden obchodovaný podnik agrokomplexu lze podle grafu 4 rozdělit do tří etap:

1. etapa vysokého objemu obchodů 5.–7. týden. Průměrná výše obchodů v této etapě byla 421 tis. Kč.
2. etapa středního objemu obchodů 11.–19. měsíc. Průměrná výše obchodů 181 tis. Kč.
3. etapa nízkého obchodu. Průměrná výše je 37 tis. Kč (graf 4).

Struktura pololetního objemu obchodů jednotlivých podniků je značně vyrovnána. 83 podniků zaznamenalo pololetní objem obchodů menší než 5,7 mil. Kč, průměr v této skupině byl 2,85 mil. Kč. Deset podniků nebylo obchodováno vůbec (ZZN Žďar, Beroun, Strakonice, Pelhřimov, Vyškov, Veseko Velký Šenov, Šumstáv, Středočeské chovatelské sdružení, Cukrovar Dobrušovice, Agrona). Dva podniky dosáhly objemu 11,400 mil. až 17,1 mil. Kč a průměrný objem obchodů činil 14,25 mil. Kč (Milko a Seliko).

Největšího objemu obchodů 37,050 mil. Kč dosáhly Jihočeské mlékárný a 48,450 mil. Kč dosáhla Setuza.

Faktory ovlivňující objem obchodu

V závislosti na zveřejněných údajích byly analyzovány závislosti:

- mezi celkovým objemem obchodu na burze a čistým majetkem uvedeným v první vlně privatizace. Tato analýza byla opřena o hypotézu, že podniky s větším objemem čistého majetku budou více obchodovatelné;
- mezi celkovým objemem obchodu na burze a objemem zisku, který byl vykázán v 1. vlně kuponové privatizace. Tato analýza byla opřena o hypotézu, že podniky s větším objemem zisku budou pro investory zajímavější a tím i více obchodovatelné;
- mezi celkovým objemem obchodů na burze a velikostí vyplácených dividend. Tato závislost byla opře-

I. Objem čistého majetku v tis. Kč pro jednotlivá odvětví zemědělské výroby – Net assets volume of individual branches of agricultural production in thous.CK

Odvětví ¹	Počet podniků ²	Čistý majetek tis. Kč ³		
		min. ⁴	max. ⁵	průměr ⁶
Zemědělské zásobování a nákup ⁷	20	58 140	304 911	161 772
Vinařství ⁸	5	25 345	227 269	145 105
Drůbežářství ⁹	7	38 169	960 293	287 304
Masný průmysl ¹⁰	18	26 646	638 180	161 365
Cukrovarnictví ¹¹	13	68 091	542 663	217 288
Mlékárny ¹²	9	41 029	832 067	149 301
Sladovny	2	155 995	1 029 182	592 588
Mlýny a pekářny ¹³	4	129 272	499 984	275 984
Salma, Seliko, Setuza ¹⁴	3	267 833	1 248 987	718 747
Chovatelé ¹⁵	6	54 645	156 258	101 794
Mrazírny ¹⁶	4	83 201	304 793	213 777
Ostatní ¹⁷	6	24 055	128 579	89 906

¹branch, ²number of enterprises, ³net assets in thous. CK, ⁴minimum, ⁵maximum, ⁶average, ⁷agricultural input and output trade, ⁸wineries, ⁹poultry production, ¹⁰meat-industry, ¹¹sugar-industry, ¹²dairies, ¹³malthouses, ¹⁴mills and bakeries, ¹⁵Salma, Seliko, Setuza (oil refineries), ¹⁶breeders, ¹⁷freezers, ¹⁸other

II. Výsledky regresní analýzy vyjadřující závislost mezi objemem majetku a objemem obchodů – Results of regression analysis expressing the relation between the assets and trade

Odvětví ¹	Korelační koeficient ²	Parametry regresní přímky ³		Statistická významnost modelu ⁴
		a	b	
Podniky celkem ⁵	0,61	-560,4	4,58.10 ⁻³	
ZZN ⁶	-0,31	16,8	-7,17	nevýznamné ¹⁸
Vinařství ⁷	0,70	1,4	5,49.10 ⁻⁴	nevýznamné
Drůbežářství ⁸	0,95	-25,9	7,6.10 ⁻⁴	významné ¹⁹
Masný průmysl ⁹	0,15	102,6	4,36.10 ⁻³	nevýznamné
Cukrovarnictví ¹⁰	0,29	21,2	6,59.10 ⁻⁵	nevýznamné
Mlékárny ¹¹	0,94	-266,4	0,012	významné
Sladovny ¹²	-	17,5	6,26.10 ⁻⁴	
Mlýny a pekářny ¹³	0,59	-27,7	6,07.10 ⁻⁵	nevýznamné
Salma, Seliko, Setuza ¹⁴	-	-	-	-
Chovatelé ¹⁵	0,3	-1,1	3,25.10 ⁻⁵	nevýznamné
Mrazírny ¹⁶	0,76	-6,61	4,31.10 ⁻⁴	nevýznamné
Ostatní ¹⁸	0,35	-0,12	1,0.10 ⁵	nevýznamné

¹branch, ²coefficient of correlation, ³parameters of regression line, ⁴statistical significance of the model, ⁵enterprises in total, ⁶agricultural input and output trade, ⁷wineries, ⁸poultry production, ⁹meat-industry, ¹⁰sugar-industry, ¹¹dairies, ¹²malthouses, ¹³mills and bakeries, ¹⁴Salma, Seliko, Setuza (oil refineries), ¹⁵breeders, ¹⁶freezers, ¹⁷other, ¹⁸non significant, ¹⁹significant

na o hypotézu, že větší objem vyplácených dividend podmiňuje obchodovatelnost podniků.

Objem čistého majetku pro jednotlivá odvětví zemědělské výroby a výsledky regresní analýzy vyjadřující závislost mezi objemem majetku a objemem obchodu uvádí tab. I a II.

Z uvedené tabulky vyplývá střední závislost mezi objemem majetku a objemem obchodů ($r_{yx} = 0,61$), znamená to tedy, že podniky s větším objemem čistého jmění byly v prvním pololetí více obchodovatelné než podniky s menším objemem čistého jmění.

Přírůstek čistého jmění o 1 milion Kč zvýšil obchodovatelnost podniku o 4 580 Kč.

Analýza dané závislosti podle jednotlivých období je zatížena u některých odvětví malým počtem sledovaných podniků. S výjimkou ZZN, kde uvedená závislost je negativní (průběh této závislosti byl výrazně ovlivněn extrémními hodnotami), je u všech ostatních odvětví prokázána kladná závislost mezi objemem majetku a objemem obchodu na burze. Nejvýrazněji se tato závislost projevila u mlékáren, drůbežářství, mražení, mlýnů a pekáren.

Závislost mezi celkovým objemem obchodů na burze a objemem zisku vyjadřuje tab. III.

Velikost vykazovaného zisku v I. vlně kupónové privatizace, je v podstatě jedinou informací o úspěšnos-

III. Závislost mezi celkovým objemem obchodů na burze a objemem zisku – Dependency between the total volume of stock-exchange trade and profit

Odvětví ¹	Korelační koeficient ²	Parametry regresní přímky ³		Statistická významnost modelu ⁴
		a	b	
Podniky celkem ⁵	0,26	39,3	29,7	významné ¹⁸
ZZN ⁶	0,31	0,04	1,34	nevýznamné ¹⁹
Vinařství ⁷	0,69	18,2	20,7	nevýznamné
Drůbežářství ⁸	0,54	-4,4	36,7	nevýznamné
Masný průmysl ⁹	0,16	78,1	4,6	nevýznamné
Cukrovarnictví ¹⁰	0,49	28,6	21,2	nevýznamné
Mlékárny ¹¹	0,50	1 634,0	198,0	nevýznamné
Sladovny ¹²	-	4 761,3	221,8	
Mlýny a pekárny ¹³	0,24	86,2	5,7	nevýznamné
Salma, Seliko, Setuza ¹⁴	-	-	-	
Chovatelé ¹⁵	-0,36	3,59	-0,14	nevýznamné
Mražírny ¹⁶	-0,98	144,4	-12,4	významné
Ostatní	0,34	7,62	0,44	nevýznamné

¹branch, ²coefficient of correlation, ³parameters of regression line, ⁴statistical significance of the model, ⁵enterprises in total, ⁶agricultural input and output trade, ⁷wineries, ⁸poultry production, ⁹meat-industry, ¹⁰sugar-industry, ¹¹dairies, ¹²malthouses, ¹³mills and bakeries, ¹⁴Salma, Seliko, Setuza (oil refineries), ¹⁵breeders, ¹⁶freezers, ¹⁷other, ¹⁸significant, ¹⁹non significant

IV. Závislost mezi velikostí ceny a směrodatnou odchylkou – Dependency between the price and standard deviation

Odvětví ¹	Korelační koeficient ²	Parametry regresní přímky ³		Statistická významnost modelu ⁴
		a	b	
ZZN ⁵	0,84	-13,19	0,43	významné ¹⁶
Vinařství ⁶	0,65	15,59	0,12	nevýznamné ¹⁷
Drůbežářství ⁷	0,28	64,54	0,12	nevýznamné
Masný průmysl ⁸	0,87	37,03	0,14	významné
Cukrovarnictví ⁹	0,54	18,94	0,21	nevýznamné
Mlékárny ¹⁰	0,97	26,83	0,18	významné
Sladovny ¹¹	-	-331,1	0,41	významné
Mlýny a pekárny ¹²	0,31	116,8	0,04	nevýznamné
Salma, Seliko, Setuza ¹²	-	-	-	
Chovatelé ¹³	0,87	0,19	0,41	významné
Mražírny ¹⁴	0,99	-94,8	0,56	významné

¹branch, ²coefficient of correlation, ³parameters of regression line, ⁴statistical significance of the model, ⁵agricultural input and output trade, ⁶wineries, ⁷poultry production, ⁸meat-industry, ⁹sugar-industry, ¹⁰dairies, ¹¹malthouses, ¹²mills and bakeries, ¹³Salma, Seliko, Setuza (oil refineries), ¹⁴breeders, ¹⁵freezers, ¹⁶significant, ¹⁷non significant

ti podniku. Vyjadřuje menší stupeň závislosti ve srovnání s objemem obchodovaného majetku. V některých odvětvích (vinařství, drůbežářství, mlékárny) existuje střední stupeň závislosti objemu obchodů na objemu zisku.

Podobný vztah lze spatřovat s nižší intenzitou u cukrovarnictví, masného průmyslu, mlýnů a pekáren a ostatních odvětví.

Opačná závislost se projevila u mražení a chovatelů. Ve srovnání s objemem majetku je zisk méně motivujícím prvkem pro obchodování s cennými papíry.

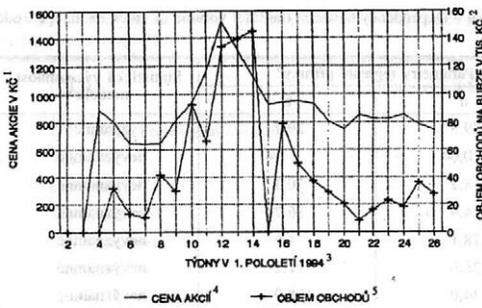
Závislost objemu obchodů na vyplácených dividendách nelze prokázat, neboť dividendy byly vypláceny pouze u tří podniků.

Vývoj cen akcií na trhu je rozdílný podle typu podniku. Skupina podniků, kterou lze považovat za trvale

atraktivní, např. Váno Mikulov, MK Martinov, Drůbežářský podnik Libuš, vykazují poměrně vysoké ceny, které jsou jen málo ovlivňovány objemem obchodů a tedy poptávkou na burze (grafy 5, 6).

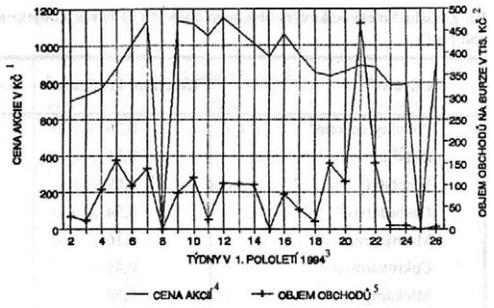
U druhé skupiny podniků, jako Masna Studená, Setuza, Moraviafrost, Seliko, Mlýny Olomouc, Michelské pekárny, je cena výrazně ovlivňována objemem obchodovatelného množství a tedy zájmem o nákup akcií dané firmy (grafy 7, 8, 9). Z dané analýzy vyplývá, že u převážné většiny rozhodujících podniků závisí cena výrazně na objemu poptávaného množství. S velikostí ceny souvisí i rizikovitost nákupu jednotlivých akcií.

U všech sledovaných odvětví byla prokázána kladná závislost mezi velikostí ceny a směrodatnou odchylkou. Z toho vyplývá, že s rostoucí cenou se zvyšuje riziko

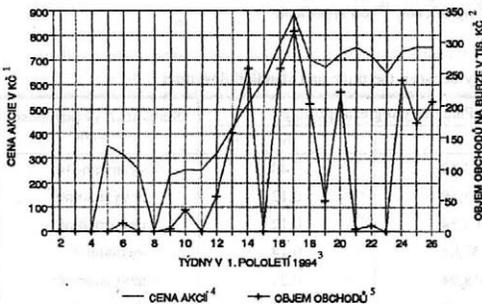
5. Masna Studená a. s. (vývoj cen akcií a objemu obchodu v čase) – Meat-processing plant Masna Studená j.v. (time development of the share prices and trade volume)

¹price of share in Ck, ²volume of stock exchange trade in thous. CK, ³weeks of the 1st half of 1994, ⁴share prices, ⁵trade volume

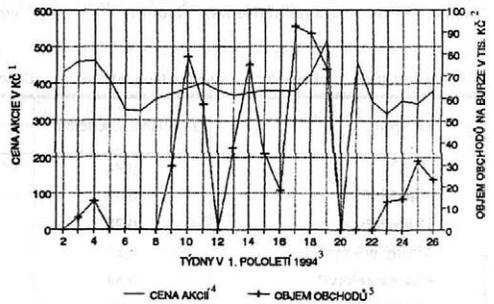
6. Masokombinát Martinov a. s. (vývoj cen akcií a objemu obchodů v čase) – Meat-processing plant Masokombinát Martinov j.v. (time development of the share prices and trade volume)

¹price of share in Ck, ²volume of stock exchange trade in thous. CK, ³weeks of the 1st half of 1994, ⁴share prices, ⁵trade volume

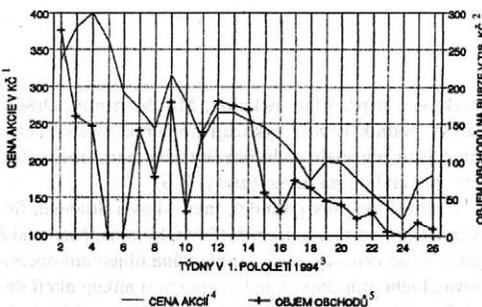
7. Moráviafrost a. s. (vývoj cen akcií a objemu obchodů v čase) – Freezing-plant Moráviafrost j.v. (time development of the share prices and trade volume)

¹price of share in Ck, ²volume of stock exchange trade in thous. CK, ³weeks of the 1st half of 1994, ⁴share prices, ⁵trade volume

8. Vín Mikulov a. s. (vývoj cen akcií a objemu obchodů v čase) – Winery Vín Mikulov j.v. (time development of the share prices and trade volume)

¹price of share in Ck, ²volume of stock exchange trade in thous. CK, ³weeks of the 1st half of 1994, ⁴share prices, ⁵trade volume

9. Drůbežářské závody Xaverov a. s. (vývoj cen akcií a objemu obchodů v čase) – Poultry production Drůbežářské závody Xaverov j.v. (time development of the share prices and trade volume)

¹price of share in Ck, ²volume of stock exchange trade in thous. CK, ³weeks of the 1st half of 1994, ⁴share prices, ⁵trade volume

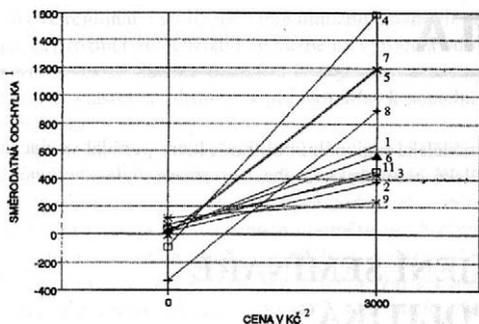
nakoupených akcií. Výsledky pro jednotlivé skupiny uvádí tab. IV.

Z grafu 10 vyplývá, že nejvýraznější závislost byla prokázána u mrazíren, chovatelů, zemědělského zásobování, sladoven, masného průmyslu a mlékáren.

ZÁVĚR

Dne 24. listopadu 1994 byla zřízena Burza cenných papírů Praha jako akciová společnost. Jejimi zakladateli a akcionáři se stalo 12 československých peněžních ústavů a 5 brokerských firem.

Za první pololetí roku 1994 byly na BCP uskutečněny obchody v rozsahu 11 mld. Kč, objem obchodů agrárního trhu činil 139 mil. Kč, tj. 1,32 % z celkového objemu obchodů. V tomto období výrazně převažovaly obchody s akciemi mlékáren, Setuzy a Selika. Podíl obchodů s akciemi těchto podniků tvořil 80,9 % z cel-

10. Závislost mezi cenou a směrodatnou odchylkou pro jednotlivé oblasti zemědělství – Dependency between price and standard deviation for individual areas of agriculture

¹standard deviation, ²price in CK

1 = cukrovary – sugar-plants

2 = vinařský průmysl – wineries

3 = drůbežářský průmysl – poultry-production plants

4 = mrazírny – freezers

5 = zemědělské zásobování – agricultural input and output trade

6 = mlékárny – dairies

7 = chovatelé – breeders

8 = sladovny – malthouses

9 = mlýny a pekárny – mills and bakeries

10 = masny – meat-processing plants

kových obchodů agrárního sektoru. Obchodování s akciemi těchto podniků bylo poměrně pravidelné.

Nejvýrazněji průměrnou cenu akcií ovlivňoval objem celkového jmění podniku, méně objem zisku, který byl vykázan v první vlně kupónové privatizace. Nebyla prokázána závislost mezi tržní cenou akcií a výší dividend podniků.

Z uvedených analýz vyplývá, že obchodování na Burze cenných papírů Praha s akciemi agrárního sektoru neplní dosud funkce, které se od burzy cenných papírů očekávají.

Obchod s cennými papíry se soustřeďuje pouze na několik významných podniků s rozdílnou strategií tržních cen akcií. Rizikovost cen je závislá na jejich velikosti. Čím je cena vyšší, tím je i rizikovější.

LITERATURA

COTTLE, S.– MURRAY, R. F. – BLOCK, F. E.: Analýza cenných papírů, Victoria Publishing.

BREALEY, R. A. – MYERS, S. C.: Teorie a praxe firemních financí. Victoria Publishing 1992.

BEČVÁŘOVÁ, V. a kol.: Finanční trh v zemědělství. VÚZE Praha 1994.

STŘELEČEK, F. – MARŠÍK, M.: Vliv rizika na míru výnosnosti v podniku. Zem. Ekon., 38, 1992, č. 2, s. 111–126.

Hospodářské noviny – bursovní informace, ročník 1994.

Došlo 24. 1. 1994

Adresa autorů:

Prof. Ing. František Střeleček, Ing. Martin Maršík, Ing. Martina Bicanová, Jihočeská univerzita, Zemědělská fakulta, Studentská 13, 370 05 České Budějovice, Česká republika tel. 038/770 33 20

Vybrané diskusní příspěvky, přednesené na semináři „Zemědělská regionální politika“, který pořádal ve dnech 4.–7. října 1994 ve Zdislavicích Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky Praha (informace byla zveřejněna v *Zemědělské ekonomice* 1994, č. 12).

ÚVODNÍ VYSTOUPENÍ K ZAHÁJENÍ SEMINÁŘE „ZEMĚDĚLSKÁ REGIONÁLNÍ POLITIKA“

Vážený přítomní,

úvodem svého vystoupení Vás všechny vítám na semináři, který organizuje náš ústav, tj. Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky v Praze k problematice regionální politiky. Jsem rád, že mezi přítomnými mohu přivítat řadu zahraničních hostů, jejichž zkušenosti a názory jsou pro nás velmi důležité zejména proto, že v České republice je formování zemědělské regionální politiky teprve v začátcích.

Ve svém krátkém příspěvku bych Vás chtěl seznámit s charakteristikou Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky i s přístupy k výzkumnému řešení regionální politiky a upozornit na výsledky ústavu na úseku, který je předmětem tohoto semináře. Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky patří do vědeckovýzkumné základny resortu Ministerstva zemědělství České republiky jako jediná výzkumná instituce, která se zabývá řešením ekonomické problematiky tohoto resortu. Současně koordinuje výzkumné řešení problémů agrární ekonomiky v rámci ostatních ústavů resortní vědeckovýzkumné základny, a to i ve vztahu k mimoresortnímu výzkumu. Odborná činnost ústavu zahrnuje řešení teoretických a hospodářskopolitických otázek v oblasti zemědělské politiky, zemědělské ekonomiky, transformace zemědělství do podmínek tržní ekonomiky, trhu kapitálu, půdy a práce, a řešení sociálně ekonomického vývoje zemědělství a venkova. Výsledky těchto činností poskytuje v rámci poradenských, školicích a informačních služeb pro zemědělské podnikatele a organizace. Stejnými útvary ústavu jsou divize výzkumu a divize informatiky.

V divizi výzkumu pracuje cca 60 výzkumných pracovníků, soustředěných ve třech odborech. Je to:

- odbor rozvoje zemědělství a venkova v počtu cca 30 pracovníků, které je syntetickým pracovištěm s rozhodující participací na stěžejních materiálech k agrární politice, například na „Zprávě o stavu zemědělství 1994“;
- odbor agrárního trhu a integračních procesů s cca 20 pracovníky. Toto pracoviště zkoumá otázky trhu kapitálu, trhu půdy v ČR a podmínky a předpoklady vstupu do EU;
- odbor komoditních studií, který v počtu cca 10 pracovníků připravuje studie za jednotlivé komodity v zemědělství.

V divizi informatiky pracuje cca 20 pracovníků odpovídajících za informační servis v rámci VÚZE a pro MZe ČR.

Věcné řešení regionální politiky v zemědělství je soustředěno do prvního odboru. Vzhledem k významu této problematiky se uvažuje se zřízením samostatného odboru s platností od 1. 1. 1995.

Z dosavadních poznatků je zřejmé, že českou agrární politiku a agrárně politické nástroje, kterých používá, lze pojमत z regionálního pohledu v zásadě jako dva typy rozhodujících oblastí resp. regionů, a to:

- vymezené oblasti s nejvyšší produkční výkonností, se snadnou dostupností produkce pro odběratele; jde o region liberalizovaného zemědělství, který při definované ochraně výroby a odbytu zajistí konkurenceschopné agrární produkty v rámci vymezené potravinové bezpečnosti, a to i v relaci k teritoriu EU. Jde o oblasti, ve kterých by se měly udržet i komparativní výhody současně velikostní struktury podnikatelských subjektů;
- ostatní oblasti, především v horských a podhorských regionech, kde zemědělství není provozováno výhradně z produkčních důvodů, ale kde jde o to uhradit zemědělským výrobcům plnění mimoprodukčních funkcí, jako jsou krajinnotvorné, ekologické a další, zabezpečovat sociální funkce v souvislosti s bojem proti vysídlování venkovských oblastí a další obdobné funkce.

V dané souvislosti považují regionální politiku za rozhodující oblast i z hlediska úspěšné transformace českého zemědělství na podmínky EU, resp. společné agrární politiky. Zmíněné problémy motivovaly svolání tohoto mezinárodního semináře.

V České republice zatím nejsou názory na uplatňování regionální politiky jednotné. V poslední době však převládá mínění, že regionální politika je účelnou a nutnou součástí úspěšné hospodářské politiky státu. V zemědělství je situace složitější, protože k průvodním jevům regionálních disproporcí, souvisejících s přechodem na tržní ekonomiku, se přidružuje nerovnoměrný vývoj území ve vztahu k přírodním podmínkám, migraci venkovského obyvatelstva a dalším jevům spojeným se specifikou odvětví zemědělství. Při řešení regionální politiky se berou v úvahu, resp. hodnotí specifika zemědělské výroby a zkoumají varianty

takové regionální strategie, které umožňují stanovit přijatelný rozměr zemědělství ve vazbě na výrobu a obyvatelové možnosti daného území, a to zejména cestou využívání vlastních zdrojů a s přihlédnutím k sociálním aspektům.

Řešitelský tým VÚZE se spolu s vybranými institucemi v okresech podílel na analýzách přírodně ekonomických, sociálních a ekologických podmínek – mimo jiné – pro stanovení vzájemného poměru produkčních a mimoprodukčních funkcí zemědělství, a to prostřednictvím metodiky a kritérií, jež si tento tým k uvedenému účelu vytvořil. Zároveň úzce spolupracuje s Ministerstvem zemědělství České republiky a jeho územními odbory při tvorbě regionálních programů, formování subvenční politiky, a podobně. Detailnější rozvedení výsledků výzkumu a jejich aplikace v praxi budou předmětem dalších referátů.

Cílem tohoto semináře by měla být výměna zkušeností z teoretického a praktického uplatňování zemědělské regionální politiky a výměna názorů na vymezení míry a formy státních opatření na jedné straně slučitelných s tržním prostředím, na druhé straně podporujících úkoly motivované zájmy státu. Mám na mysli především kvalitu životního prostředí a udržení

plnohodnotného života na venkově a přirozeného rázu krajiny.

Domnívám se, že by bylo účelné oživit programy regionální spolupráce v oblastech, kde ČR sousedí se SR, SRN, Rakouskem, Polskem a Maďarskem. V této souvislosti bych chtěl připomenout iniciativu pracovníků univerzity v Lipsku, jmenovitě doc. dr. E. Rösslera, který navrhuje v Görlitz, tj. v informačním ústředí „Europäisches Bildungs- und Informationszentrum“ zahájit jednání ke kooperačním a koordinačním činnostem a zároveň doporučuje toto ústředí pověřit úkolem vytvářet kontinuální kontakty za účelem založení společných výzkumů, resp. projektů. Navrhovaný výzkumný projekt má název „Osteuropamarkt der sächsischen Ernährungswirtschaft“.

Předpokládám, že i když tři dny jednání budou pracovně velmi náročné, že bude čas i na neformální společenské rozhovory s možností navázání bližších odborných a osobních kontaktů, což považuji za další významný přínos tohoto semináře.

Vedení Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky zabezpečilo technicky i finančně vydání sborníku referátů z tohoto semináře. Sborník bude v případě širšího okruhu zájemců k dispozici ve více výtiscích.

Ing. Josef Kráus, CSC., ředitel Výzkumného ústavu zemědělské ekonomiky, Praha, Česká republika

THE ROLE OF AGRICULTURE IN THE DEVELOPMENT OF PERIPHERAL RURAL AREAS IN EUROPE

In my presentation, I will start with some more general observations with regard to the role of agriculture in post-war development of the rural areas of Western Europe (and of the European Union in particular), followed by a more detailed discussion of the present plight of agriculture and the rural economy in peripheral areas in particular.

To illustrate the great diversity in actual developments which have taken place in the western European periphery, I will present two peripheral rural areas – in Northern Portugal and Sicily – which have entered the “post-productivism” or “post-Fordist” period with very different problems and perspectives. Finally, I will dwell on some conclusions which may be drawn with regard to the conception of appropriate “rural development policies” which may have some significance for a broader discussion of the prospects of “agricultural regional policy” in Central and Eastern Europe.

In his position paper introducing the theme of the 15th European Congress of rural Sociology, held in August 1993 in Wageningen, David Symes remarks that “the challenges facing both Western and Eastern Europe bear strong similarities. Both agricultural systems will have to negotiate the difficult transition from productivist and protectionist policy frameworks to open competition in a free market economy where consumption interests are increasingly to the fore”. According to him, this implies that “the post-productivist transition (.) will involve abandoning the hitherto simple logic of focusing the innovative and adaptive energies on increasing levels of food production for a broader set of responsibilities for food security, environmental conservation and social welfare in the countryside” (Symes 1992).

This challenge has been taken up by the European Commission. In its 1988 report to the Council and the European parliament, *The Future of Rural Society*, it formulates three “fundamental points of concern” for a European-wide ‘rural policy’: economic and social cohesion, the adaptation of agriculture to the (new) market situation, and the protection of the environment. At the same time it is stated that the great diversity in the natural and cultural ‘landscapes’ of Europe is one of the great future assets of the countryside, which is explicitly seen as a “buffer and regeneration zone,... indispensable for the ecological equilibrium” (of the society as a whole), and as “the place par excellence for relaxation and recreation” (of urban populations). We will come back later to the danger of idealizing (these roles of) the countryside.

In this and other EC documents, one argues that diversification of agriculture may be an option for farmers constrained by the limitations on agricultural output and low product prices resulting from the re-

vision of the Common Agricultural Policy (CAP), but that at the same time it could strengthen rural economies. This is a rather bold assumption, not only because the conception and implementation of policies for Integrated Rural Development (IRD) are still at their very beginning (and would ask for a much greater emphasis on re-localized, ‘bottom-up’ strategies for ‘endogenous development’ than the kind of policies pursued so far), but first of all because it seems to imply that under the foregoing CAP regime, agricultural development has played a significant role in boosting regional economies.

The transition from a productivist, Fordist agriculture to a multi-functional, sustainable and more competitive post-Fordist agriculture will appear to be a very difficult one. In fact, Symes’ “consumption interests” – a growing demand for healthy and high quality food, for environmentally sound agricultural practices, for conservation of a diversified landscape and nature values, for recreation and tourism facilities, etc. – would imply the introduction of a broad ‘environmental factor’ in the evaluation of any future agricultural development. And, according to Symes (1992), “it remains arguable whether the declining emphasis on commodity outputs will automatically increase the opportunity to enhance non-market environmental goods derived from the countryside, just as it is arguable whether falling commodity prices will in fact discourage intensification of farming systems”.

In his key-note address to the European Congress in Wageningen, Buttell (1994) discusses the consequences of the adoption of the Fordist paradigm of ‘productivism’ in no uncertain terms: “The nature of agricultural production began to parallel that of manufacturing industry. Agricultural production came to be based on industrial inputs produced within the dominant industrial complex. Farm production became specialized at both the enterprise and regional levels.. (.) Increased agricultural productivity and output led to a continual tendency toward overproduction.. (.) There was a secular decline in real farm product prices and stagnation of farm incomes. There was accordingly a rapid decline of farm numbers and a shift of labour outside of the farm sector. The large-scale, capitalized ‘family farm’ became the predominant form of agriculture in the Western world.” Behind this ‘productivist scheme’, there was the overarching notion “that a desirable agriculture is one in which there is a progressive, self-reinforcing improvement in its total factor productivity through agricultural research and organizational upgrading of farms and agro- food firms” (Buttell 1994). The implementation of this notion in agricultural policies, and the CAP in particular, has resulted in a progressive concentration of the bulk of agricultural

production on a limited number of farms and in a restricted number of agro-regions (or 'agribusiness complexes') which largely correspond with the most developed core regions of the European Union (cf. *Jansen and Hetsen* 1991). The "more subdued welfarist aim (in the CAP) of preserving rural society through income support to the farmer" (*Symes* 1992) has strengthened this process as it excessively favoured the larger farmers. Or, in *Symes'* words: "As a result, a profoundly discriminatory and polarized structure of production has emerged with highly favoured, large farms close to the economic centre of the Community and a myriad of small farms struggling for survival in the southern and western peripheries" (*Symes* 1992).

The effects of agricultural development in the periphery

When turning now to the periphery in more detail, we have to realize that many rural areas in the European periphery, and most mountainous areas in particular, have registered a continuous decline of their farming economies, and consequently of their populations since a long time; in fact since they were 'opened up' to a global market and an industrial economy since the last decades of the 19th century. Nonetheless, at the beginning of the 1950s, many of these areas were still characterized by high numbers of agricultural employment, be it under poor conditions. Some of them still carried many traits of a peasant economy, others were exploited under semi-feudal conditions. I have chosen to give more details about two such areas, Northern Portugal and Sicily, because they demonstrate striking differences in the resilience of those age-old systems, and in the consequences of their earlier or later inclusion in the realm of a Fordist economy and welfare state. But, with all their differences, at present they share one characteristic: both are regions "where processes of intensification and/or increase in scale are not sufficient to keep average agricultural incomes at an acceptable level, and where we can notice a 'rural exodus', and this often in the double sense of withdrawal of land and labour from agricultural production" (*Jansen and Hetsen* 1991). Both fall in the category of rural areas qualified in the forementioned EC report as suffering from a general decline, where the main problem is one of economic development and diversification, or, in other words, the creation of non-agricultural jobs. A brief analysis of what actually happened in these two areas after World War II will demonstrate that they face this challenge – of economic development and diversification – with totally different assets and drawbacks.

Portugal: the resilience of the peasant economy

Portugal can be roughly divided in two different worlds, once distinguished by a French geographer as

the "peasants' beehive" north and the "latifundial desert" south of the Tagus river. Agricultural structures in the North are roughly characterized by an overwhelming proportion of small to very small farms and an extreme fragmentation of agricultural land.

At the ESRS congress, held in Braga, April 1986, several Portuguese sociologists reported on research which showed that Northern Portugal would have followed a quite different development pattern from other rural areas in Europe (see also the papers by Cabral, and Reis & Nave in the Special issue of *Sociologia Ruralis*, XXVI (1) 1986 which was published at the occasion of the Congress). Portuguese peasants had not followed their companions in other countries in choosing one of three alternatives: to become 'modern entrepreneurs', to become contract workers for agribusiness industries, or just to give up farming altogether. The main strategy here has been to give up farming partially, and to become what is called with a fashionable term "pluri-actives". So, our Portuguese colleagues proclaimed a 'revitalization' of the age-old peasant economy, some of them seeing this 'new' peasant economy even as the basis of a vigorous rural society.

In fact, when walking through the countryside, one is struck by many images which in other Western European countries seem to belong to a nearly forgotten past (although I got similar images when walking in the Karpathian region of Rumania, two years ago).

Characteristic for a peasant economy are eg. the intensive and small-scale use of the land, the work of ages reflected by terraces (to preserve the scarce top soil), walls (to keep animals out when brought to the higher-up grazing grounds), and roads (only accessible for ox carts), but in particular by the great care given to manuring the soil (see also *Portela* 1994). But, at virtually the same spots, also other pictures can be taken – in particular of many 'modernized' or newly constructed houses which would not look out of place in a peri-urban environment –, showing that we are NOT back in the 19th century, and that this 'peasant economy' is not only linked with urban-industrial society, in particular through (return) migration, but even dependent on it for its survival (or 'renewal', as some Portuguese rural sociologists would prefer to say). Is there an explanation for this anomaly in the post-war Western Europe?

After its Golden Age in the 15th till the 17th century, Portugal gradually became one of the backwaters of Europe, and until very recently it had many traits of a Third World country. In the interior, the economy was basically agricultural, and rural society in the North was characterized by a dominant landlord class leasing the land to a large mass of share tenants, in the South by latifundism in its worst form. Rural development stagnated for ages and continued to do so under Salazarism. This authoritarian regime followed until the early sixties a policy of economic autarky, and strived for the development of local industry on the

basis of national (and colonial) resources and low wages. The peasant sector, strictly controlled in corporatist structures was to deliver food at low prices which made investment in agriculture not attractive. The consequence was a state of continuous 'misery' in the countryside and a strong push to migrate elsewhere. As the industrial sector could employ only a very small part of excess rural labour (20% in the 50s, not even 10% in the 60s), migration meant leaving Portugal for the colonies overseas, or for Europe, France in particular. (A 3-years military service was an extra stimulus for – illegal – emigration!). In sociological terms this meant: modernization did not take place (also in the Durkheimian sense of modernization of norms and values), traditional agrarian structures were frozen (no land reform, very limited efforts on irrigation and reforestation projects) and the maintenance of a peasant economy and feudalism.

From the early 60s, the government came to recognize the failure of this policy: the peasants were gradually freed from their corporatist bonds, some efforts were made to modernize agricultural production through extension and small co-operatives, but the government refrained from land reform. Emigration was turned a blind eye to; in fact, the Portuguese economy – after the loss of the colonies – came to depend more and more on the remittances of emigrants. Peasants started to invest this money in establishing themselves as 'independent farmers', buying the land from their landlords. In fact, many of these migrants followed what Reis and Nave term "a peasant emigration strategy", which determined the destination of their savings. Their first priority was "the purchase or reconstruction of a house *modelled, without exception, on a rural dwelling perfectly designed for farm work.* Almost simultaneously there is a purchase of land" (Reis and Nave 1986; italics mine).

With the Carnation Revolution of 1974, the position of the peasantry improves considerably: growing food shortages result in higher prices, taxes are diminished, pensions are introduced, school education is becoming gratis. Though a small part of the family farms are specializing and becoming more market-oriented, the over-large majority of peasant holdings are too small to be the sole basis for a family economy. Remittances of family members who have migrated remain of vital importance, but more and more rural workers look for other sources of income: from piece work at home to part-time and full-time jobs in a growing number of small-scale industries often financed with migrant money. (By the end of the 70s in the Northern coastal area, to give just one example, in more than 60% of farming families more than 50% of the family income is of non- agricultural origin.)

So, migration has been and still is a basic 'survival strategy' of the Portuguese peasant. By the end of the 70s, one of every nine Portuguese was abroad! Return migration and the investment of migrant money in houses and land have transformed the rural landscape.

So, we see that, because of the long stagnation in the urban and rural economy, the Portuguese peasantry has survived by 'diversifying' its economy, by accepting its function as a 'labour reservoir' in a capitalist, European economy. But in more recent years this reservoir has been tapped also by growth in the national industry and service (tourism!) sectors. These new developments, however, have taken place mainly in the better accessible coastal areas which implies that the interior areas are still losing population.

The major question now is what will happen to this particular type of 'modernized' peasant economy after Portugal's entry into the European Union in 1986, which *inter alia* means drastic competition of low priced consumer products, especially food from other EU countries on the Portuguese market.

Troina (Sicily): the case of an 'assisted economy'

Troina, an 'agrotown' with 10 000 inhabitants in Enna, the poorest province of Italy, situated 60 kms west of Mt Etna, and quite representative for most of interior Sicily, offers a completely different picture. I spent nine months in this town in 1962/63 doing research on behalf of a Community Development project, and returned 25 years later with a Canadian colleague and friend, Clifford Jansen, for a re-visit (Jansen and Jansen 1992). Our purpose was to see what had changed in these 25 years. The greatest change appeared to be an enormous increase in general welfare without any economic development having taken place. Our conclusion was that "Troina seemed to have been touched by a good fairy while in a big sleep of 25 years", but we asked ourselves "Will it be allowed another 25 years' rest?" (Jansen 1991).

When visiting the Troina countryside, one mainly finds the ruins of an agricultural economy based on feudal landlordism and share tenancy, and which came to an end in the late 50s. At the time of my first visit it was already in full decay. Most of the land is still in agricultural use, but agricultural production has become much less intensive, and has taken a turn to livestock farming. At the time of our second visit, according to local informants still about 400 farm holdings were run as a 'farm enterprise', employing some 500 people, mainly men, three quarters of them being older than 50 years. This is a drop of 75% from the nearly 2000 still being employed in 1961. According to the 1990 agriculture census, the number of farm holdings over the same period fell by only 40% (from 1 656 to 993), but 60% of these are less than 10 hectares, a farm size absolutely insufficient to earn an income under local conditions. Pluri-activity is a rather rare phenomenon here. Small holdings are either rented to other farmers, or used for a kitchen garden ('hobby farming'). A development opposed to the one we met in Portugal.

Troina, situated on a 1100 meters rocky hilltop, was established as a stronghold by Count Roger with the Norman conquest in the 11th century, and got the status of a domanial town. After the unification of Italy, Church lands were confiscated and appropriated by local, partly absentee landlords, who confronted the peasants with strangling lease contracts (share tenancy). After World War II the rural exodus put an end to this feudal interlude.

This rural exodus had started already in the late 19th century as a safety valve for population pressure, and was directed mainly overseas (US and Latin America), but had come to a full stop under the fascist regime which, like Salazar in Portugal, strived for autarky, leading to an overexploitation of the land.

After the War, the Italian government was again confronted with the problem of the underdeveloped southern part of the country, the Mezzogiorno. Much of the discussion on the so-called "Southern question" is couched in terms of core-periphery or dependency analysis. A central thesis in this debate is that underdevelopment in the peripheral areas persists, because "economic growth in the peripheral capitalist economies is a reflex of the requirements of expansion in the core economies – for cheap inputs, opportunities for investment and market outlets" (Wade 1980). The Italian Government did very little to discourage this pattern of development during the post-war reconstruction. In fact, from the late fifties – when the boom in industrial development led to the "economic miracle" – "export-led expansion (based on the manufacturing industries in the North, AJ) dictated Italian economic growth" (Ginsborg 1990).

Government policy for the South from the late 1960s onward, changed from promotion of economic growth through investment in land reform, infrastructure and industrialization to a policy of subsidizing the Southern economy making it into an "assisted economy" (Harnack-Riaz et al 1986). This 'assistance' took many forms. First there are direct and indirect transfer payments in the form of production subsidies, like subsidies for agricultural products through the CAP – in particular through the EC's "mountain farmers" programme – and the deficit financing of Southern firms through the regional Development Agency. In addition, social security benefits such as old age pensions, family allowances and invalidity payments, have increased Southern purchasing power without a corresponding increase in local production. All this resulted in "modernization without development" (Schneider and Schneider 1976). The still underdeveloped South became integral part of a modern welfare state and Fordist economy. The "assisted" Southern economy was and still is an extreme case in this respect for the special form it got through political clientelism and corruption.

What did this mean for Troina and most of the Sicilian interior? From the early 1950s a massive emigration took place, which for Troina meant a net loss in

population of 4,350 over the period 1962-1988, one third of the population in 1962. Very few of these 'temporary' migrants (to Northwestern Europe and North Italy), contrary to the Portuguese case, had in mind ever to return to farming, and those who did merely succeeded in eking out a scanty livelihood, this because – to put it bluntly – a reform from the feudal structure of farming to something like 'modernized family farming' never took place. At our return to Troina in 1989, we found that the overlarge majority of the population had "turned their backs to the land", and that farming was a very marginal activity to the local economy. But, what is more, farming has largely become an "assisted" activity itself with farm 'entrepreneurs' mainly speculating on subsidies by increasing (in some cases inflating them fraudulently) the number of hectares or head of cattle in exploitation, but refraining from any investment in quality production.

With the gradual retreat of the state which is involved in a deep fiscal crisis, from lavish "assistance", and a revision of EU price policies, economies like Troina have entered into great trouble: welfare payments will decrease, employees in the public sector have already been sacked, etc. The climate for investing in non-agricultural activities will inevitably further deteriorate. Even the major local 'industry' – house building – will suffer serious setbacks.

Concluding remarks

Since the publication of the EC's "green paper" of 1985 which recognized that with growing surplus production and environmental damage a turning point had been reached in post-War agricultural development, a continuing debate has started on the future of rural areas in Europe. With the adoption of the MacSharry proposals the European Union has given a drastic turn to its agricultural and rural policies. The emphasis now is laid on diversification and integrated rural policies which no longer rest on the assumption that agricultural modernization *per se* guarantees rural development. In this debate special attention is given to the so-called marginal and/or peripheral rural areas where strategies of "endogenous development" (van der Ploeg and Long 1994) or "integrated rural development" (see for a case study to this point Curtin 1994) should enhance the revitalization of rural economies. Such programmes should not only put a stop to a further depopulation or depletion of the resources of these areas, but also strengthen their 'exclusive' market position in offering quality food, agro-touristic amenities and the preservation and creation of 'environmental goods' to a post-modern society.

Facing the impact and consequences of this post-Fordist reform of the economy and welfare state policies, peripheral rural areas seem to offer quite varying perspectives, as is illustrated by the two case studies presented here.

The strength of the Portuguese periphery seems to be that it has turned already towards a diversified economy, and this largely on the own initiative of its inhabitants. It does not have the 'tradition of dependence' which so heavily stamps the southern Italian peripheries. However, forces in the open European market may very well be quicker in destroying at least part of their achievements, before local communities are able to find their way in a so profoundly changed environment.

Decades of assistance in the Sicilian periphery have resulted in societies looking first of all to 'government assistance' to overcome their problems, but have very little to offer as a start for new development initiatives. Ongoing migration might very well lead to bleeding them to death, or at best to give them the status of a summer or retirement residence for those who migrated elsewhere.

It certainly is a bit ironic to confront this state of affairs with statements as the one of Ray MacSharry, quoted from a leaflet distributed by the EC on "The future of the countryside":

"The countryside is a source of renewed security and stability in an ever more urbanized and for many aspects artificial and unnatural society. An active and successful policy with regard to rural development is not only a policy choice. It is a policy necessity." (my emphasis)

The kind of "rural idyll" (Lowe 1989) which seems to prompt such expressions may well 'prove to be a serious handicap for the design and particularly the implementation of appropriate 'rural policies' which would do justice to rural areas both in the core and the periphery of Europe.

Also the future of rural areas in Central and Eastern Europe might be put at risk by such idylls, like the glorification of a pre-communist past, which would have been characterized by a small-scale farming system and 'healthy' rural societies.

REFERENCES

BUTTEL, F. H.: Agricultural change, rural society and the state in the late twentieth century: some theoretical observations. In SYMES, D. – JANSEN, A. J.: eds, 1994, pp. 13–31.
 CABRAL, M. V.: Etat et paysannerie: politiques agricoles et stratégies paysannes au Portugal depuis la seconde guerre mondiale. *Sociol. rur.*, XXVI, 1986, No. 1, pp. 6–19.
 CURTIN, C.: Alternative development models in marginal rural areas. In: SYMES, D. – JANSEN, A. J. /eds/: 1994, pp. 258–267.
 European Commission: The Future of Rural Society. Bull. Europ. Comm., Supplement 4/88371 final, 1988, Brussels.

European Commission: Europe 2000. Outlook for the Development of the Community's Territory. Office for Official Publications of the EC, 1991 Luxembourg.
 GINSBORG, P.: A history of Contemporary Italy. Society and Politics 1943–1988. Penguin, Harmondsworth 1990.
 HARNACK-RIAZ, B. et al: "Sottosviluppo" und "Sottoequilibrio". In: GIORDANO, C. – GREVERIUS, I. – M. /eds./: Sizilien, die Menschen, das Land und der Staat. Institut für Kulturanthropologie der J. W. Goethe Universität, Frankfurt 1986.
 HECKE, E. van: Farm Structure 1985 Survey: Regional Structure of Agricultural Production. Office for Official Publications of the EC, Luxembourg 1991.
 JANSEN, A. J.: Constructing To-morrow's Agriculture. Report on a cross-national research into alternative futures for European agriculture. Bull. Nr. 38, Wageningen 1975.
 JANSEN, A. J.: The Future of the Periphery of the Periphery. The Case of a Sicilian Agrotown. *Sociol. rur.*, XXXI, 1991, No. 2/3, pp. 122–139.
 JANSEN, A. J. – HETSEN, H.: (1991), Agricultural development and spatial organization in Europe. *J. rur. Stud.*, 7, 1991, No. 2, pp. 143–151.
 JANSEN, C. J. – JANSEN, A. J.: (1992), Sociological and Economic Change in the Peasant Society of Troina, Sicily. The Edwin Mellen Press, Lewiston 1992.
 LOWE, P.: (1989), The rural idyll defended: from preservation to conservation. In: MINGAY, G. E. /ed./: The Rural Idyll, pp. 113–131. Routledge, London 1989.
 PLOEG, J. D. van der – LONG, A. /eds/: Born from Within. Practice and Perspectives of Endogenous Rural Development. Van Gorcum, Assen 1994.
 PORTELA, E.: Manuring in Barroso: a crucial farm practice. In: PLOEG, J. D. van der – LONG, A. /eds/: Born from Within. Practice and Perspectives of Endogenous Rural Development, pp. 59–79. Van Gorcum, Assen 1994.
 REIS, M. – NAVE, J. G.: (1986), Emigrating peasants and returning emigrants: emigration with return in a Portuguese village. *Sociol. rur.*, XXVI, 1986, No. 1, pp. 20–35.
 SCHNEIDER, J. – SCHNEIDER, P.: Culture and Political Economy in Western Sicily. Academic Press, New York 1980.
 SYMES, D.: (1992), Agriculture, the state and rural society in Europe: trends and issues. *Sociol. rur.*, XXXII, 1992, No. 2/3, pp. 193–208.
 SYMES, D. – JANSEN, A. J. /eds/: Agricultural Restructuring and Rural Change in Europe. Proceedings of the 15th European congress of Rural Sociology. Wageningen Stud. Sociol. 37, Agricultural University, Wageningen 1994.
 WADE, R.: (1980), The Italian state and the underdevelopment of South Italy. In: GRILLO, R. D. /ed./: 'Nation' and 'State' in Europe, pp. 151–171. Academic Press, New York 1980.

Anton J. Jansen, Department of Sociology and Rural Planning, Agricultural University Wageningen, The Netherlands

AGRICULTURAL REGIONAL POLICY IN THE CZECH REPUBLIC: IS ONE REALLY NECESSARY?¹

In this short paper I consider what might be understood under the heading of agricultural regional policy, point to possible conflicting meanings of certain of them, and identify which types of policy are more effective where. Then I suggest extremely tentatively what types of policy might be appropriate in the Czech case. The level of analysis is very general, and I hesitate to make recommendations about an agriculture I only know passably well. I should also note at the outset that part of my reason for writing the paper is to clarify in my own mind certain concepts that I have been using which are articulated with insufficient precision.

The title of the paper is partly rhetorical. Of course a policy for agriculture is necessary. But what kind of policy, implemented and instigated at what level, and where does it fit within an overall strategy for Czech (or indeed for any country's) economic development? Is there an identity of interest between rural policies and agricultural policies, or do they compete; and within both agricultural and regional policies are there conflicting and contradictory understandings of what might be a policy supportive of either agriculture or rural development? My observations are structured around two points: i) paradox concerning the agriculture of successful economies; and ii) the word regional in the title of this paper.

I start with what for me at least is a paradox, a paradox which has obsessed me, and perhaps intellectually paralysed me, in the past. I refer to the fact that the most successful economies in the world also have the most inefficient agricultures. The paradigmatic example of this is Japan, but it is equally true of other East Asian 'tigers' and Germany. One possible conclusion concerning agricultural policy to draw from this is: 'why bother?'. If agriculture is so unimportant in terms of overall economic success, why not just forget about it? Governments would be better advised devoting resources to industry or services where the real wealth can be generated. The second point of orientation is the word regional in the title. We are discussing agricultural policies at the regional level, not agriculture policies full stop. As the discussion below will reveal, it is my feeling that agricultural policies *per se* are predominantly to be made at the national level, while regional bodies have a much more significant, although incredibly difficult, role to play in relation to more general rural development policies.

TWO TYPES OF SUPPORT POLICY

Two very different types of policy which co-exist under the very general heading of government intervention and support can be identified: those which support current agricultural production and producers and those which stimulate long run, future economic efficiency. For the sake of simplicity we can christen the policy aimed at supporting current production and producers as 'production support' policies and the policy promoting future efficiency as 'structural adjustment' policies.

The dilemma for policy-makers is as follows. How do you devise a system of support that does not simply cushion current producers but rather provides a breathing space for producers during which they can restructure and become efficient? To the liberal economist, the answer is simple. All intervention will distort the market. Distorted markets lead to inefficiencies which ultimately result in failure. Therefore all intervention is hopeless and should not even be attempted. But liberal economist orthodoxy flies in the face of the facts. The most successful economies in the real world are highly interventionist.

The case for support, on the other hand, has not so much come from theorists as from practitioners, from those working in the threatened sectors of the economy and those working with or anticipating the social consequences of that threat. Economic policy debate takes place between theorists for whom any distortion of the market is *ipso facto* harmful, and practitioners, who have no counter theoretical argument but mount an impassioned moral case condemning the harmful consequences of failure to intervene. The anti-interventionists tend not to move outside the tight circularity of their theoretical premises, the pro-interventionists are too bound up with their private real world defensive struggles to consider alternative future-oriented strategies. (The Marxist case only favours interventionist support as much as it seeks to protect the whole of economic activity from the uncertainties of the market.)

The question is not intervention or not intervention but: 'which kind of intervention?' The answer seems to relate directly to the dilemma posed above. Those governments whose strategy focus has been essentially protective, and this includes 'restructuring' in the sense of forcibly merging companies in order to create a 'national champion' have failed. The UK in the 1960s and early 1970s is the classic example, although France has

1) The research on which this paper is based is part of the research project Transitions to family farming in post-socialist Central Europe funded by the British Economic and Social Research Council as part of its East-West Programme, research grant number Y309253037 and the project Rural Employment and Rural Regeneration in post-Socialist Central Europe funded by the European Commission under its COST programme, contract number CIPA-CT93-3022.

not fared much better. On the other hand, governments which have supported industrial branches but also promoted intensive competition within sectors and insisted on and extracted guarantees of technological progress from benefiting companies, such as Japan, have been successful.

TWO TYPES OF SUPPORT FOR THE COUNTRYSIDE

In theory, in all areas of the economy interventionist policies can either be 'production support' oriented or 'structural adjustment' oriented. But in the countryside we encounter an interesting asymmetry. While agriculture policies can be either 'production support' oriented or 'structural adjustment' oriented in nature, as the discussion below suggests their weight has been, until very recently, typically 'production support' rather than 'structural adjustment'. This is partly because when the policies were begun increasing domestic production was an important political aim and, more importantly, the economic tool of subsidising agricultural production was used for the social purpose of maintaining rural incomes. Rural development policies, on the other hand, are almost exclusively 'structural adjustment' in orientation in the rural context because what is meant by rural development, is intervention which stimulates alternatives to primary sector employment. Yet we should be clear that rural development strategies are not structural adjustment oriented by definition. On the one hand, in regions close to heavy industry in decline where despite the rural setting, employment has to shift either from one industry to another or from industry to the services, there is a temptation to support existing production. More important, just as in the 'national champion' rhetoric of the UK and France, a restructuring rhetoric camouflaged a production support reality, the same is potentially true of rural development projects, especially if a pre-existing industrial structure is present or politically strong interest groups with good industrial connections have already been formed.

In the urban, non-agricultural context, at the level of generality of the discussion so far, the environment can almost be taken for granted. All that is necessary perhaps is a pro forma caveat to the effect that both production support policies and structural adjustment policies must not be harmful to the environment. But the question of the environment is fundamental to agriculture and the countryside. It cannot be ignored, and it is inevitably politicised. For there is an additional dimension to the dilemma. Policies must not be harmful to the environment, but they must be truly not harmful to the environment and not simply harmful to an interested party's definition of the countryside, and interested party defending, for example, current or future

land values. Implicit in the notion of structural adjustment policies is that it is adjustment towards production or service, but necessarily real economy. For in the rural and agricultural context there is the real possibility of 'structural adjustment' away from the real economy of the production of goods and services to pure consumption of the environment and a dormitory status for rural settlements.

NATIONAL POLICIES AND REGIONAL POLICIES

Next comes the question of level. Not all policies are equally well suited to the national, regional and local levels. The key rule of thumb determining the appropriate level of intervention is whether this is the level at which intervention can have the required effect. Any intervention to effect the financial and monetary system, to introduce transfers from nationally levied taxes, to influence prices, to impose tariffs, levies, quotas, and influence the policies of large enterprises with a national presence must take place at a national level. As a recent OECD publication has put it, 'Agricultural policies are primarily and predominantly designed within the national context to achieve national objectives'². It is normally appropriate for 'production support' policies inasmuch as they aim to create an economic environment supportive of a given economic activity to be implemented at a national level. 'Structural adjustment' policies are also appropriate at a national level when the activities of large national or multi-national companies are concerned. On the other hand, the regional level is more appropriate for transfers from regional and local taxes (including the handling of government grants over which the local government body has autonomous authority), the implementation of national policies at the regional or local level, and influencing the activities of small to medium companies with no national presence.

This would seem to suggest that the bulk of agricultural support policy is made at the national level. Transfers from taxation, price intervention, the imposition of tariffs and quotas are all national decisions, although they require regional offices to implement them. On the other hand, farms are not companies with a national presence, so that, inasmuch as there are non-financial, non-fiscal, non-monetary forms of intervention in agriculture itself, it is appropriate for these to be determined at the local level. The bulk of rural development intervention, by contrast, should take place at the regional level because it is less oriented to 'production support' and more towards 'structural adjustment' and the companies whose activities it is interested in influencing or creating are predominantly small and medium-sized with their headquarters and major operations within the region.

2) OECD, National Policies and Agriculture Trade, Paris, OECD, 1987, p. 10.

In general then, national governments determine both rural and agricultural policy; but regional and local authorities have more discretion and influence in terms of rural policy rather than agricultural policy.

CHANGING EMPHASES IN AGRICULTURAL AND RURAL POLICY

Before considering the Czech case, it is instructive to consider the UK/EC experience in relation to 'production support' and 'structural adjustment' policies. The problem for Western Europe has been that, because of vested interests, 'structural adjustment' policies are politically much more difficult than 'producer support policies', however costly the latter might be to the exchequer.

Prior to its entry into the EC, UK agriculture was supported by a system of deficiency payments, the essence of the system being that the difference between the guaranteed price offered by the state and that available on the market was made up by direct subsidies from the exchequer. Subsidies were therefore visible and not directly reflected in consumer prices. Given the progressive tax system, the wealthy paid a greater proportion of the costs of the scheme through their higher taxes than did the poor³. Although the system had a distorting effect in that for exported commodities it operated as an export subsidy, it had no effect on domestic consumption and had a less distorting effect on market balance⁴.

On joining the EC, the UK moved to a price support system under which a target price is set with direct or indirect reference to an income criterion, supplemented by an intervention price at which intervention agencies must buy goods offered to them. This domestic system is supported by border measures which restrict imports and subsidise exports. The latter operate via a threshold price (supplemented by a sluice-gate price) which effectively imposes a levy to bring prices of imported products up to the target price, and 'restitution' payments (or export subsidies) which allow EC-produced goods in surplus to be sold on world markets. Price support policies in conjunction with the foreign trade policies which invariably accompany them generate excess supplies which are exported onto international markets. They also impose a cost on consumers who must pay a higher domestic price and cannot buy more

cheaply internationally because of quantitative restrictions, variable levies and tariffs⁵.

The effects of these policies are well-known: a dramatic increase in production resulting in structural surpluses. In Western Europe and North America for most of the 1960s, it was the growth of domestic markets that underpinned production growth. In the 1970s it was the foreign trade sector that provided the scope for Market expansion, mostly exports in North America and both exports and import substitution in Western Europe. While this was nothing new for North America, the shift of Western Europe to a net exporter status for many commodities represented a radical change, with significant consequences for world agriculture⁶. In the 1970s and again in 1980, there was a belief among actual and potential exporters that the world was set on a path of rising food prices, partly based on the belief that the developing countries would continue to expand consumption faster than they could increase production. Things turned out differently. Economic growth and the growth of export earnings in many developing countries ended in the early 1980s and the United States, for example, had to introduce a drastic production control programme⁷. '...As a result of structural adjustment of the agricultural sector, of continuing productivity growth and primarily of the agricultural policies followed, agricultural production has risen in OECD countries at rates which are higher than the rates of growth of available effective outlets. This is the case in the OECD area itself because of near-saturation of demand; in some developing countries because of the success of their agricultural development efforts; and because of the lack of purchasing power and high indebtedness in some other developing countries. It is also the case in the centrally planned countries which tend to reduce their dependence on imports⁸. Supply management programmes - quotas - are one way of controlling this oversupply but they have in the real world always been associated with price support schemes and restrictions on imports. Such policies necessarily distort markets and are only seen as a short term solution by the OECD unless output related assistance is ended⁹.

An additional important criticism of price and production support policies given the income support rhetoric which partly justifies them is that the structure of aid is skewed, going primarily to those who need it least, the bigger farmers. An analysis of cost and reve-

3) Capstick, M.: *The Economics of Agriculture*. George Allen and Unwin, London, 1970, pp. 147-151.

4) OECD, op cit., p. 21.

5) OECD, op cit., pp. 18-20; Burtin, J.: *The Common Agricultural Policy and its Reform*. Office for Official Publications of the European Communities, Brussel, 1987, p. 81; Marsch, J. S. and Swanney, P. J.: *Agriculture and European Community*. Georg Allen and Unwin, London, 1980, p. 21.

6) Alexandros, N.: *European Agriculture: Policy Issues and Options to 2000: An FAO Study*. Belhaven Press for FAO, London and New York, 1990, p. 59.

7) Alexandros, op cit., pp. 65-66.

8) OECD, op cit., p. 7.

9) OECD, op cit., p. 21, 71.

nue data for different sized farms in the US and EC indicated that in both areas, over 75 per cent of the agricultural assistance was received by less than 25 per cent of farms¹⁰.

Agricultural structural policy within the EC on the other hand began in 1964, but was hesitant. The first serious step was the Mansholt Plan issued in 1968 but whose concrete directives were implemented only in 1972 and represented a noticeable retreat from the initial plan. The focus was on farm modernisation, encouraging smaller farmer to leave agriculture and training and advice schemes¹¹. These policies were only moderately successful, however. In 1978 the Commission submitted a report indicating that while the directive on farm modernisation had had moderate success, that on retirement had been almost a complete failure. The price policy, the main feature of the agricultural policy, encouraged the small and economically non-viable farms to stay in business¹².

In 1975 the EC recognised that, despite the fact that regional differentiation is against the principles of the Treaty of Rome, special regional problems existed and a new regional dimension was added to the operation of agricultural policy. A system of direct compensation to farmers proportional to the extent of the natural handicaps with which they have to contend and also investment aid which can include tourist activities and aid for co-operative farming practices was originated. In 1978 a special Mediterranean package was introduced to compensate for the fact that the price policy favoured northern products¹³. The number of farms qualifying for such aid increased from 0.345 million in 1975 to 1.05 million in 1987¹⁴.

By the end of the 1970s, the focus of 'structural adjustment' strategies was shifting from agriculture to rural development. The EC moved towards a more integrated, regional development approach encompassing agriculture, food-processing, tourism and small industry as well as training in 1979 with programmes for the Western Isles in Scotland, the department of Lozere in France and so on¹⁵, recognising that agricultural activity is becoming less important in rural areas. 'Even in the more agrarian countries of the EC (Ireland, Italy, Spain) the percentage employed in agriculture is less than half the rural population'¹⁶. Prescriptions for policy-makers noted that in more peripheral areas, regional policy should invest to improve the local infrastructure and upgrade human resources through

education and training, and provide investment incentives to 'attract 'footloose' manufacturing and service employment'¹⁷. Recent EC policy proposals for rural development envisage that policies for agriculture would only be one component of total interventions and they would be tailored to the particular characteristics of different rural areas.

In the 1990s, the main alternative to price support policy, which may offer a less distorting and more cost-effective means of meeting the objective of income support is seen as adopting policies aimed at decoupling income support from production by using direct income payments to farmers. A variant of this is to pay farmers for their contribution to amenity, recreation, the availability of an attractive landscape and wildlife habitat, that is to say direct payments to farmers for environmental conservation. Advisers also suggest the encouragement of pluriactivity among farmers. 'The further extension of dual jobholding will depend on increased employment opportunities both on-farm and off-farm in rural areas. New on-farm activities can be the provision of accommodation services or food processing activities or so called niche production. Off-farm employment opportunities can be created through incentives for industrial relocation and the improvement of public infrastructure'¹⁸. The growth of part-time farming has been largely spontaneous to date and ignored by governments. 'As some governments have been less than enthusiastic about part-time farming in the past, the development of an official policy statement recognising its positive role and contribution would be very helpful'¹⁹.

It is perhaps not excessively jaundiced, however, to say that rural development programmes look better on paper than in reality. 'Footloose' industries are few and far between and in reality the West has little to offer other than tourism and food processing. For example, the annual report of the Dumfries and Galloway Enterprise Company Ltd talks grandly of generating jobs and prosperity for the region by: improving business performance, advising and helping existing companies to be more competitive, and reskilling the local work force to meet present and future needs. But its key sectors are: agriculture and food processing, tourism, forestry, and transport and distribution, and the body's main activities were in the field of training. Where they could boast subsequent employment of the people on the courses, this was on either nationally funded infras-

10) OECD, *op cit.*, p. 59.

11) Marsch and Swanney, *op cit.*, pp. 40-43.

12) Marsch and Swanney, *op cit.*, p. 47.

13) Marsch and Swanney, *op cit.*, pp. 44-47.

14) Alexandros, *op cit.*, p. 126.

15) Burtin, *op cit.*, p. 45.

16) Alexandros, *op cit.*, p. 131.

17) Alexandros, *op cit.*, p. 134.

18) Alexandros, *op cit.*, pp. 164-166.

19) Alexandros, *op cit.*, p. 20.

structural development projects or capitalising on the region's one asset attractive to manufacture, its relative proximity to Scotland's Silicon Glen.

On the other hand, the region's Self-starters Programme for would-be entrepreneurs helped 190 would-be entrepreneurs, 83% of whom were still trading after 18 months compared with a national average of 71%. Activity in the Forestry industry consisted of producing a brochure to raise awareness of the forestry industry. Developing the Food industry consisted of promoting the regions food products at various events such as the Royal Highland show, providing buyers' guides and directories of support services and providing GBP 70,000 (of a total budget of GBP 10.14 million, the cost of employing 2-3 people for a year) to assist firms with less than 20 employees diversify into new food products. Only three investments were undertaken, two creating a total of 9 new jobs, the third saving 50 from a company that went into receivership. The Dumfries Business Park announced its first tenant, and smaller industrial and warehouse parks were expanded in smaller centres. Two other projects to regenerate harbour areas were tourism-inspired. Of the two major inward investment projects discussed, neither of which was ultimately successful, one was by a New Zealand lamb processor and the other was to develop a tourist village. Similarly the report of Rural Enterprise, the rural enterprise section of the Scottish Agricultural College, similarly lists as examples of its activities only tourism-related activities – farm visitor centres, farm house tea-shops, rural museums – or food processing – dairy ice cream, cheese and yoghurt production from goat or ewe's milk, smoked products.

Tourism can create jobs of course. In Dumfries and Galloway it supports 6000 jobs in the region and generates GBP 77 million for the regional economy each year. But two criticisms of it as the driver of regional development policy can be made. First, the jobs created are mainly seasonal. Second, over-concern with perceptions of environmental beauty rather than environmental pollution can prevent real job creation.

Telecottages are often promoted as a means of rural development. But if telecottages mean more than ensuring the availability of telephones and faxes to rural communities, which is of course very important and much needed, there are severe reservations about the sorts of jobs created and the skills they require. Do rural populations have the appropriate skills, or is it a matter of attracting to the countryside a new middle class urban population with an idealised view of the countryside? Do telecottages find jobs for the people who need them or is there a danger that they give the professional middle class the chance to live in more congenial 'rural' surroundings and impose their conception of what is rural onto the countryside? The widespread availability of telecommunications in the rural UK does not yet appear to have had a radical impact on job creation.

Western European agricultural policy has been largely 'production support' oriented. Policies directed at 'structural adjustment' within agriculture have only been partially successful and the focus is currently on 'structural adjustment' within a larger rural development context. Ironically, in a very specific, particularly productionist and technologist sense, it was Eastern Europe that concentrated more on agricultural structural adjustment in the form of collectivisation. Of course, efficiency per se was not a feature or even a desideratum of collectivisation, but there was a self-conscious and partly successful attempt to address the structural problems of the rural underemployment or overpopulation of the pre-socialist years.

CZECH NATIONAL AGRICULTURAL POLICY

The foregoing suggests that intervention policies, agricultural and rural, national and regional, should be more 'structural adjustment' than 'production support' if they are to promote future competitiveness, that the scope for regional agricultural policies is rather limited; but that the scope for regional rural development projects is much greater. National agricultural policies should encourage structural adjustment and competition rather than 'production support'. It should look to the future proposals of the EC and not its past practice and eschew where possible price support for decoupling income support from prices. Because of the nature of agricultural production and the distorted market in which it operates, it is perhaps difficult to encourage competition per se, but any production support-type aid should not be applied globally but tied to the adoption of structural adjustment goals and applied selectively to smaller farms which commit themselves to these goals. In itself this will tend to increase competition. Small farms which are not committed to structural adjustment for agriculture can fall back on part-time farming, which will also qualify for some type of income support-type aid.

'Production support' will, however, be necessary still, if only because of political pressures. Here policy should be as much protection as a) the government can get away with in negotiations with the European Union and other such bodies, and b) the national budget can afford. It has to be accepted that this will be small. This is both because the Czech Republic like South Europe and Eastern Europe generally simply cannot finance levels of support equivalent to those in Western Europe and because there is already world-wide overproduction of food. Japan and the 'little tigers' were not always rich, yet their agriculture was always highly subsidised, if not perhaps by so much relative to other countries. The Czech Republic would be unwise to protect too much in the belief that Japanese-type industrial growth can be repeated and sufficient wealth created to guarantee high subsidies for agriculture. The agricul-

	Rural Area Type		
	I: areas near to or easily accessible from the big conurbations, particularly in the centre-north of the EC and in many coastal areas	II: areas of rural decline particularly in the outlying Mediterranean parts of the EC	III: areas furthest from the mainstream of EC life, with difficult access, such as mountain areas and certain islands
Type of problem	Pressure of demand for land. Land fragmentation. Various types of pollution.	Structural handicaps. Migration to medium-sized towns. Abandonment of marginal land.	Poor agricultural structures. Difficult production conditions. Difficult living conditions.
Type of solution	Land-use planning Protection of the environment	Individual measures to improve structures (production, marketing) Quality policy. Diversification. Guidelines for accompanying measures for market policy. Nature conservation.	Maintenance for farmers to stay on their farms. Nature conservation.
Type of scheme	Demarcation of agricultural areas (land use plans) Land consolidation; keeping agriculture competitive; aid to encourage use of fewer chemicals. Extensification.	Improvement of structures. Directives on labels and designation of origin. Organisational support. Aids to farmers who undertake to pursue environmental protection objectives. Identification of coastal areas suitable for aquaculture.	Income support. Improvement of the rural habitat. Soil conservation. Compensatory allowances (differentiated). Creation of protection areas. Premiums for environmental maintenance.

Source: Alexandros, N.: *European Agriculture: Policy, Issues and Options to 2000*. An FAO Study, Belhaven Press for FAO, London and New York, 1990, Figure 8.1, pp. 132-133.

ture world market has radically changed since Japanese industrialisation took place, as we have seen.

Policy should be agnostic as to the organisational structure of agricultural units, leaving it to the market to decide which will survive. This will mean that both excessively large co-operatives and small peasant farmers will be squeezed out. Farmers who remain should be encouraged to adopt a 'marketing approach, i.e. identifying what the market needs and then producing to those standards and quality specifications' rather than remaining purely 'commodity producers'²⁰. (This implies a restructuring of the food industry).

There should be some sort of national strategy for the food industry generally, just like for all other sectors of the economy. There is a real problem of domination of this industry by foreign companies which source internationally rather than domestically. Rather than insist on national ownership of this branch of the economy or impose additional tariffs, policy should include the creation of a body to promote awareness of domestically produced goods and brands with sufficient funds to counter the marketing influence of international companies such as CocaCola or General Foods.

'Structural adjustment' within agriculture should be to disentangle as quickly as possible the mess of restitution and the 'return' of land to previous owners. Politically it might have been necessary, but this agricultural 'structural adjustment' policy entails returning agriculture with no economic and contradictory and irresolvable moral justification. It reduces efficiency and

introduces conflict. Why 'return' land to people with no experience of agriculture and little interest in farming? Why return what in modern terms is a supplementary plot when what was lost was a viable farm? There will have to be a strong focus on consolidation, increasing land mobility and encouraging alternatives to ownership as means of holding land.

This means that there will have to be a policy for the consolidation of holdings, a central feature of structural improvement in many Western European countries, often including water management, farm road construction, resettlement of farms and landscaping. Policies favoured in Southern Europe where the problem of subdivided small properties is even more acute include making abandoned or underutilized land available to active operators through expropriation procedures, high land taxes or incentives to rent out land. Measures are also likely to be necessary to encourage the old to give up land: concessions for the earlier transfer of land in the capital taxation code, exemptions of young farmers from restrictions such as quotas, extension of pre-pension incentive payments for transfers within the family, inclusion of farmers in social security schemes. Land leasing has historically been a way of facilitating entry into farming, but there is current concern in Western Europe about overprotection of the security of tenant farmers²¹. A sensible law on land leasing is urgently required in the Czech (and other Eastern European) context. A specificity of the post-socialist case, which will necessarily further complicate the legislation, is that whilst historically many tenant

20) Alexandros, op cit., pp. 150-151.

21) Alexandros, op cit., pp. 128-129.

farmers have leased from a single large landowner, in post-socialist agriculture, there will be a rather smaller number of tenant farmers wishing to lease land from a much greater number of tiny landowners.

CZECH REGIONAL AGRICULTURAL POLICY

Such regional support for agriculture as is affordable should be 'structural adjustment' in nature, but is necessarily much more limited in scope. It should engage in activities such as encouraging niche and organic production in peripheral areas, promoting regional specialities and ensuring their quality standards, and so on. The EC identifies the following three types of policy for agriculture within rural development depending on the type of region. Unexciting though they are, they are probably an accurate summary of the realistic options and are as true for the Czech Republic as the EC.

CZECH RURAL DEVELOPMENT POLICY

The corollary of the discussion above is that rural development policy should be 'structural adjustment' rather than 'production support' in nature and focus on the provision of alternatives to agriculture as a means of making a living for rural populations. Generally speaking, Czech regional and local authorities should follow the sorts of rural economic development strategies referred to above in the Western European context.

In addition to these well-tried policies, the government should encourage co-operatives in general and also existing Czech co-operatives in particular, although in perhaps a somewhat transmogrified form. The co-operative form is appropriate for the reasons that it has always been appropriate: by banding together, those with limited resources can achieve more jointly than they can alone. Existing co-operatives come into the picture because they are a resource base. One of the saddest sights in the Czech (and other for-

merly socialist) countryside for me is run-down or abandoned co-operative machinery centres. With a little imagination these could be embryonic business parks, centres for rural economic development, run either as part of the co-operative, or with the co-operative acting as owner or letting agent to outside bodies.

It is appropriate to suggest finally one possible advantage that some Czech rural areas enjoy. Although it is often said that China's phenomenal economic growth of the past decade and a half is agriculture-led, this is not strictly true. The growth was based mainly on rural development outside agriculture, on peasants who had generated wealth in agriculture diversifying into other activities and attracting Hong-Kong investors to support them on the basis of their exceptionally cheap labour. By analogy, Czech rural enterprises might attract German capital as a basis for rural, non-agricultural development. The key difference between the two cases is significant, however. China's comparative advantage was in very cheap, unskilled labour. The comparative advantage of the European post-socialist world including the Czech Republic is in cheap, rather highly skilled labour. This is perhaps not perceived as existing in the countryside, although in reality the rural population is also highly skilled.

REFERENCE

- ALEXANDROS, N.: *European Agriculture: Policy Issues and Options to 2000: An FAO Study*. Belhaven Press for FAO, London and New York, 1990.
- BURTIN, J.: *The Common Agricultural Policy and its Reform*. Office for Official Publications of the European Communities, Brussel, 1987.
- CAPSTICK, M.: *The Economics of Agriculture*. George Allen and Unwin, London, 1970.
- OECD, *National Policies and Agriculture Trade*, Paris, OECD, 1987
- MARSCH, J. S. – SWANNEY, P. J.: *Agriculture and European Community*. Georg Allen and Unwin, London, 1980.

Nigel Swain, Centre for Central and Eastern European Studies, University of Liverpool, 11 Abercromby Square, P.O. Box 147, Liverpool L69 3BX

REGIONALIZÁCIA AGRÁRNEJ POLITIKY

Agrárne politiky všetkých európskych, ekonomicky vyspelých krajín, ktoré sa rozvinuli a dotvorili v povojnových desaťročiach, majú vo svojich zámeroch predovšetkým sociálno politicky motivované ciele. V nich sa ťažisko presúvalo postupne od cieľa potravinovej bezpečnosti k vonkajšej ochrane a vnútornej podpore domácich producentov v záujme zachovania historicky utvárajúcej sociálno-ekonomickej štruktúry agrárneho sektora. Toto zameranie, zakotvené v spoločnej agrárnej politike Európskeho spoločenstva (CAP), úspešne prekonal prvé racionalizačný atak druhého Mansholtovho plánu z konca šesťdesiatych rokov, avšak v súčasnosti podlieha erózii pod tlakom záujmov presadzujúcich liberalizáciu svetového obchodu. Mení sa argumentácia a do popredia sa stavajú ciele ako zachovanie tváre krajiny, zachovanie osídlenia, ekologicky šetrné hospodárenie a pod.

Tento adaptačný manéver sociálnej agrárnej politiky, čiastočný ústup od podpory agrárneho trhu pri súčasnom zachovaní a posilnení priamych dôchodkových transferov, je znamením čiastočného prijatia princípu segmentácie agrárnej politiky, tj. uplatňovania inej politiky voči výrobcom, od ktorých sa očakáva, že budú kompetitívni a inej voči tým, ktorým sa uzná, že nemôžu byť kompetitívni, ale sú spoločenské dôvody usilovať o ich ekonomické prežitie. V podstate tento prístup sa presadil aj v dohodách na záver Uruguajského kola GATT.

Príloha 2 Dohody uvádza taxatívne tzv. zelené opatrenia, tj. transfery z verejných rozpočtov, ktoré nepôsobia na zvyšovanie cien a produkcie:

- verejné služby, ako sú: výskum, ochrana proti chorobám a škodcom, vzdelávanie, poradenstvo a informatika, kontrola, marketing a propagácia, budovanie infraštruktúry,
- udržiavanie štátnych potravinových rezerv,
- zlacnené potraviny pre odkázané osoby,
- dôchodkové podpory, nezávisiace od objemu produkcie,
- pokles dôchodku o viac ako 30 %,
- pomoc pri katastrofách,
- predčasný odchod do dôchodku,
- štrukturálna adaptácia vyradením zdrojov,
- štrukturálna adaptácia pomocou investičných podpôr,
- regionálne programy,
- priame platby podľa určitých kritérií.

Z uvedeného vyplýva, že na Slovensku prevažná časť podpôr, poskytovaných v súčasnosti, má charakter zelených opatrení, tzn. je konformná s dohodou o svetovom obchode. (Odhládnuv od toho, celkovo je vplyv GATTu na agrárny obchod ES malý: vzhľadom na neporovnateľnú východiskovú situáciu v referenčom období sa uplatnil osobitný postup pre stanovenie závažných redukcii mier ochrany a vnútorných podpôr: týmto sa krajinám umožnilo vytvoriť veľký manévrova-

cí priestor, ktorého hranice ďaleko prekračujú súčasnú úroveň ochrany, resp. podpory).

To znamená, že z fiskálneho hľadiska sa opatrenia reformy CAP a dohôd GATT, zamerané na zníženie prebytkovej ponuky, prejavia v podstate ako presuny verejných zdrojov z oblasti podpory trhu do oblastí dôchodkovej podpory štrukturálne slabých a produkčne menej výkonných výrobcov, resp. regiónov, v ktorých sú prevažne alokovaní. Očakávaný efekt sa prejaví väčšou otvorenosťou trhov, z čoho môže prípadne profitovať spotrebiteľ. To znamená, že posun váhy agrárno-politických opatrení na regionálne ciele nástroje a ciele je do značnej miery vynútený krajinami s prebytkom zdrojov presadenou liberalizáciou svetového obchodu.

Skúmame teraz otázku, ako a do akej miery je tento vzor regionalizácie agrárnej politiky platný aj pre prechodové stredo a východoeurópske krajiny. (Poznámka na okraj: Predstavitelia medzinárodných organizácií, ako je OECD, EU so skrývanou nedôverou sledujú snahu väčšiny stredo a východoeurópskych krajín vybudovať po zrútení plánovaného hospodárstva systémy ochrany a podpory trhu, podobné známym systémom v EU a iných krajinách s trhovou ekonomikou. Tento vznikajúci „protekcizmus“ sa im zdá byť v rozpore so súčasnou liberalizačnou vlnou).

Pretože najlepšie poznáme situáciu v Slovenskej republike, budeme v ďalšom používať argumenty, ktoré súvisia s podmienkami v tomto štáte.

Pokúsime sa ukázať, že regionalizácia agrárnej politiky v našich podmienkach má podstatne iné kontexty a odôvodnenie.

- 1) Trhová nerovnováha charakterizovaná prebytkom ponuky v prvých troch rokoch ekonomickej reformy v dôsledku známych opatrení bola vystriedaná vratkou rovnováhou, ktorá má tendenciu k deficitnej ponuke. Spotrebiteľ, vzhľadom na pretrvávajúce, hlboko disparitné ocenenie práce a národnej meny, ťažko môže očakávať, že mu zahraničná ponuka prinesie zníženie spotrebiteľskej ceny. Naopak, ako sme toho svedkami, v oblastiach kde zahraničná ponuka úspešne vytlačila domácu, sú ceny ohromujúce. To znamená, že podpora domácich prvovýrobcov nemá (v tomto období) inú funkciu, ako udržanie výrobnéj kapacity (pracovnej sily, investovaného kapitálu a pôdy, ktoré sú doteraz lacné, v porovnaní s nakupovanými priemyslovými vstupmi, ktoré sú na úrovni cien svetových) v chode s tým, že bude aspoň čiastočne eliminovať deficit kúpyschopného dopytu, neprístupnosť finančných zdrojov, poruchy obehu peňazí, atď., tj. fenomény väčšinou v zabeňovaných trhových ekonomikách neznáme. Odmenou takejto politiky je aký-taký stav makroekonomických ukazovateľov, ako obchodná a platobná bilancia, stav devízových rezerv, miera inflácie a samozrejme, sociálny zmier.

2) Je pochopiteľné, že v situácii verejných financií (keď v roku 1993 tvoril deficit štátneho rozpočtu 6,4 % GDP), je kľúčovým limitom agrárnej politiky reštrikcia rozpočtových výdavkov. Najvyšší podiel (64%) na priamych dotáciách (cca 7 mld. Sk) tvorili plošné dotácie na elimináciu následkov horších výrobných podmienok. Dotácie, ktoré by sme mohli chápať ako podporu regionálnych programov, boli v porovnaní s tým nepatrné – na chov kôz a oviec 169 mil., na rozvoj agroturistiky 11,9 mil. Sk). Na reguláciu trhu (tj. na intervenčné nákupy a exportné dotácie sa vynaložilo 1,81 mld. Sk (na exportné dotácie 431 mil. Sk).

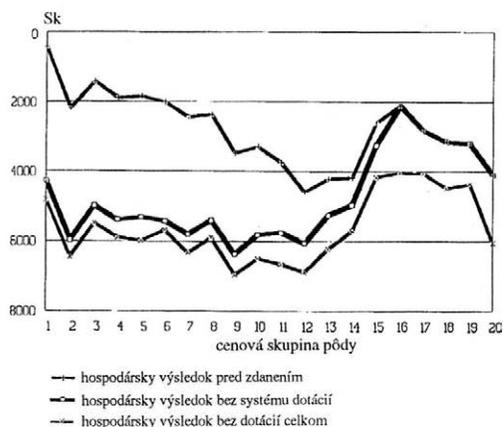
Oprávnené vzniká otázka účinnosti takéhoto vynakladania verejných zdrojov, najmä keď sú v konkurencii dve základné potreby:

- podporiť reštrukturalizáciu, modernizáciu a inováciu výroby v súlade s primárnym cieľom agrárnej politiky vytvoriť kompetitívne a efektívne odvetvia národného hospodárstva,
- podporiť nekompetitívnych výrobcov, vzhľadom na ekologické a sociálne funkcie poľnohospodárstva.

Je celkom evidentné, že súčasný systém priamych podpôr poškodzuje výrobcov v regiónoch, v ktorých sa tieto dotácie neposkytujú, o.i. tým, že vytvára ponuku s fakticky nižšími nákladmi.

Deformované dôchodkové pomery sa prejavili aj v podnikových výsledkoch za rok 1993 (obr. 1). Z grafu vidieť, že krivka efektívnosti využitia zdrojov, ktorá prebieha v závislosti od prirodzenej produkčnej účinnosti pôdy (ukazovateľ pomeru nákladov k výkonom), je nielenže kompenzovaná, ale prekompenzovaná dôchodkovými transférmi, vylepšujúcimi podnikový výsledok.

Na záver našej úvahy sa pokúsime teda formulovať, čo rozumieme v našich podmienkach pod regionalizáciou agrárnej politiky. Predovšetkým uplatňovanie nástrojov a foriem, cielene zameraných na riešenie problému konkrétnych, presne definovaných lokalít

1. Hospodársky výsledok – jeho modifikácia dotáciami

a regiónov. Podporu podnikateľských programov, ktoré vznikajú z iniciatívy miestnych samospráv, družstiev alebo iných podnikateľských subjektov. Týmto spôsobom možno oveľa efektívnejšie zhodnotiť obmedzené zdroje, ako plošnou podporou všetkých podnikajúcich subjektov. Pre stanovenie určitého normatívneho rámca pre posudzovanie projektov a primeranosti poskytovaných zdrojov treba vytvoriť regionálnu klasifikáciu, umožňujúcu multikriteriálnu klasifikáciu. (Terajšia, založená na kritériu bonity pôdy, nezohľadňuje napr. úlohu poľnohospodárskej výroby pri udržaní zamestnanosti, stupeň rozvoja infraštruktúry, alternatívne mimo-poľnohospodárske ekonomické aktivity, ponuku pracovných miest v iných sektoroch, atraktivnosť územia pre bývanie a rekreáciu, a pod.).

Pre klasifikáciu regiónov možno doporučiť ukazovatele podielu obyvateľstva závislého na poľnohospodárstve, podielu pracovných miest v II. až III. sektore na 1 000 obyvateľov, mieru nezamestnanosti, úbytok obyvateľstva sťahovaním, podiel neobývaných domov, podiel obyvateľstva v poproduktívnom veku.

Pri väčšine z uvedených ukazovateľov je nápadná koincidencia extrémnych hodnôt, čo indikuje skutočne problémové oblasti. Štatistické ukazovatele, charakterizujúce región, sa žiada doplniť o podrobnú mikroekonomickú analýzu podnikateľskej sféry v agrárnom sektore. Súčasná situácia je taká, že regióny, ktorým sa poskytujú najvyššie jednotkové plošné dotácie, ani zďaleka nepatria k regiónom s najvyššou stratou (tab. I).

Toto zistenie vyvoláva otázku, či je naďalej únosné uplatňovať dotačné tituly nazvané „na podporu ekológie a krajiny tvorby“ na základe jediného ukazovateľa – bonity pôdy. Podpora poskytovaná regiónom by mala závisieť od komplexnejšieho posúdenia radu objektívnych faktorov a podnikateľských aktivít a iniciatív miestnych samospráv prispievajúcich k dlhodobému zabezpečeniu neproduktívnych funkcií poľnohospodárstva v danom regióne. Pritom dôležitejšie, ako sledovanie jednotlivých faktorov, je identifikácia a interpretácia ich vzájomných závislostí a súvislostí, pretože výsledné sociálno-ekonomické efekty sa prejavujú predovšetkým ako výsledok ich interakcie.

Tvorba analytickej poznatkovej bázy by mala obsahovať tieto kroky:

1. krok: Identifikácia funkcií poľnohospodárskej výroby v regióne. Môže ísť o tieto funkcie:

- Výrobná funkcia. Ide o zhodnotenie prírodno-klimatických podmienok, najmä produkčnej účinnosti pôdy, ekonomickej efektívnosti poľnohospodárskeho využívania prírodných zdrojov, zhodnotenie charakteru trhových podmienok (miestny trh, regionálny trh, národný, resp. nadnárodný trh), zhodnotenie existujúcej kapitálovej vybavenosti, atď.
- Ekonomická funkcia. Ide o zhodnotenie príspevku odvetvia k tvorbe masy hrubého domáceho produktu tvoreného na príslušnom území, tj. tvorby zdrojov pre akumuláciu, investície a verejnú spotrebu.

1. Porovnanie okresov s najväčšou stratou a najvyššími dotáciami na hektár poľnohospodárskej pôdy

Okresy s najvyššou stratou na hektár poľnohospodárskej pôdy (1993) v SK

Okres	Dotácia na ha	Strata s dotáciou	Strata bez dotácie
Veľký Krtíš	1 824	5 813	7 637
Galanta	0	5 139	5 139
Rimavská Sobota	2 083	5 071	7 154
Svidník	2 629	4 919	7 548
Povážská Bystrica	2 524	4 818	7 342
Trebišov	1 681	4 777	6 458
Nitra	145	4 384	4 529

Okresy s najvyššou dotáciou na hektár poľnohospodárskej pôdy (1993) v SK

Okres	Dotácia na ha	Strata s dotáciou	Strata bez dotácie
Čadca	3 213	1 960	5 173
Stará Lubovňa	3 086	1 483	4 569
Dolný Kubín	3 077	1 692	4 769
Liptovský Mikuláš	2 905	931	3 836
Spišská Nová Ves	2 852	1 890	4 742

Prameň: Správa o stave agropotravinárskeho komplexu v roku 1993 a ekonomických podmienkach realizácie koncepčných zámernov v roku 1995 (Zelená správa). Ministerstvo pôdohospodárstva SR, 1994.

- c) Sociálno-ekonomická funkcia. Ide o zväzanie prínosu odvetvia k celkovej zamestnanosti, k využitiu disponibilných pracovných zdrojov, k tvorbe dôchodu domácností na území.
- d) Sociálno-demografická funkcia. Ide o posúdenie úlohy odvetvia pri demografickej reprodukcii obyvateľstva, jeho vplyvu na procesy migrácie a mobility obyvateľstva.
- e) Sociálno-kultúrna funkcia. Ide o posúdenie úlohy poľnohospodárskeho využívania územia pre zachovanie historickej štruktúry osídlenia, stavebných pamiatok, sídelných spoločenstiev, atď.
- f) Ekologická funkcia. Ide o zhodnotenie príspevku poľnohospodárskeho využívania územia k udržaniu reliéfu a charakteru krajiny, ochrane vodných zdrojov, pôdy, ovzdušia (mikroklimy), chránených prírodných celkov a výtvorov, vzácnych biocenóz, a pod.
- g) Národohospodárska funkcia. Pod touto funkciou rozumieme príspevok poľnohospodárskeho využívania územia, resp. jeho výkony, ktoré sú predpokladom alebo napomáhajú k rozvoju iných hospodárskych odvetví, resp. podnikateľského využívania zdrojov. Napríklad poskytujú pracovnú silu pre udržiavanie

a rozvoj infraštruktúry územia, vytvára predpoklady pre rekreačné využitie územia, zabezpečuje odbyť pre obchod, remeslá a drobné podnikanie, resp. im poskytuje výrobné zdroje, vytvára zázemie pre centrá hospodárskeho rozvoja, a pod.

2. krok: Identifikácia podmienok pre plnenie funkcií: Ide hlavne o:

- a) Ekonomické podmienky, ktorých identifikácia umožňuje stanoviť potrebu verejných transférov potrebných k zachovaniu uznaných funkcií, resp. potrebných ku konverzii na iné funkcie.
- b) Stav infraštruktúry územia (dopravné spojenie, komunikačné spojenie, technická a občianska vybavenosť sídiel).
- c) Charakter a typ osídlenia a demografický vývoj územia.
- d) Celkový sociálny a hospodársky vývoj územia.

3. krok: Identifikácia rozvojových možností.

- a) Odôvodnené návrhy na nové hospodárske aktivity, resp. smery využívania disponibilných zdrojov v záujme zachovania trvale udržateľného rastu.
- b) Návrhy opatrení na stimuláciu a podporu subjektov zabezpečujúcich funkcie alebo inovačné aktivity na ich obnovu.

Výsledkom posudzovania poľnohospodárskeho využívania územia môže byť jeho klasifikácia pre účely vládnej stimulačnej a subvenčnej politiky nasledovne:

- regióny (katastre) s výlučne samozásobiteľskou funkciou poľnohospodárskej výroby pre miestne obyvateľstvo,
- regióny (katastre) s prevažujúcimi mimoprodukčnými funkciami (ochrana a zachovanie rázu krajiny, zachovanie osídlenia),
- regióny (katastre) so sťaženými výrobnými podmienkami, avšak s významnou trhovou produkciou,
- regióny (katastre) s podmienkami pre intenzívnu trhovú produkciu.

ZÁVER

V príspevku sme sa pokúsili naznačiť, že regionalizácia agrárnej politiky v krajine s prechodovou ekonomikou neznamená presun ťažiska agrárnej politiky od problematiky podpory trhu k podpore výrobcov v menej priaznivých podmienkach, odôvodnenú neproduktívnymi funkciami poľnohospodárstva v týchto podmienkach. Skôr ide o racionálnejšie a cielenejšie vynakladanie zdrojov, aby v podmienkach rozpočtových obmedzení mohli fungovať účinne aj nástroje politiky podporujúce kompetitívnosť poľnohospodárskej výroby.

Ing. Gejza Blaas, CSc., Výskumný ústav poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, Slovenská republika

PŘÍSTUPY K FORMOVÁNÍ BUDOUCÍ ZEMĚDĚLSKÉ POLITIKY ČR

V současné době se dostává do popředí otázka vstupu ČR do EU. Vrcholní představitelé a experti EU začínají intenzivněji analyzovat a posuzovat náš společenský a ekonomický vývoj, zemědělství nevyjímaje. Řešení vstupu ČR do EU bude mít spíše politickou povahu, avšak se závažnými ekonomickými dopady. Ze zkušeností z integrace jiných zemí (v současnosti Rakousko a skandinávské země) lze usoudit, že největší „třetí plochy“ se skrývají v oblasti monetární politiky a zemědělství. Do přechodového období zasáhne také realizace závazků, které vyplývají ze Závěrečného dokumentu Uruguayského kola GATT a které si vynutí i aktualizaci Prozatímní dohody s EU k obchodním vztahům.

Rok 1996 bude zřejmě pro další postup integrace určující. V tomto roce se uskuteční porada ministrů zemědělství zemí EU, která se má k možnostem postupu integrace tzv. asociovaných zemí¹ z hlediska zemědělské politiky vyjádřit. V roce 1996 s velkou pravděpodobností požádá ČR o členství v EU. Vlastní vstup do EU je předpovídán od optimistického předpokladu v roce 1997 či 1998, po reálnější termín kolem roku 2000 až po pesimističtější předpoklad v první dekádě 21. století. Diskutovanou otázkou také je, zda ČR vstoupí do EU jednotlivě, nebo společně v rámci určitého bloku zemí (nejpíše současných asociovaných zemí).

Ať bude časový horizont vstupu jakýkoliv, bude vývoj českého zemědělství a české zemědělské politiky probíhat ve třech fázích:

- fáze současné zemědělské politiky na období let 1994–1995, reagující na aktuální reformní problémy a na dokončení majetkoprávní transformace (privatizaci státních statků),
- fáze přechodové zemědělské politiky, jejímž cílem by mělo být „dovedení“ našeho zemědělství do EU v co nejstabilizovanější podobě, založení dlouhodobějších řešení mimoprodukčních funkcí zemědělství a vytvoření co nejvýhodnější pozice pro vyjednávání s EU,
- fáze integrace ČR do EU, kdy se česká zemědělská politika ztotožní se Společnou zemědělskou politikou EU (CAP), s jednotným vnitřním trhem EU a společnou ochranou EU vůči třetím zemím.

Příspěvek je zaměřen na představení možných přístupů k formování přechodové zemědělské politiky. Vezmeme-li rok 2000 jako reálný termín vstupu ČR do EU, mají pro formování přechodové zemědělské politiky zásadní význam odpovědi na tyto otázky:

- Jaká bude výkonnost zemědělství EU a jakou podobu bude mít CAP v době integrace?

- Jak v přechodovém období ovlivní závazky zemí vůči GATT světový agrární trh a „manévrovací prostor“ ČR v zahraničním agrárním obchodu?

- Jak se bude vyvíjet makroekonomické prostředí v ČR ve srovnání s EU?

Odovědět na uvedené otázky není jednoduché a lze se opírat pouze o nejčastěji se vyskytující expertní hypotézy u nás i v zahraničí. Z nich lze předběžně odvodit, že:

- Zemědělství EU se bude dále rozvíjet – byť pomalejšími tempem než doposud – k vyšší intenzitě a snižování jednotkových nákladů výroby.

- CAP si v roce 2000 ponechá základní parametry a mechanismy své reformované podoby z roku 1992, tzn. především systém intervenčních cen (postupně se přibližujících úrovni světových cen), kvóty na mléko a cukr, systém kompenzačních plateb ve vazbě na převádění půdy do podory oblastem s horšími podmínkami (Less Favoured Areas – LFA). Důraz na podporu mimoprodukčních funkcí se dále zvýší. Dále lze předpokládat zachování relativně vysoké míry ochrany vůči třetím zemím, což je důležitě nejen vůči USA a jiným vyspělým zemím, ale především vůči východním zemím, jako např. Ukrajině².

- Závazky zemí vůči GATT přinesou koncem tohoto století první významné dopady do vývoje světového trhu, s pravděpodobným poklesem světových cen agrární produkce. Analýzy expertů z EU a OECD však nepředpovídají zemím CEFTA významnější výhody z liberalizovanějšího světového trhu.

- Vývoj makroekonomického prostředí je ve vztahu k zemědělství především otázkou vývoje HDP a tím i možností pro zemědělství podílet se více na předpokládaném pozitivním vývoji národního hospodářství. Významný pro zemědělství bude také vývoj směnného kurzu, parity kupní síly a inflace v ČR a EU. Názory expertů na budoucí vývoj těchto makroveličin se diametrálně odlišují. Příkladně-li se pro naše účely ke „střední cestě“ názorů, pak nejčastěji se vyskytující hypotézy lze kvantitativně vyjádřit těmito indexy 1999/1994³:

HDP: 126

Směnný kurz: 100 (= 29 Kč/USD)

Parita kupní síly (k USD): 120 (v roce 1994: 12 Kč/USD)

Míra inflace ČR: 130

Míra inflace EU: 122.

Z odborných diskusí a kulatých stolů, které v poslední době uspořádal VÚZE v součinnosti s MZE

1) ČR, SR, Polsko, Maďarsko, Bulharsko a Rumunsko

2) Opačným názorem je, že CAP se po vstupu čtyř zemí ESVO a posléze i zemí CEFTA zásadně změní.

3) Pramen: Fischer, M.: Vyhodnocení odhadů bankovních expertů Ústavu hospodářské politiky, MH a ČSÚ. Pracovní materiály VÚZE Praha, září 1994.

a ČAZV, vyplývá, že státní ingerence do zemědělství by měla být v přechodovém období zaměřena zejména na:

- zvýšení konkurenceschopnosti českého zemědělství tak, aby co největší část českého zemědělství (zemědělského půdního fondu) se uplatnila na trhu EU (včetně ČR); ústřední otázkou je přitom zvýšení efektivity chovu skotu, především v oblastech s horšími podmínkami,
- zvýšení kvality zemědělské produkce a návazně i kvality potravin; ústřední otázkou je technologické přezbrojení zpracovatelského průmyslu,
- vytvoření takové agrární a regionální struktury, která bude co nejvíce kompatibilní s „evropskou filosofí zemědělství“, jež je prostřednictvím CAP cílevědomě podporována,
- rozvoj mimoprodukčních funkcí zemědělství, zejména v oblastech, které nebudou konkurenceschopné.

Zemědělství ČR je zemědělstvím podhorského a horského typu s daným půdním potenciálem a je zřejmé, že vstupem do EU se značná část zemědělské půdy ocitne v submarginálních (nekonkurenceschopných) podmínkách. Rozměr nekonkurenceschopných oblastí, který se v současnosti snaží VÚZE modelově spočítat, bude záviset na více faktorech. Připustíme-li, že genetický potenciál plodin i zvířat není omezujícím faktorem⁴, lze zjednodušeně rozměr potenciálně nekonkurenceschopných oblastí odvodit z odpovědi na otázku, jak velká část zemědělského půdního fondu bude schopna dosahovat po roce 2000 „zlomovou“ intenzitu výroby ve vztahu k předpokládané intenzitě výroby v EU a s přihlédnutím k těmto možným podmínkám:

- nižší cena práce než v EU,
 - nižší cena půdy než v EU,
 - nižší jednotkové fixní náklady (jako důsledek vyšší koncentrace výroby),
 - přibližně stejná výše ostatních nákladových položek.
- Vymezení nejen rozsahu, ale i lokalizace potenciálně nekonkurenceschopných oblastí je významnou pomocí pro formování budoucí zemědělské politiky a v rámci ní co nejúčinnější regionální politiky. Je nutno si však uvědomit, že žádný model, expertní odhad či administrativní rozhodnutí nemůže při identifikaci nekonkurenceschopných oblastí nahradit reálné působení trhu a dalších objektivních faktorů, specifických pro ten který region.

Variety přechodové zemědělské politiky

Před vládou ČR stojí v nejbližší budoucnosti rozhodnutí, jakou zemědělskou politiku pro přechodové období do časového horizontu integrace ČR do EU přijmout. Reálných variant⁵ rozhodnutí, lišících se mírou a strukturou státní ingerence do zemědělství, je teore-

ticky nekonečný počet. Použijeme-li požadavky na stabilizaci a konkurenceschopnost zemědělství a na zajišťování mimoprodukčních funkcí zemědělství jako hierarchicky nejvyšší kritéria hodnocení těchto variant, a přijmeme-li určité zjednodušující předpoklady (které lze však chápat jako hlediska pro případné vytváření dalších variant), lze počet variant výrazně redukovat. Jedná se zejména o tyto zjednodušující předpoklady:

- a) Vývoj makroekonomických podmínek v ČR a EU, tak jak bylo naznačeno dříve.
- b) Limitování výdajů státního rozpočtu do agrárního sektoru na úrovni 1 % z HDP resp. 2,3 % z celkových výdajů státního rozpočtu.
- c) Rozhodnutí o tom, že údržba krajiny bude zajišťována především zemědělci. Přitom bude preferováno environmentální zaměření před čistě ekologickým zaměřením zemědělské politiky, tzn. preference úhrady kladných externalit zemědělství (s extenzivní živočišnou výrobou, krátkodobým převáděním půdy do klidu ap.) před úhradou veřejných služeb zemědělství, spojených s vyčleňováním půdy do přírodních rezerv a jejich údržbou.
- d) Respektování práhu potravinové bezpečnosti zhruba na úrovni 80 % agregátní poptávky po zemědělských produktech mírného pásma.
- e) Postupné omezování exportních subvencí a realizace podpory exportu jinými nesubvenčními formami.
- f) Řešení míry ochrany trhu ve dvou variantách:
 - na současné úrovni (roku 1994),
 - na maximální úrovni tarifních závazků ČR vůči GATT u rozhodujících komodit, tj. na vyšší úrovni než u předchozí varianty.

Za těchto zjednodušujících předpokladů lze formulovat tyto základní varianty (strategie) přechodové zemědělské politiky:

1. *Převážně liberální politika*, ve které míra ingerence státu odpovídá přibližně současné úrovni a ve které se uskutečňuje úhrada externalit a veřejných služeb zemědělství na základě regionálně nespecifikovaných programů (do programů se mohou přihlásit všechny zemědělské subjekty; regionální aspekty mohou být zohledněny v preferencích a parametrech programů).
2. *Kombinovaná převážně liberální a regionální politika*: předpokládá se regionálně identifikované rozdělení zemědělského půdního fondu na potenciálně konkurenceschopný a na potenciálně nekonkurenceschopný půdní fond. Pro první typ oblastí bude uplatněna liberální politika v pojetí varianty 1 a pro ostatní oblasti regionální politika s podporou úhrady externalit a veřejných služeb zemědělství. Identifikaci regionů lze „administrativně“ uskutečnit s využitím kritérií VÚZE (Ing. Hrabánková, CSc.), s přihlédnutím ke kritériím, která jsou používána

4) I když i zde se názory odborníků různí, zejména pokud jde o živočišnou výrobu.

5) Na rozdíl od tzv. „čistých“ variant, pohybujících se v extrémních podmínkách (parametrech) rozhodovací situace, ke kterým v reálném životě nedochází.

v CAP⁶. Přitom bude důležitý koncepční přístup k formování a realizaci regionálních programů (centralizovaný, decentralizovaný, kombinovaný přístup).

3. *Převážně dirigistická politika se sociálním zaměřením*, s vytvořením plošné (regionálně nespecifikované) „záchranné sítě“ pro všechny zemědělské subjekty na základě např. zvýšení přímé podpory cen (rozšířením garantovaných cen na více hlavních komodit a/nebo zvýšením úrovně garantovaných cen), na úkor úhrady externalit a veřejného zboží a ostatních subvencí (do vstupů, úvěrů ap.).

Každá z uvedených variant přechodové zemědělské politiky je v současné době kvalitativně i kvantitativně vyhodnocována z hlediska „příležitostí a rizik“ pro konkurenceschopnost a zajišťování mimoprodukčních funkcí zemědělství a z hlediska společenských nákladů. Toto hodnocení přesahuje rámec příspěvku. Na základě předběžných výsledků lze však konstatovat, že nejpříjemnější se jeví varianta 2a, kde však hrozí riziko perspektivně nesprávného administrativního vymezení problémových regionů.

Komplexní stanovení a hodnocení jednotlivých variant zemědělské politiky je úkolem, který je řešen pod koordinací MZe a jehož finální výstupy budou veřejnosti předloženy v roce 1995.

Ing. Tomáš Doucha, CSc., Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, Česká republika

6) V úvahu připadají např. tato kritéria: přírodní podmínky (kvalita půdy), nadmořská výška, svažitost pozemků, míra nezaměstnanosti, hustota osídlení ad.

STAV A PŘÍSTUPY K ŘEŠENÍ ZEMĚDĚLSKÉ REGIONÁLNÍ POLITIKY V ČR

V současné době se setkáváme s rozdílnými názory na míru uplatňování regionální politiky při řešení výraznějších regionálních disparit, které představují pro republiku závažný sociální i hospodářský problém.

Regionální politika je orientována na hospodářský rozvoj jednotlivých regionů s ohledem na jejich rozdílné potenciální možnosti s cílem především snížit ekonomické a sociální rozdíly mezi nimi a podpořit ty aktivity, které nejvýrazněji zajistí budoucí vývoj regionu.

V zemědělství je tato situace složitější o to, že k průvodním jevům souvisejícím s přechodem na tržní ekonomiku, jako je liberalizace cen, pohyb zboží, kapitálu, migrace obyvatelstva apod., se přidružuje nerovnoměrný vývoj území ve vztahu k přírodním podmínkám, tradicím regionů, úrovni osídlení venkova atd.

Zemědělská regionální politika bere v úvahu specifika zemědělské výroby a zabývá se takovou regionální strategií, jež by umožnila stanovit přijatelný rozměr zemědělství ve vazbě na výrobní a odbytové možnosti daného území, a to zejména s využitím vlastních zdrojů regionu. Vzhledem k problému přetrvávající nadvýroby zemědělských produktů vystupují do popředí mimoprodukční funkce zemědělství, jejichž podpora by měla být motivována zájmy státu na kvalitě životního prostředí, uchování přirozeného rázu krajiny a plnohodnotného života na venkově. Tyto aktivity spojené se zemědělstvím se neobejdou bez trvalé podpory státu. Zemědělská výroba by se měla rozvíjet v oblastech, ve kterých existují přírodní a ekonomické podmínky, které mohou podnikatelům zajistit alespoň minimální zisk, kvalitu a přijatelné ceny konkurenceschopných výrobků, což je požadavek odpovídající rozvoji tržního hospodářství.

Ve VÚZE se řešitelský kolektiv ve spolupráci s MZe ČR v roce 1993 zaměřil na zpracování jednotné metodiky pro tvorbu regionálních programů za účelem identifikace rozvojových možností regionů, způsobů jejich využití a posílení i účelného zhodnocení dotační politiky.

Pro jednotlivé okresy byly zpracovány ve spolupráci VÚZE a MZe ČR regionální programy, ve kterých byly sledovány současné průřezové regionální problémy, a to především celkový ekonomický potenciál regionu, jeho zdroje, příjmy, výnosy, rozvoj podnikání v zemědělství a infrastruktuře, zaměstnanost a stabilita osídlení, zajišťování finančních zdrojů pro řešení vymezených prioritních problémů apod.

Zpracování regionálních programů umožnilo územním odborům MZe ČR v souladu s principy agrární politiky objektivně rozhodnout o prioritách problémů, kterým podnikatelským aktivitám dát přednost, jak hodnotit zvláštnosti jednotlivých okresů a určit problémy, které ve vazbě na záměry zemědělské i regionální

politiky nejvíce zatěžují hospodářský i sociální rozvoj regionů.

Ukázalo se, že subvencovat bude třeba zejména činnosti, které jsou zajímavé z hlediska využívání místních surovin a ostatních zdrojů včetně pracovních sil, z hlediska vytváření nových pracovních příležitostí, a to i ve smyslu ekologickém, péče o životní prostředí apod. Proto se v záměrech programů objevuje výrazný požadavek na ochranu a zlepšování životního prostředí například formou ekologických služeb pro udržování krajiny apod.

Z dosavadních zkušeností u nás i v zemích EU plyne, že v zájmu komplexnějšího rozvoje regionu je účelné podpořit diverzifikaci výroby a zajistit určitou pestrost ekonomických aktivit ve venkovských regionech, neboť diverzifikovaná ekonomika zejména v problémových oblastech je stabilnější než specializovaná ekonomika.

S cílem dokonalejšího zmapování celkové situace v regionech byla zpracována a ověřena první verze kritérií pro hodnocení území, a to především za účelem vymezení zemědělsky problémových regionů na základě přírodních, ekologických, ekonomických a sociálních podmínek regionů. Rozhodování o výběru těchto zemědělsky problémových území je složitý proces. Složitost rozhodovacího procesu je dána především existencí velkého počtu kritérií, z nichž některá se dají jen velmi obtížně převést do kvantitativní podoby.

Navržená kritéria charakterizují přírodní, ekologické, ekonomické a sociální podmínky regionů.

Na základě vícekritériálního hodnocení provedeného pracovníky útvaru regionální politiky bylo zpracováno pořadí okresů, ve kterých celková úroveň okresů danou ztíženými přírodními podmínkami, nižší produkcí, zhoršujícími se demografickými a sociálními podmínkami, dále zhoršuje zejména rostoucí nezaměstnanost. Byly vybrány typové regiony, především oblasti (soubory katastrálních území) umístěné ve ztížených přírodních podmínkách, ve státem chráněných oblastech apod. Pro tato území byla dosud uplatňována především dotační politika podporující subjekty hospodařící v těchto podmínkách.

V rámci zemědělské regionální politiky vázané na administrativně správní jednotky byly kromě přírodních ekologických podmínek analyzovány srovnatelné parametry sociálního a ekonomického vývoje a zjišťovány regionální rozdíly.

Na základě provedeného hodnocení byly zároveň vybrány mikroregiony, u kterých mají sledované parametry, a to zejména přírodní podmínky a sociální důsledky ekonomické reformy (nezaměstnanost, stabilita osídlení aj.), horší hodnoty. Pro tato území byla přijata opatření pro podporu formou zvýhodněných úvěrových podmínek pro hospodářské subjekty v těchto územích.

V letošním roce byla první verze kritérií využita v praxi pro vyhodnocení těch problémových území, pro které bylo možné uplatnit subvenční politiku buď jako dotace úroků z úvěrů v rámci PGRLF, nebo jako přímé dotace.

V průběhu roku 1994 připravil řešitelský tým pro MZe ČR podklady k orientaci subvenční politiky v souladu s novou rolí zemědělství v plnění svých mimoprodukčních funkcí. Jde o programy, které byly vyhlášeny MZe ČR v rámci PGRLF, a to:

- program nazvaný „KRAJINA“, zahrnující komplex opatření k podpoře rozvoje zemědělské a lesnické výroby v oblastech s přikázanými režimy hospodaření (NP, CHKO, CHOPAV, PHO apod.). Cílem tohoto programu je podpořit ekologicky šetrné hospodářství na zemědělské a lesní půdě a údržbu krajiny a v tomto směru podpořit přístup zemědělským a lesním subjektům ke zvýhodněným úvěrům při uplatnění těchto zásad:
 - u subjektů, jejichž výměra v oblasti s přikázanými režimy hospodaření převyšuje 30 % celkové výměry podniku, se zvýší dotace úroků o jeden procentní bod z úrokové sazby,
 - u podniků, jejichž výměra v oblasti s přikázanými režimy hospodaření převyšuje 60 % celkové výměry podniku, se zvýší dotace o tři procentní body z úrokové sazby.
- program „AGROREGION“, jehož cílem je podpořit rozvoj vhodných forem zemědělských i nezemědělských činností u zemědělských a lesnických podnikatelských subjektů ve vybraných regionech, resp. mikroregionech s vysokým podílem nezaměstnanosti a ztíženými výrobními podmínkami. Zvýhodnění dotace úroků o dalších pět procentních bodů úrokové sazby úvěrů se vztahuje na podnikatelské subjekty, u nichž alespoň 50 % celkové výměry leží ve vybraných mikroregionech vyhodnocených podle kritérií.

K opatřením regionální politiky v zemědělství k podpoře mimoprodukčních funkcí lze uvést program vyhlášený MZe ČR společně s MŽP ČR, nazvaný „PĚČE O KRAJINU“, s přímou dotací 2 000 Kč/ha jako částečnou úhradu na údržbu luk, pastvin a ostatních ploch v katastrálních územích vybraných regionů, kde průměrná cena půdy je nižší nebo rovna 2 Kč. Tento program pokrývá kolem 200 000 ha zemědělské půdy a včetně dalších opatření k údržbě krajiny v kulturním stavu počítá s částkou cca 470 milionů Kč. Řeší především zachování rázu krajiny, obnovu její ekologické

stability včetně ekologicky šetrného hospodaření a tím i zabránění postupné devastace krajiny a venkovského prostoru. Současně tím napomáhá k udržení stability osídlení a omezuje postupné opouštění půdy a dalšího majetku ve vybraných regionech, resp. katastrech.

V následujícím období bude možné se při řešení opřít o dosavadní výsledky výzkumu, především o řadu tzv. identifikačních a programových informací, ze kterých řešitelský kolektiv připravuje informační databázi o regionálním vývoji. Za základ byla vzata data z okresů. Důvodem je skutečnost, že na úrovni okresu lze využít data sledovaná Okresními statistickými úřady. Úřady práce a příslušnými odbory Okresních úřadů, zejména odborů zabývajících se regionálním vývojem a životním prostředím.

Pro regionální rozvoj z pozice tvorby informačního systému je zapotřebí sledovat jak současný stav, který představuje identifikační část informačního systému, tak tzv. část programovou, která dává obraz o možnostech a záměrech regionů pro příští období. Podkladem pro programovou část databáze jsou informace z regionálních programů.

Z těchto informací a s pomocí kritérií lze do jisté míry vymezip regiony s určitými charakteristickými vlastnostmi a zpracovat návrh klasifikace území, tj. například území s výraznou mírou nezaměstnanosti, s vysokým emisním zatížením, se zhoršenými přírodními podmínkami apod.

Další zaměření výzkumu v oblasti zemědělské regionální politiky bude postupně naplňovat toto schéma:

Z dosavadního výzkumu a praktických zkušeností vyplývá, že pro sledování a hodnocení regionálního rozvoje je nezbytné zabezpečit prostřednictvím ČSÚ informační zdroje pro trvalé sledování a vyhodnocování regionální vyváženosti a současně i účinnosti státních opatření.

Ing. Magdalena Hrabánková, CSc., Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, Česká republika

REGIONÁLNE ASPEKTY VÝVOJA AGRÁRNEJ ZAMESTNANOSTI NA SLOVENSKU

Všeobecné princípy regionálnej politiky a vidiecky priestor

Proces realizácie ekonomickej reformy potvrdil zdieľané socio-ekonomické dopady tohto procesu v jednotlivých regiónoch a ďalší vývoj ukazuje na vytváranie dlhodobých rozdielov v schopnosti regiónov adaptovať sa na nové podmienky. Tento proces štrukturálnej adaptácie regiónov závisí od:

- sociálnej a demografickej štruktúry vývoja obyvateľstva a pracovných síl, osídlenia a urbanizácie územia,
- štruktúry, kvality a priestorovej alokácie ekonomickej infraštruktúry,
- úrovne a vybavenia technickou a sociálnou infraštruktúrou,
- aktivizácie vnútorného i externého rozvojového potenciálu príslušného regiónu, apod.

Už na začiatku ekonomickej transformácie sa dostali do zložitej ekonomickej situácie najmä okresy, ktoré už boli v minulosti produkčne, spotrebne, sídelne a infraštrukturálne poddimenzované a kde výrobná činnosť strácala konkurencieschopnosť. Z demografického hľadiska tvorili tieto regióny v minulosti zásobárňu pracovných síl pre produkčne významnejšie oblasti a v súčasnosti sú typické i vysokou mierou nezamestnanosti.

Analýzy súčasného stavu v SR ukázali, že strata trhov, pomaly postupujúca reštrukturalizácia a transformácia ekonomiky sa všeobecne prejavila jednosmerným znižovaním zamestnanosti, pritom nové transformované podnikateľské subjekty neboli schopné uvoľňovaných pracovníkov absorbovať. Regionálne pracovné trhy nedokázali pohliť nahromadenú ponuku práce. Najviac boli takto postihnuté regióny s vysokým podielom vidieckeho obyvateľstva, kde pre nové pracovné príležitosti neboli vytvorené vhodné podmienky a regióny s poddimenzovanou infraštruktúrou, kde dochádza k výraznému nevyužívaniu potenciálu pre odvetvia, ktoré majú v danom území predpoklady pre rozvoj. Ďalším limitujúcim faktorom sa v tomto smere ukázala nedostatočná spolupráca regionálnej štátnej a územnej samosprávy, nevyhovujúca orientácia malej privatizácie, ktorá väčšinou nekorešpondovala s potrebami regiónu, rast negatívnej stimulácie pre zapojenie sa do pracovného procesu, atď. Minulý spôsob koncentrácie výrobných faktorov preduroval charakter jednotlivých regiónov. Najhoršia situácia nastala v okresoch, kde sa akumulovali negatívne vplyvy spôsobené nízkou úrovňou sociálno-ekonomického rozvoja regiónu, jeho odvetvovou, veľkostnou štruktúrou a počtom rozhodujúcich podnikov. Domnievame sa, že i v podmienkach SR filozofia, resp. koncepcia vyrovnávania podmienok života bude ustupovať do úzadia a pravdepodobne nastane orientácia na regionálnu politiku, kto-

rá bude dávať prednosť rozvoju takých priestorov, ktoré môžu čo najviac prispievať k celkovému hospodárskemu rastu. Tento prístup by však spočíal nebol jednostranne a monolitne orientovaný na rastové regióny, ale mal by byť v určitom časovom období diferencovaný. V prvom kroku by sa predovšetkým podporovali priestory, ktoré najviac zaostali a potrebujú podporu. V druhom prístupovom roku stoja v popredí priestory, ktoré majú vysoký rozvojový potenciál. Zatiaľ čo prvý krok by bol charakteristický plošným prístupom a zohľadnením určitých sociálno-politických aspektov, druhý prístupový krok je typický svojím selektívnym prístupom a ekonomicko-strategickými aspektmi. Zásadne by ale išlo o to orientovať sa skôr na stratégiu rastu ako na regionálne vyrovnávanie. Základnou úlohou regionálnych prístupov bude potreba zachytenia uvoľnenej pracovnej sily z poľnohospodárstva a tým i zamedziť nenávratnému vyľudňovaniu tohto vidieckeho poľnohospodárskeho zázemia.

V regresných vidieckych sídlach sa prejavujú tieto trendy:

- demografická depresia, regresívna veková štruktúra s prevahou odvozených žien,
- slabá sídelná atraktivita prejavujúca sa záporným migračným saldom,
- nižšia priestorová mobilita obyvateľstva,
- nižšia kúpna sila obyvateľstva a z toho vyplývajúci malý dopyt po štandardných službách,
- nižšia úroveň vzdelanosti obyvateľstva,
- nižšia intenzita vybavenia sociálnou a technickou infraštruktúrou, atď.

Analýzy doterajších trendov ukázali, že dôchodkovosť, úroveň zamestnanosti a zárobková parita sa prudko zhoršuje v tzv. nekonkurenčných poľnohospodárskych výrobných podmienkach, v ktorých vystupujú do popredia najmä mimoprodukčné funkcie poľnohospodárstva. Z tohto pohľadu je evidentné, že nástroje agrárnej politiky zamerané na zachovanie neprodukčných funkcií poľnohospodárstva je potrebné uplatňovať podľa objektívne definovaných a územne vymedzených kritérií. Ide najmä o oblasti, kde pre celkový nízky stupeň rozvinutosti ekonomického potenciálu je zamestnanosť v poľnohospodárstve významným faktorom hospodárskeho zabezpečenia obyvateľstva a teda aj zachovania osídlenia.

VÝVOJ AGRÁRNEJ ZAMESTNANOSTI

Slovensko ešte v 30. rokoch bola klasická agrárna krajina. V roku 1936 pracovalo v poľnohospodárstve

1 065 tisíc osôb. Pred začiatkom kolektívizácie v roku 1949 pracovalo v agrárnom sektore 917 746 osôb z miernou prevahou žien (52 %). Po roku 1945 pôvodné rurálne Slovensko bolo šokovým spôsobom industrializované a urbanizované. Toto rýchle tempo industrializácie a urbanizácie pozitívne dynamizovalo vývoj slovenskej spoločnosti a okrem iného odčerpávalo značnú časť pracovnej sily z tohto odvetvia. V roku 1989 pracovalo v poľnohospodárskej prvovýrobe 325 148 osôb, ale v roku 1993 už len 178 805 osôb, to znamená, že v prvovýrobe sa znížil počet pracovníkov za toto obdobie takmer o polovicu. Poľnohospodárstvo malo v nedávnej socialistickej minulosti mimoriadny význam v regiónoch s nedostatkom vybudovanej ekonomickej infraštruktúrou, kde zamestnávalo obyvateľstvo, ktoré v daných podmienkach nemalo iné pracovné príležitosti. Tlmilo tak potencionálne problémy v zamestnanosti vidieckej populácie a významným spôsobom spolytvárilo umelú, sociálnu zamestnanosť. Pritom je potrebné konštatovať, že zamestnanosť všeobecne hrala v postkomunistických krajinách rozhodujúcu rolu v integrácii ľudí do spoločnosti, takže teraz bude potrebné inštitucionalizovať iné, dosiaľ neznáme integrujúce mechanizmy.

Trh práce je neoddeliteľnou súčasťou trhovej ekonomiky, pričom pre poľnohospodárstvo platia určité atypické momenty, ktoré je nutné pri riešení tohto problému zohľadniť (napr. celoplošný charakter poľnohospodárskej výroby, sezónnosť práce, obmedzená možnosť migrácie poľnohospodárskeho obyvateľstva spojená s väzbou na bývanie a pod.).

Za posledné štyri roky poklesla zamestnanosť v poľnohospodárskej prvovýrobe o 146 tisíc osôb (to je o 45,0 %). Najvyššie intenzita tohto znižovania zamestnanosti sa prejavila v roku 1992, kde došlo k poklesu o 51 026 pracovníkov. Relatívna zamestnanosť meraná na 100 hektárov poľnohospodárskej pôdy sa znížila z 15,9 pracovníkov z roku 1989 na 7,3 v roku 1993.

Tempo a intenzita poklesu zamestnanosti v poľnohospodárstve v porovnaní s ostatnými srovnateľnými odvetviami je jednoznačne najvyššie a ďaleko prevyšuje priemer SR. Tento proces je logickým dôsledkom transformácie a reštrukturalizácie celého národného hospodárstva, ktorý smeruje k znižovaniu podielu primárneho sektora na celkovej zamestnanosti.

Vývoj relatívnej zamestnanosti za roky 1991–1993 ukázal, že tempo a intenzita znižovania zamestnanosti je priamo úmerné miere produkčnosti daného regiónu. Najvyššie tempo tohto znižovania sa v tomto časovom období prejavilo najmä v máloproduktívnych regiónoch s relatívne vysokou agrárnou zamestnanosťou (Čadca, B. Bystrica, Svidník, Považská Bystrica, a pod.). Naopak najnižšie tempo znižovania tejto relatívnej zamestnanosti (počet pracovníkov na 100 ha p. p.) sa jednoznačne prejavilo v produktívnych regiónoch Západoslovenskej nížiny a Žitného ostrova (Senica, Dunajská Streda, Topoľčany, Komárno, a pod.). Regionálna štruktúra relatívnej zamestnanosti ukazuje, že zames-

tnosť sa postupne prispôbuje územnému produkčnému potenciálu. Tento proces prirodzenej selekcie agrárnej zamestnanosti bude pokračovať i v nasledujúcich rokoch. Okrem toho tento proces bude determinovaný:

- začínajúcim útlmom v máloproduktívnych poľnohospodárskych oblastiach,
- pokračovaním znižovania podielu primárneho sektora na celkovej zamestnanosti najmä v oblastiach s vysokou agrárnou zamestnanosťou,
- uplatňovaním zákona o konkurze a privatizácii štátneho sektoru,
- dôsledným tlakom na racionalizáciu, efektívnosť a produktivitu práce v poľnohospodárskej prvovýrobe,
- dobrovoľným odchodom pracovníkov (napr. do súkromného sektoru, služieb, predčasného dôchodku a pod.).

Vývoj agrárnej zamestnanosti za posledné roky však nie je len jednostranný proces jeho znižovania. Na druhej strane sa v poľnohospodárskej prvovýrobe začínajú konštituovať určité typy a varianty súkromne hospodáriacich roľníkov a rodinných fariem. Do určitej miery môžeme konštatovať, že tu vznikajú nové pracovné príležitosti (podľa registra organizácií Štatistického úradu SR bolo v roku 1993 evidovaných 17 630 samostatne hospodáriacich roľníkov zapísaných v obchodnom registri). Tento proces je veľmi diferencovaný a jeho vývoj v procese celkovej transformácie agrárneho sektora i ťažko predikovateľný.

V oblasti vzniku nových pracovných príležitostí sa kontúry určitých pozitívnych možností potencionálne črtajú v sfére konštituovania sociálnej skupiny súkromných roľníkov (resp. agropodnikateľov), v diverzifikácii podnikateľských aktivít transformovaných poľnohospodárskych družstiev a privatizovaných štátnych majetkov, v zmožení aktivít spojených s údržbou vidieckej krajiny a pod.

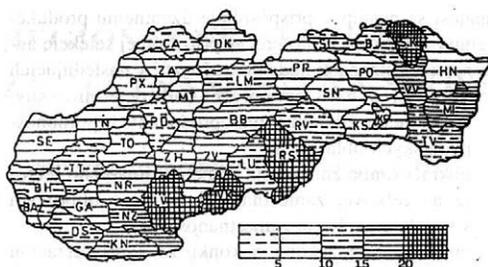
AGRÁRNA NEZAMESTNANOSŤ

Paralelne so znižovaním celkovej úrovne zamestnanosti v poľnohospodárstve sa zvyšovala nezamestnanosť pracovníkov s predchádzajúcim zamestnaním v poľnohospodárstve. Na trhu práce sa objavuje nový fenomén tzv. „agrárna nezamestnanosť“, s relatívne vysokým podielom dlhodobou nezamestnaných.

Relatívne rýchle znižovanie zamestnanosti sa logicky premieta i do štruktúry uchádzačov o zamestnanie podľa odvetvia predchádzajúceho zamestnania.

Ku koncu roka 1993 už tvorili pracovníci agrokomplexu 10,82 %, (poľnohospodárska prvovýroba 8,24 %) a rezort pôdohospodárstva až 12,58 % z celkového počtu uchádzačov o zamestnanie (tab. I)..

V analýze nezamestnanosti sledovaných odvetví je agrárna nezamestnanosť jednoznačne na prvom mieste zo všetkých odvetví NH, tzn. že agrárny sektor dodáva do celkového počtu uchádzačov o zamestnanie najviac svojich bývalých pracovníkov.

1. Podiel nezamestnaných s bývalým zamestnaním v agrokomplexe z celkového počtu nezamestnaných v okrese (stav k 31. 12. 1993)

2. Podiel nezamestnaných z agrokomplexu poberajúci hmotné zabezpečenie z celkového počtu nezamestnaných poberajúcich hmotné zabezpečenie v okrese (stav k 31. 12. 1993)

Najvyššia agrárna nezamestnanosť sa prejavila v regiónoch južného a juhovýchodného Slovenska, kde bola celkovo vysoká agrárna zamestnanosť a nerozvinutá ekonomická infraštruktúra (obr. 1).

Ide o nasledujúce okresy:

1. Rimavská Sobota 28,98 %
2. Veľký Krtíš 28,95 %
3. Svidník 23,25 %
4. Levice 22,12 %
5. Vranov n. T. 18,35 %
6. Komárno 17,05 %
7. Michalovce 16,32 %
8. Nové Zámky 15,01 %
9. Rožňava 14,89 %
10. Lučenec 13,52 %

Z uvedeného rozloženia vidieť, že v okrese Rimavská Sobota takmer jedna tretina (28,98 %) všetkých uchádzačov o zamestnanie pochádza z agrárneho sektoru. Poľnohospodárstvo v týchto okresoch jednoznačne dodáva do evidencie úradov práce najviac nezamestnaných. V regionálnom priereze pripadá na jedného nezamestnaného (s predchádzajúcim zamestnaním v poľnohospodárstve) 2,3 až 15,8 pracovníkov v poľnohospodárskej prvovýrobe. Tento pomer, resp. táto relácia ukazuje reálne veľmi vysoký podiel agrárnej nezamestnanosti, ktorý odráža momentálny stav na trhu práce v Slovenskej republike a na druhej strane svedčí o začínajúcom procese reštrukturalizácie jednotlivých sektorov NH (zatiaľ môžeme konštatovať, že pri celkovom poklese zamestnanosti dochádza k prudkému poklesu primárneho a mierneho nárastu súkromného sektoru). Analogický vývoj sa prejavil v roku 1993 i u uchádzačov o zamestnanie poberajúcich hmotné zabezpečenie (obr. 2). K 31. 12. 1993 sa tento počet zvýšil v agrokomplexe z 11 534 osôb na 13 684 (v prvovýrobe z 8 174 na 10 454) a v rezorte pôdohospodárstva z 13 135 na 16 331 osôb. Koncom roka 1993 tvorili uchádzači o zamestnanie poberajúci hmotné zabezpečenie z agrokomplexu 11,14 %, (z prvovýroby 8,51 %) a z rezortu pôdohospodárstva až 13,29 % z celkového počtu uchádzačov poberajúcich hmotné zabezpečenie.

Dynamika vývoja podielu nezamestnaných, ktorí poberali hmotné zabezpečenie, je oproti celkovému počtu nezamestnaných v agrokomplexe i v rámci celého rezortu vyššia, tzn. že relatívny rast uchádzačov s predchádzajúcim zamestnaním v rezorte pôdohospodárstva, ktorí poberali hmotné zabezpečenie, bol rýchlejší ako rast celkového počtu nezamestnaných z rezortu. Pôdohospodárstvo je v hierarchii sledovaných odvetví v tomto smere opäť na prvom mieste, tzn. že odčerpáva zo štátneho rozpočtu najviac prostriedkov na hmotné zabezpečenie svojich bývalých pracovníkov. Podľa kvalifikovaného odhadu (minimalistický variant) ide cca o čiastku 266 mil. Sk za rok 1993. Podobný rýchly nárast sa prejavil i u uchádzačov poberajúcich hmotné zabezpečenie zo stavebníctva (+21,9 %), ale z podstatne nižšieho porovnávacieho základu. Z naznačenej analýzy vyplýva, že sa začína novo štrukturovať diferenciácia regiónov z hľadiska globálnej i agrárnej nezamestnanosti. Preto i politika zamestnanosti bude musieť mať čoraz menej celoplošný a čoraz viac regionálny charakter. „Sociálna sieť musí byť koncipovaná ako určitý odrazový mostík a nie ako rybárska sieť, z ktorej niet úniku“.

Je badateľné, že rozpor medzi rozmiestnením ekonomicky aktívneho obyvateľstva a rozmiestnením pracovných príležitostí sa prehľbuje. V súčasných podmienkach výraznej a neustále sa prehľbujúcej nerovnováhy na trhu práce znásobená situáciou, keď pomerne nízke priemerné zárobky v poľnohospodárstve v porovnaní s výškou hmotného zabezpečenia, resp. sociálnej dávky nie sú dostatočne motivujúce, umožňujú značnej časti uchádzačov o zamestnanie stať sa, resp. byť „dobrovoľne nezamestnaným“ a poberať od štátu tieto príjmy, tzn. že určité sociálne skupiny celkom dobrovoľne prijímajú tzv. „láskavú pascu chudoby“. Preto i v týchto uchádzačov o prácu viazne ich skorá reintegrácia do trhu práce. Na vidieku sa začínajú prejavovať dôsledky znižovania agrárnej zamestnanosti formovaním určitých problémových skupín občanov, ktorí rezignujú na ďalšie možnosti zapojenia sa do pracovného procesu a to nielen z dôvodu nedostatku pracovných príležitostí, ale aj z určitého subjektívneho nezájmu resp. kalkulácií spo-

I. Vybrané údaje o regiónoch v SR

Okres	Obyvateľstvo spolu	Pracujúci	Ekonomicky aktívne obyvateľstvo	Podiel pracujúcich z obyvateľstva spolu	Podiel pracovníkov z poľn. z ekonomicky aktívneho obyvateľstva	Počet pracovníkov v poľn. prvovýrobe	Poľn. pôda v ha	Počet pracujúcich v poľn. na 100 ha p. p.	Počet nezamestnaných celkom k 31. 12. 1993	Miera globálnej nezamestnanosti k 31. 12. 1993	Počet nezamestnaných z poľn. prvovýroby k 31. 12. 1993	Počet nezamestnaných z poľn. prvovýroby z celkového počtu nezamestnaných	Počet nezamestnaných z agrokomplexu	Podiel nezamestnaných z agrokomplexu z celkového počtu nezamestnaných
Bratislava hl.m.	445 947	203 378	230 881	45,61	3,35	7 729	16 974	45,53	13 510	4,50	312	2,31	795	5,88
Bratislava vidiek	147 368	61 035	71 589	41,42	7,15	5 116	65 582	7,80	6 620	13,28	620	9,37	712	10,76
Dunajská Streda	110 208	44 445	57 052	40,33	13,93	7 947	83 125	9,56	10 025	20,38	1 065	10,62	1 312	13,09
Galanta	142 609	51 987	68 763	36,45	9,20	6 327	81 306	7,78	11 824	19,91	716	6,06	993	8,40
Komárno	109 129	39 958	51 195	36,62	15,10	7 730	85 675	9,02	10 361	21,71	1 475	14,24	1 767	17,05
Levice	120 827	46 827	57 519	38,76	13,00	7 479	112 639	6,64	10 439	16,56	1 317	12,62	2 309	22,12
Nitra	211 998	81 024	102 506	38,22	7,94	8 139	100 298	8,11	14 405	14,70	860	5,97	1 133	7,87
Nové Zámky	153 037	60 040	73 628	39,23	10,69	7 868	107 336	7,33	12 276	17,83	1 201	9,78	1 843	15,01
Senica	147 369	61 690	73 146	41,86	10,24	7 488	87 950	8,51	8 570	13,44	624	7,28	777	9,07
Topoľčany	161 270	62 340	75 199	38,66	7,93	5 960	71 395	8,35	11 215	15,87	426	3,80	625	5,57
Trenčín	179 240	72 305	84 461	40,34	6,30	5 319	62 546	8,50	6 844	8,12	337	4,92	387	5,65
Trnava	234 249	90 489	114 168	38,63	7,24	8 263	97 350	8,49	15 485	13,57	1 066	6,88	1 823	11,77
Banská Bystrica	178 273	75 040	91 955	42,09	3,02	2 780	64 788	4,29	10 539	11,05	776	7,36	942	8,94
Čadca	123 410	42 468	57 245	34,41	1,95	1 117	31 849	3,51	9 931	21,04	332	3,34	350	3,52
Dolný Kubín	121 597	40 410	58 152	33,23	7,03	4 088	74 876	5,46	9 635	17,86	734	7,62	810	8,41
Liptovský Mikuláš	132 901	53 378	64 057	40,16	6,25	4 002	64 588	6,20	7 065	11,12	591	8,37	729	10,32
Lučenec	95 882	37 665	45 572	39,28	8,17	3 722	64 414	5,78	9 143	20,28	1 118	12,23	1 236	13,52
Martin	113 753	47 811	56 802	42,03	4,56	2 590	40 757	6,35	5 999	10,71	210	3,50	332	5,53
Považská Bystrica	171 005	69 019	83 872	40,36	3,19	2 679	40 091	6,68	10 884	13,56	448	4,12	798	7,33
Prievidza	139 786	57 322	67 511	41,01	4,57	3 083	35 834	8,60	8 929	13,64	264	2,96	357	4,00
Rimavská Sobota	99 127	30 633	45 198	30,90	14,33	6 477	101 222	6,40	11 703	26,41	2 832	24,20	3 391	28,98
Veľký Krtíš	46 930	16 728	20 574	35,64	20,99	4 318	52 959	8,15	4 349	21,66	1 255	28,86	1 259	28,95
Zvolen	122 273	50 431	61 257	41,24	7,20	4 412	82 762	5,33	7 710	12,65	391	5,07	621	7,99
Žiar nad Hronom	94 385	35 410	42 869	37,52	4,79	2 052	44 631	4,60	5 319	12,20	355	6,67	450	8,46
Žilina	183 144	73 780	91 111	40,29	2,60	2 365	39 154	6,04	12 683	13,16	526	4,15	717	5,65
Bardejov	80 368	30 622	38 497	38,10	8,54	3 288	50 538	6,51	7 480	20,79	978	13,07	1 008	13,48
Humenné	113 323	42 839	52 599	37,80	7,10	3 732	67 993	5,49	7 623	14,77	502	6,59	544	7,14
Košice mesto	237 352	99 442	118 337	41,90	0,69	815	17 422	4,68	14 278	10,01	198	1,39	1 013	7,09
Košice vidiek	100 192	36 035	44 945	35,97	9,63	4 326	68 611	6,31	7 007	22,60	589	8,41	678	9,68

Okres	Obyvateľstvo spolu	Pracujúci	Ekonomicky aktívne obyvateľstvo	Podiel pracujúcich z obyvateľstva spolu	Podiel pracovníkov z poľn. z ekonomicky aktívneho obyvateľstva	Počet pracovníkov v poľn. prvovýrobe	Poľn. pôda v ha	Počet pracujúcich v poľn. na 100 ha p. p.	Počet nezamestnaných celkom k 31. 12. 1993	Miera globálnej nezamestnanosti k 31. 12. 1993	Počet nezamestnaných z poľn. prvovýroby k 31. 12. 1993	Počet nezamestnaných z poľn. prvovýroby z celkového počtu nezamestnaných	Počet nezamestnaných z agrokomplexu	Podiel nezamestnaných z agrokomplexu z celkového počtu nezamestnaných
Michalovce	112 076	43 375	49 697	38,70	11,34	5 636	83 862	6,72	11 796	22,48	1 641	13,91	1 925	16,32
Poprad	156 547	59 128	67 839	37,77	6,08	4 127	61 499	6,71	11 957	15,72	603	5,04	702	5,87
Prešov	203 834	70 702	94 102	34,69	6,75	6 352	76 470	8,31	15 031	16,42	924	6,15	1 282	8,53
Rožňava	86 883	34 378	41 973	39,57	5,72	2 399	48 847	4,91	9 285	22,28	972	10,47	1 383	14,89
Spišská Nová Ves	146 936	52 288	66 995	35,59	6,04	4 048	53 180	7,61	14 407	23,30	756	5,25	1 037	7,20
Stará Ľubovňa	47 551	16 233	21 584	34,14	12,45	2 687	31 567	8,51	2 660	14,32	319	11,99	347	13,05
Svidník	44 489	13 529	16 549	30,41	15,56	2 575	35 895	7,17	4 275	19,40	949	22,20	994	23,25
Trebišov	119 161	40 378	52 035	33,89	12,05	6 272	96 945	6,47	10 249	19,56	918	8,96	1 247	12,17
Vranov nad Topľou	74 423	25 665	32 986	34,49	10,62	3 502	43 061	8,13	6 524	22,63	1 136	17,41	1 197	18,35
Spolu:	5 308 852	2 073 027	2 547 220	39,05	7,02	178 809	2 445 991	7,31	368 035	14,44	30 336	8,24	39 825	10,82

Prameň:

Výsledky výberových súpisov pracovných síl za 4. štvrťrok 1993, ŠÚ SR, Bratislava, 1994

Pracovníci a vybrané ekonomické ukazovatele v poľnohospodárstve od začiatku roka do konca 4. štvrťroka 1993, ŠÚ SR, Bratislava, 1994

Štatistická ročenka o pôdnom fonde v SR k 1. 1. 1994, ÚGKK SR, Bratislava, 1994

Štatistické výsledky o nezamestnanosti v SR, Správa služieb zamestnanosti, MPSVR SR, Bratislava, december 1993

Vlastné prepočty

jenými s aktivitami tieňovej ekonomiky. Objavuje sa u nich nebezpečie zvýšeného výskytu sociálno patologických javov a určité náznaky sociálnej marginalizácie.

Spoločenské vedomie najmä na vidieku prijalo sociálne istoty ako sociálnu normu, ktorú očakávajú i v nových podmienkach, t.j. že vo zvýšenej miere vnú-

torne akceptovali sociálny paternalizmus. Značný úbytok pracovných príležitostí, profesná polarizácia na trhu práce a segmentácia pracovných trhov tu môže dlhodobo stabilizovať sociálnu skupinu dlhodobo nezamestnaných so všetkými sociálno-deviačnými dôsledkami z toho vyplývajúcimi.

PhDr. Stanislav Buchta, CSc.,

Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, Slovenská republika

REGIONÁLNÍ POLITIKA A ZÁKLADNÍ PRINCIPY ZEMĚDĚLSKÉ POLITIKY VLÁDY ČR

Odvětví zemědělství je ve všech vyspělých státech považováno za nejsložitější odvětví ve srovnání s ostatními výrobními resorty. Tato skutečnost platí v současnosti dvojnásob v ČR, kde probíhá nejen proces restrukturalizace, privatizace majetku a obnovení vlastnických vztahů a celé ekonomiky, ale také zápas o svébytného a svéprávného člověka hodného žít ve svobodné zemi s demokratickými principy státní správy a samosprávy.

Přechod ekonomiky ČR z centrálně direktivního systému plánování na tržní hospodářství vytvořil výrazný tlak na zemědělské odvětví z hlediska jeho výkonnosti a odbytových možností. Tento proces však neprobíhá na celém území státu rovnoměrně, je determinován rozdílnými geografickými, surovinovými, sociálními a energetickými podmínkami. Na zemědělství kromě těchto podmínek ještě navíc působí půdní, klimatické a ekologické faktory sledovaného regionu.

Je nasnadě, že přístup státu k jednotlivým regionům musí být diferencován v závislosti na objektivizaci rozdílných podmínek v jednotlivých regionech, což je v současné době přechodu na tržní ekonomiku úkol nelehký. Proto si tento příspěvek klade za cíl jednak upozornit na sledovaný potenciální problém našeho zemědělství a jednak seznámit přítomné s vybranými aspekty zemědělské regionální politiky v ČR s očekáváním účelné a konstruktivní diskuze. Je známo, že ve vyspělých zemích má regionální politika již své nezastupitelné místo. U nás jsme zatím v oblasti regionální politiky převážně ve stadiu hledání a kontemplačních rovin poznání. Přesto bylo i v našich podmínkách dosaženo dílčích výsledků a zkušeností v jednotlivých fázích tvorby a realizace regionální politiky státu a také v zemědělské regionální politice.

Vláda ČR svým usnesením č. 759 z 30. prosince 1992 stanovila garantem rozvoje státní regionální politiky Ministerstvo hospodářství. V naší republice je v obecné poloze regionální politika chápána jako soubor aktivit státních orgánů směřovaných na podporu efektivnosti hospodářství jako celku s přihlédnutím k územním zvláštnostem výroby, sverázností přírody a daného životního prostředí.

Zemědělská regionální politika vychází ze záměrů státní regionální politiky. Je součástí agrární politiky, a protože vyjadřuje specifika zemědělské činnosti, zahrnuje kromě ekonomiky hlediska ekologická (tvorba a údržba krajiny, účelové usměrňování lesního hospodářství a celkové ozdravení životního prostředí) a sociální (vytváření nových pracovních míst, renovace plnohodnotného života na venkově s návratem krajových tradic a oživením folklóru).

Záměrem vládní zemědělské politiky je rozvoj odvětví s přiměřenou vydatností hospodářského a sociálního vývoje jednotlivých regionů. Prostředkem

k dosažení tohoto záměru je zemědělská regionální politika, navazující na obecnou regionální politiku státu.

Vláda ČR věnuje regionalitě zemědělství trvalou pozornost, a proto ve svém prohlášení z července 1992 mimo jiné uvedla:

„Vzhledem ke krajinotvorné funkci zemědělství a lesnictví a k jejich sepětí s ekologií krajiny bude vláda iniciovat vznik ekologických programů, podporujících racionální rozvoj devastovaných oblastí naší země, zejména pohraničí. Vláda zpracuje a v dostatečném předstihu vyhlásí podrobné zásady své zemědělské politiky včetně jejich vazeb na regionální problémy, na infrastrukturu a na problémy osídlení venkova a provede potřebné změny ve svých regulačních nástrojích“.

Naplnění vládního prohlášení je koncentrováno v dokumentu „Základní principy zemědělské politiky vlády ČR do roku 1995 a na další období“, který byl přijat ve vládě ČR počátkem letošního roku.

Tento dokument sleduje klíčový cíl: „Najít takovou míru tlaku na zemědělství, která by v něm účelně simulovala restrukturalizační procesy a tak principiálně vymezila jeho produkční i mimoprodukční funkce“.

„Základní principy zemědělské politiky“ jsou z věcného hlediska postaveny na zásadách ekonomické reformy přijatých pro celou ekonomiku státu. Zároveň respektují ta specifika, která vedle biologického charakteru výroby a vlivu přírodních klimatických podmínek ovlivňují reprodukční proces v zemědělství. Proto pro zemědělství vymezují rámec jednak jak zajistit potravinovou bezpečnost státu a jednak jak napomáhat k dosažení zdravého životního prostředí, účelného vzhledu krajiny a plnohodnotného života ve všech regionech našeho venkova.

Zemědělská regionální politika se uplatňuje buď vůči tzv. „typovým regionům“, nebo vůči konkrétním regionům, jejichž vymezení koresponduje s územně administrativním členěním státu.

Zatímco regionální politika vůči „typovým regionům“ má v českém zemědělství dlouhodobou tradici a byla uplatňována i v prvních letech ekonomické reformy, je přístup ke konkrétním regionům s ohledem na probíhající dynamický proces privatizace a nové alokace výroby a výrobních zdrojů ve stadiu rozvoje. Lze konstatovat, že v období 1991–1992 končí výhradní uplatňování regionální zemědělské politiky v „typovém“ pojetí a že v roce 1993 byl zahájen přechod na regionální politiku nového zaměření, které kombinuje „typový“ pohled s konkrétními podmínkami daného regionu.

Realizace zemědělské regionální politiky byla v loňském roce zahájena zpracováním regionálních programů ve vybraných problémových okresech. Celkem bylo v roce 1993 do regionální politiky v resortu MZe ČR zahrnuto 49 problémových okresů, ve kterých bylo

účelově rozděleno asi 280 mil. Kč. Tyto prostředky byly určeny na posílení dotačního titulu „Podpora zemědělské prvovýroby a služeb pro zemědělskou prvovýrobu“ tak, že vybraným okresům byl zvýšen zmíněný dotační titul diferencovaně podle podílu území se ztíženými podmínkami hospodaření na celkové ploše okresu (především území s charakterem horské a podhorské oblasti). Velikost zvýšení se pohybovala v rozmezí od několika set tisíc Kč až do 15 mil. Kč na jeden okres.

Hlavním motivem této podpory byla stabilizace pracovních sil v zemědělství na nové restrukturalizační aktivitu v zemědělské prvovýrobě zejména při privatizaci státních statků. Tímto opatřením se podařilo vytvořit celkem 1 864 nových pracovních míst a zachovat dalších 3 574 pracovních míst. Celkem tedy vynaložené prostředky na podporu regionálních zemědělských programů stabilizovaly 5 438 pracovníků v zemědělství.

Zemědělské regionální programy, které jsou v současné době zpracovány pro všechny okresy ČR a slouží nejen jako epichorická koncepce rozvoje zemědělství ve sledovaném regionu, ale také jako hodnotící měřítko při posuzování zaměření podnikatelských aktivit v okrese, výše podpory ze státních prostředků a účelnosti investování vlastních zdrojů.

Regionální programy chápeme jako programy otevřené, které se budou trvale a kontinuálně kontrolovat

a korigovat jednak podle postupu jejich realizace a jednak podle nově zjištěných skutečností a dostupných informací. Programy v regionech doporučujeme sestavit na základě akvizice zejména z vlastních zdrojů; finanční podporu státu je třeba přijímat jako „katalyzátor“ rozvoje regionálních záměrů.

Dosavadní naše zkušenosti s realizací regionálních programů v zemědělství ukazují, že tato činnost je vhodnou příležitostí k zahájení a provozu neformální spolupráce při plnění úkolů, které se týkají nás všech. Regionální programy proto chápeme jako vhodný nástroj zemědělské regionální politiky pro úspěšné řešení problémů, které prioritně zabezpečuje sledovaný region.

V závěru chci podtrhnout skutečnost, že jedním z úkolů zemědělské a zejména regionální politiky je tvorba krajiny a udržení rovnováhy biosféry. Tento úkol je natolik závažný a náročný, že jeho splnění není v silách jednoho (zemědělského) odvětví. Tomuto úkolu se nelze vyhnout a nelze ani přijmout roli nezúčastněného diváka. Jde o hodnoty pro lidstvo nenahraditelné, a tedy je zde nutná účinná spolupráce všech zainteresovaných organizací a subjektů za účasti státních orgánů a jejich finanční podpory přijatých prioritních směrů rozvoje regionu.

V samotném závěru chci vyjádřit skutečnost, že tak jako Evropa není úplná bez České republiky, tak zemědělská politika nemůže být úspěšná bez svoji regionální politiky.

Ing. Josef Voňák, CSc., MZE ČR, odbor hospodářské strategie, Praha, Česká republika

ADJUSTMENT OF THE POLISH FARMERS TO THE CONDITIONS OF MARKET ECONOMY – THE FINAL OR CONTEMPORARY ALLOCATION OF AGRICULTURAL PRODUCTION IN REGIONS

Diametrically changed conditions of farming in Poland after 1989 have forced adaptation processes to the free market upon private farms as well as state and collective farms. One should point out that long before Polish fruitgrowing and market gardening were adapted to the horticultural free market in great part. But this market was running into non-market environment because the means of production, services etc. were monopolized by the state.

To-day's agricultural market is far-away from the classical free one. So-called perfect market which is at liberty to rule the prices, which is transparent, where one takes a decision of buying and selling only on the ground of prices, is still very remote. In that context the question is whether such market of agricultural products, food - strategic goods is in general possible? Even the present "free market" is not free indeed because for instance the limits of accessibility of credits, delay in payments for milk producers etc. still exist.

The market economy which has strongly knocked at the gates of the Polish villages surprised farmers among others because they did not have enough knowledge and information of it. That new economy "provides" (creates) for example:

- bankruptcy of many state and co-op farms. More of them were highly unprofitable. Collapse of state farms has caused decline of supply of rape, pedigree animals and certified seeds (Raport o stanie... 1994);
- mainly decrease than increase of farm's returns. This increase mostly refers to stronger economic farms (approx. 10% of family farms);
- migration from towns to villages mainly of the former part-time farmers who have lost their jobs in industry, at railway etc. Of course it increases unemployment in countryside. At the end of the 1993, approx. 900 thousand of unemployed were registered in the villages.

These adjustment processes were running and they are still running in different ways in particular regions of Poland. They have of course various character. It depends on farm patterns and farmers' or tenants' knowledge, their access to the capital and market information. This adjustment in the case of many private farms is simply a state of survival. Farmers are waiting for "better time", they are hoping that maybe part of the so-called socialist market will come back soon. Some of them dream of farmers contracts (for the supply of agricultural products), the ready market and cheap credits etc.

There are some main elements of adapting process to the so-called free market in Poland. One can divide

all of them into three groups which are characteristic for three groups of country population – for farmers; part-time farmers and other villagers; former farmers and some of the villagers.

Group 1:

- on the one hand:
 - increase of farm areas by buying or tenancy of land from former state or co-op farms, buying up small private farms and building or modernizing farm buildings. Moreover, improvement of machinery and tools equipment. At present this facts refer to a small amount of private farms.
 - changes of scale, intensity and sort of plant production and animal husbandry in particular regions of Poland;
 - improvement of quality for instance of the milk production; use of western know-how for example complex cultivation, hydroponic cultivations;
 - co-operation for instance in market gardening and floriculture with partners from West Europe;
 - tendency to specialization of (mainly) animal production.
 - development of ecological farms (especially in Torunskie Voivodeship).

Nowadays, most of those elements are activities of rather rich farmers. One can observe the beginning of market strategy of production use. It means in Polish circumstances spread of decision-taking in keeping with market information which unfortunately still leaves much to be desired. Hence these decisions are not always right.

On the other hand: We note the opposing tendency which one can call "poor farmers adjustment" – the maintenance and sometimes even development of mixed farming.

Group 2:

- beginning of quite new agricultural production (cultivation, animal husbandry) in localities and by social groups without such agricultural traditions – for example market gardening in part-time farms; slaughter and processing of meat, milk or vegetables; fishery;

Group 3:

- partly or completely giving up of farming and starting at the same time with the activation of non-agricultural businesses (for instance village-tourism, agricultural and non-agricultural services to farmers and other inhabitants of village or little neighbour-

ing towns. Starting and operating of the mills, bakeries, private purchasing centres of agricultural products by part of former farmers. Next starting with: the trade of slaughter cattle, the wholesale trade of e.g. flour, beverages and the beginning of retail trade – one or sometimes more than two inhabitants of villages keep shops. Former farmers are in different business now. They are engaged in commercial travel, selling of coal, pesticides, fertilizers, buying and selling of scrapmetal, cars, tractors and farm machines. Moreover, they are leasing out or taking on lease farm buildings (sometimes even greenhouses) which are suitable for storages and wholesale warehouses. Some of them became the middlemen. These activities are typical for farmers who are on the go and who have some capital. Development of trade and the catering business nearby international roads partially thanks to villagers is symptomatic. That is the peculiarity of roads from East to West e.g. road A2.

These changes should be divided into two parts: on the one hand – we deal with partially spontaneous changes and on the other there are foreseeable (sustained) changes connected for example with spreading of triticale (pszenzyto) cultivation or dependent on the level of environment pollution. That automatically limits the cultivation of plants.

It will soon be necessary to take into account the other kind of changes. The changes caused by rural policy which will be worked out by agricultural chambers, government and self-government administrations in particular regions. This policy should of course be adapted to the specificity of given region. Such regional rural policy of seaside regions which refers to putting former state farms in working order was announced by Prime Minister Waldemar Pawlak. It was during his meeting with presidents of voivodeship's self-government boards (Warsaw 1994-09-10).

In my opinion, the point of view that "agriculture should play the main role in regional policy as a base of the development of food industry and as a shock-absorber" (Problemy ... 1992) is accurate. The country is becoming now a kind of protection against the unemployment first of all of the part-time farmers. They are coming back to their small 1,5 to 2 ha farms which are becoming now the welfare centre for them.

On the cross-roads of regional and market policy, one should place the plan of setting up of agricultural wholesale markets which has been worked out lately by the Ministry of Agriculture. That programme assumed that in the first phase five agricultural exchanges dealing with agricultural and horticultural products should be established. These exchanges will be overregional units and they will be placed nearby Warsaw, in Gdansk, Elblag, Katowice and Lublin. Their location depends on the size of agglomerations and their demand for agricultural products. Other conditions of exchanges location are: traditions of regions, prospects of agricultural production devel-

opment and nearness to communication tracks. Information which flows from exchanges to the producers will contribute to the development of market. Thanks to that, economy of particular regions can be developing. We should mention that such exchange has already existed in Poznan.

State regional policy of the last years was aimed at:

- initiating pro-market, pro-efficiency economical transformation and
- prevention of social consequences of the economic changes.

This policy is so far more focused on the traditional industry regions (Katowice and Walbrzych) than agricultural ones which are partly poor as a church mouse. It has tried to "make gentle" concentration of unemployment results in old industry regions especially in case when unemployment rate is twice as high as the average index that for Poland (Zasady... 1994, Raport o polityce... 1994). Financial funds of that policy realization were relatively poor. The value of these funds has only depended on the scale of unemployment (Raport o polityce... 1994).

According to the last economic forecasts there will appear further differentiation of economic development of particular regions. On the one hand there are traditional industrial regions in recession (Katowice, Lodz, Walbrzych) which cannot by themselves change their economic situation. On the other hand there are typical agricultural regions. These one can divide into two parts:

- backward regions of east and north-eastern Poland and Lomzynskie, Ostroleckie, Ciechanowskie voivodeships;
- region of north Poland where before 1989 state farms have dominated (Elblag, Koszalin, Olsztyn, Slupsk, Suwalki, Gdansk and Szczecin). There exists a very high level of unemployment and recession, of course except Szczecin and Gdansk port agglomerations. Almost all state farms have gone bankrupt in that region (Zasady... 1994, Program... 1994).

The dominating of private large farms is foreseeable today in north-western Poland (Szczecinskie, Koszalin-skie, Slupskie and Pilskie voivodeships). Part of them will take on lease land of the Agricultural Property Agency of the State Treasury (Agencji Wlasnosci Rolnej Skarbu Panstwa). We can also foresee that more small family farms will dominate than nowadays in south-eastern Poland.

Noteworthy is the development chance of frontier regions. Traditionally they were backward. Now one can observe their progress (particularly in the west of Poland). That is partly due to the establishment of Euroregions. In that part of my country, there are such Euroregions as: "Nysa", "Sprewa-Nysa-Bohr", "Pro Europa Viadrina". The rest of them, it means Euroregions "Tatry", "Zwiazek Gmin Gornego Slaska i Polnocnych Moraw" and "Karpaty", are localized in the south of Poland.

CONCLUSION

We observe a very interesting process of creating new economic activities in the areas of traditional agriculture in Poland. That process is strongly connected with another one, namely the process of market allocation of agricultural production. It takes place mainly in a small way in communes. That allocation also appears on the macroregional scale but it is not so intensive. That allocation in some communes, nearby the international roads and in some frontier regions in the west of Poland, is becoming a persistent tendency.

REFERENCES

- Problemy polityki rozwoju regionalnego w Polsce OECD 1992, s. 46.
- "Program polityki społeczno-gospodarczej na lata 1994-1997" CUP Warszawa, lipiec 1994, s. 88-89.
- Raport o polityce regionalnej. Diagnoza. CUP, Warszawa, marzec 1994 r.
- Raport o stanie rolnictwa i gospodarki żywnościowej. MRiGZ, Warszawa, 10 maja 1994 r.
- Zasady polityki regionalnej państwa CUP Warszawa, kwiecień 1994 r.

APPENDIX

Macroregions in Poland (example of division):

- metropolitan (woj. Warszawskie, Radomskie, Siedleckie, Ostrołęckie i Ciechanowskie),
- northern (woj. Szczecińskie, Koszalińskie, Słupskie, Gdańskie i Elbląskie),
- north-eastern (woj. Olsztyńskie, Suwalskie, Łomżyńskie i Białostockie),
- central (woj. Płockie, Łódzkie, Skierniewickie, Sieradzkie i Piotrkowskie),
- central-western (woj. Piłskie, Bydgoskie, Toruńskie, Włocławskie, Poznańskie, Konin, Leszczyńskie i Kalisz),
- south-western (woj. Gorzowskie, Zielonogórskie, Jeleniogórskie, Legnickie, Wrocławskie i Wałbrzyskie),
- southern (woj. Opolskie, Częstochowskie, Katowickie i Bielskie),
- south-eastern (woj. Kieleckie, Tarnobrzeskie, Krakowskie, Tarnowskie, Rzeszowskie, Przemyskie, Nowosądeckie i Krosnińskie),
- central-eastern (woj. Białkopodlaskie, Lubelskie, Chełmskie i Zamojskie).

(woj - voivodeship)

*Dr inż. Mariusz Kosieradzki, Department of Rural Sociology and Agricultural Extension,
Warsaw Agricultural University, Poland*

HOW COULD THE CENTRAL AND EASTERN EUROPEAN COUNTRIES BE ASSISTED IF THEY JOIN THE EUROPEAN UNION AND WHAT KIND OF PROBLEMS COULD ACCOMPANY?

The European Union (EU) acts as a strong pole of attraction for Eastern Europe. It offers the economic and political model to which they aspire. For East Europeans, prospects for the development of links with the Union-association, the desire for ultimate accession are strong incentives to move in ways that will be consistent with those goals.

European Council meetings over the last two years have stressed the Union's willingness to envisage Central and Eastern European States' (CEESs) membership when the time is right and the "stability pact" on which the European Council reported at Brussels on 10/11 December 1993 is to focus "on those countries of CEE which have the prospect of becoming members of the EU and vis-a-vis which the Union has greater opportunities to exert its influence more effectively, particularly the six CEESs and the three Baltic states" (Spencer 1994).

Two aspects of membership which form the very heart of the EU are the "cohesion" and the CAP. Cohesion is Euro-speak for large transfers from rich to poor; accountants call these transfers "structural funds" (SF) and break them down into regional (48%), social (35%) and agricultural funds (17%). SFs finance physical and human capital investments in poorer EU regions.

Among the EU-12, a low per capita income and a large agricultural sector correlate with large per capita transfers. Given this, CEEs would be massive recipients of the EU SFs.

By 1997, the expenditures from the EU budget expected are to rise in real terms from ECU 66 in 1992 to ECU 80 bln and beyond (Commission 1992). The focus for extra spending will be on 3 priority areas:

1. More than half the increase will go on accelerating the pace of economic and social development of Union's poorer regions in the run up to European Monetary Union.
2. Part of the new funds is spent on strengthening the international competitiveness of European industry.
3. A further part is earmarked for foreign aid, essentially to the new democracies of Central and Eastern Europe, this CIS and the Union's Mediterranean neighbours.

In 1992, for example, the Community and its Member States (MSs) contributed 61% of total assistance to the CEESs (Commission 1993). There are powerful reasons for the EU to provide assistance to the CEESs—reasons that extend well beyond charitable concern for fellow Europeans or ambitions to consolidate European power. Helping the CEESs is in the EU's self-interest

because it would help to prepare them for future membership, it would offer potentially profitable investment opportunities, it would minimize the danger of political and military upheaval on the Union's eastern frontier and it would reduce the risk that economic despair will prompt mass migration to the West.

The impetus for the EC enlargement to Greece, Spain and Portugal was more political than economic. Whatever the economic problems of enlargement, the Community felt (Agra Europe 1979) that these might be no worse than that which would have arisen from the isolation of the three countries. A similar understanding is present in respect of the CEESs.

If the CEESs will be accepted as members of the EU, their living standard will be assisted to arise by the special funds. Under the 1988 Regulations, the CEESs should be eligible for Objective 1 (Development and structural adjustment of the regions whose development is lagging behind; regions whose per capita GDP, on the basis of the figures for the last three years, is less than 75% of the Community average) (Commission 1993). Moreover, the share of Objective 1 in increasing structural funds will also rise: in 1994 to 65.6%, in 1997 to 68.2%, in 1999 to 70.4%. Also, they should be eligible for Obj. 5a (speeding up the adjustment of agricultural structures) and Obj. 5b (development of rural areas) of the structural funds. As far as the original 1957 treaties, the EC set the target of ensuring uniform economic development and gradually eliminating differences in levels of prosperity between the regions. However, one of the most striking features of the main range of the Community policies to date has been the manner in which they either outright contradict or not significantly serve the main objective of reducing regional imbalance. The most evident example is agricultural policy. Before the MacSharry Reform, the CAP was absorbing some 2/3 of the Community budget despite the fact that it represents only 4% of the Community output (Holland 1993). It also contributed to regional disparities in the Community. For example, the price support such as the CAP has clearly benefited those regions whose output was greatest.

The 1987 Single European act incorporated a new title in the treaty dealing specifically with the objective of economic and social cohesion. The resources of Community's structural funds were to be increased.

The Union will need to raise more revenue because of the new tasks it will have to assure as a result of the Treaty of EU. Thus the required payment appropriations are planned to rise from 63.2 bln in 1992 to

83.2 bln ECUs in 1997. Percentage of GNP will rise from 1.15% in 1992 to 1.34% in 1997 (Commission 1992).

It is clear that CEESs would impose a heavy burden on the EU taxpayers if they entered at their current levels of income and the EU applied its current rules on hand-outs.

For example, the structural funds and the CAP receipts of the Visegrad group generate a very large number (tab. I): 12.7 to 18.4 bln ECU. Of course, these are not net contributions, since as EU members they would have to give something (the share of GDP, VAT, receipts from customs duties and agricultural levies). Nevertheless, EU contributions are approximately proportional to GDP (about 1%). So, it seems clear that accession of, for example, the Visegrad group would cost the EU-12 taxpayers dearly. Accession to the EU by other CEESs should increase the sum. Slovenia and the Balts would cost the EU-12 between 2 to 2.8 bln ECUs in structural funds and CAP support.

If the EFTAns join the EU, the revenue would expand by 1/7 while its expenditures would rise by less. CEPR (1992) estimates that as EU members the EFTAns would contribute 5 bln net to the EU budget. This would mitigate the burden of the accession by the CEESs.

Once the CEESs were inside, irresistible pressures would mount to shift some of the EU's largesse away from the current poor and toward the EU East. To prevent this, membership for the CEESs seems to be undermined by the EU South until the CEESs gets much richer, or EU-12 gets much more generous.

Therefore, the negotiations related to the conditions of the CEESs' accession to the EU have to be made on

I. Estimates of the receipts of the CEESs as EU members (ECU bln) according to Baldwin (1992)

	At Greek CAP & Greek cohesion level	At French CAP & Greek cohesion level
EE-3	18.4	12.7
EE-5	27.5	19.0
EE-9	30.3	21.0

EE-3 are Czech and Slovak Republics, Hungary and Poland; EE-5 adds Bulgaria and Romania; EE-9 adds the three Baltic states and Slovenia

the basis of mutual benefits of different member states and regions.

REFERENCE

- Agra Europe Special Report No. 3. The Agricultural Implications of EEC Enlargement - Part I: Greece. Agra Europe, June 1979.
- CEPR Occasional Paper No. 11. The Association Process: Making It Work. Central Europe and the EU, 1992.
- Commission of the European Communities. Community's Structural Funds 1994-1999. Regulations and Commentary, 1993.
- Commission of the European Communities. European Union, 1992.
- Holland, S.: The European Imperative. Economic and Social Cohesion in the 1990s. Spokesman, Great Britain, 1993.
- Spencer, D.: Towards Enlargement of the European Union. The European Commission. In Social Government Politics, London, Longman, 1994.

Tonu Mertsina, Estonian Agricultural University, Tartu, Estonia

PODPORA STRUKTURÁLNÍCH ZMĚN ZEMĚDĚLSTVÍ V REGIONÁLNÍCH ASPEKTECH

Proces transformace českého zemědělství bývá charakterizován především zásadními kvalitativními změnami v uspořádání vlastnických a majetkoprávních vztahů a celkovými výsledky ve strukturálních a ekonomických proporcích vývoje tohoto odvětví. Jeho makroekonomický rámec je obecně vymezen platnými podmínkami rozpočtového a měnového vývoje naší ekonomiky, které se prakticky projevují zejména v daňové a úvěrové politice, a v řešení vztahů v zahraničním obchodě. Ty jsou spojeny s mírou a s nástroji ochrany vnitřního, v tomto případě agrárního, trhu.

Utváření tržně orientovaného podnikatelského prostředí bylo právě v zemědělství spojeno se řadovými změnami v poptávce po jeho produktech, které spolu s monopolní pozicí odvětví vstupů i zpracovatelů limitovaly možnosti využít liberalizace cen zemědělských produktů na počátku ekonomické reformy. Tržní orientace se projevila i ve snížení státních regulačních zásahů nejen v omezené podpoře tržních cen, ale zejména v oblasti dotační politiky, kde došlo k téměř dvoutřetinovému poklesu finančních zdrojů a k zásadní změně účelu a forem jejich poskytování. Tím prakticky naráz došlo ke snížení možnosti dosažení příjmů z realizace produktů prvovýroby a současně ke zrušení dodatkového „přísunu“ finančních prostředků prostřednictvím dotací k cenám. Výrazně omezena byla i podpora investičních aktivit, dříve realizovaná prostřednictvím dotací z účelových fondů. Změny v ekonomických podmínkách se projeví v širokém spektru agroekologických podmínek ČR. V produkčních oblastech se jednalo především o problémy nadprodukce a narůstající disproporci mezi cenami vstupů a cenami placenými zemědělským producentům. V horších podmínkách byla rozhodující opatření spojená se zrušením diferenciálních příplatků jako formy dotační podpory cen. Výsledkem byla celková ztráta v tomto odvětví a výrazné omezení přístupnosti dalších zdrojů.

Jedním z klíčových problémů při předpokládaném vstupu České republiky do Evropské unie se kromě stability ve vývoji monetární politiky ukazuje i problém stabilizovaného zemědělství. Diskutuje se řada názorů, co pod tímto pojmem chápat, jaké jsou základní znaky stabilizace a jak jsou v naší agrární politice respektovány.

Pokud vycházíme z perspektivy zapojení našeho zemědělství do evropského regionu, potom se klíčovým předpokladem stabilizace jeví konkurenceschopnost našich podnikatelských subjektů v širším, evropském a světovém kontextu. Ta je v prvé řadě dána jejich výkonností, tj. dosahováním porovnatelných kvalitativních parametrů produkce a schopností vyrábět s takovými jednotkovými náklady, které umožňují přibližování k parametrům světových cen. Rámec je a bude vymežován vývojem situace na agrárním trhu.

Analýzy agrárních politik hospodářsky vyspělých zemí však prokazují, že „čistě tržní řešení“ je spíše teoretickou extrémní variantou než reálně uplatňovaným systémem. Problém konkurenceschopnosti zemědělství je řešen ve vazbě na možnosti vytvářet a využívat v tomto odvětví vlastní kapitál a zvyšovat jeho výnosnost výhodnou realizací vlastní vyrobené produkce nebo služby. Tím se současně zvyšuje šance k získání a využití dalších dodatečných zdrojů, nezbytných pro případné další investování, především ve formě kapitálu zápůjčního. Dalšími formami, které lze uplatňovat mimo kritéria finančního trhu, jsou přímé dotace, kterými stát prakticky zasahuje do relací cen vstupů a cen agrárních produktů, pokud jsou směřovány přímo do zemědělské výrobní činnosti, nebo podporuje zásadní strukturální změny a další mimoprodukční funkce zemědělství v rozvoji krajiny a venkova. Další oblast státní ingerence je celá škála opatření spojených s ochranou agrárního trhu v rámci zahraničně-obchodních vztahů.

Velmi citlivou oblastí je oblast financování zemědělství a formy a míra státní podpory. Obecně lze vymezit tři základní formy, používané ve vzájemné kombinaci a rozdílné intenzitě:

- podpora tržních cen,
- přímé platby,
- ostatní podnikatelská podpora.

Jestliže vycházíme z evropského modelu, formovaného podmínkami poloviny osmdesátých let, kdy v agrární politice zemí ES převažovaly, i za cenu růstu nadprodukce, státní zásahy především ve formě podpory tržních cen, potom se problém nedostatku vlastního kapitálu a jeho výnosnosti nevyhrotil do situace, že by podnikatel v zemědělství neměl v případě potřeby šanci získat cizí (zápůjční) kapitál pro financování zásadních změn ve struktuře svého podnikání. Rovněž získání státní podpory, na realizaci vládou resp. regionem vyhlášených programů, nebylo obtížné, pokud se jednalo o ekonomicky zdůvodněný a perspektivní projekt. Proto je i většina finančně úvěrových vztahů realizována na jednotné komerční bázi, přičemž státní zásahy jsou uplatňovány převážně u střednědobých a dlouhodobých úvěrů, kdy je u vybraných programů částečně dotována úroková sazba. V těchto případech se jedná o cílenou podporu technickotechnologické restrukturalizace spojenou s dlouhodobější investiční činností. Úvěry na provoz mají převážně formu kontokorentního úvěrování a využívání směnek splatných po sklizni nebo po realizaci produktů v hospodářském roce. Ve všech případech se vyžaduje kvalitní zajištění úvěru žadatelem (včetně pojištění zástavy). Jako nejhodnější zástava je ve většině zemí kvalifikována zemědělská půda.

Vycházíme-li ze situace českého zemědělství na počátku ekonomické reformy, potom kvalitativní změna

ekonomických podmínek znamenala vytvoření odlišných proporcí a mechanismů státní ingerence v odvětví zemědělství jak v porovnání s obdobím centrálního plánování, tak i v porovnání s uplatňovanými nástroji společné zemědělské politiky EU. Pro zemědělství byly prakticky vytvořeny zcela shodné podmínky pro podnikání v makroekonomickém rámci a minimalizována opatření, která by protekcionisticky zasahovala do trhu. Výrazně se projevil zejména dva okruhy, a to:

- liberalizace cen,
- snížení dotací.

S liberalizací cen je z hlediska státní ingerence spojována především tržní podpora cen zemědělských produktů, která v tomto případě byla realizována u velmi malého okruhu zemědělských komodit (potravinářská pšenice, konzumní mléko, jateční skot) a ve formě garantovaných cen znamenala na počátku liberalizace cen ne záruku minimální ceny placené výrobcům, ale naopak maximum dosažitelné v daných podmínkách nerovnovážného trhu. Rovněž jeho mechanismy byly nutně orientovány na „likvidaci“ (přesněji krytí ztrát spojených s exportem) vzniklé nadprodukce v relaci ke koupěschopné spotřebitelské poptávce. Snížení dotací bylo provázeno i změnou v jejich použití. Na rozdíl od dříve uplatňovaných dotací k pevně stanoveným nákupním cenám, kterými se fakticky zvyšovaly tržby v zemědělství (při výrazném růstu dotací směrem k nehorším agroekologickým podmínkám), se podpora orientovala na urychlení procesu transformace a privatizace v tomto odvětví formou účelově poskytovaných dotací resp. bezúročných půjček. Současně došlo k podstatnému omezení dotační podpory mimoprodukčních funkcí zemědělství. Výrazně vzrostly úrokové sazby bankovních úvěrů a při rostoucí poptávce po cizím kapitálu i nedosažitelnost tohoto zdroje pro zemědělské podniky.

Přes značnou kritiku těchto tvrdých ekonomických opatření ze strany zemědělců je však třeba objektivně zhodnotit pozitiva, spojená s první, rozhodující fází transformace zemědělství jako odvětví. Jedním z rozhodujících problémů byl bezesporu problém komoditně diferencované nadprodukce. K jejímu řešení se přistoupilo s minimem regulačních zásahů na agrárním trhu. Naturální výsledky prokazují, že tento ekonomický tlak se promítl ve snížení nadvýroby na počátku devadesátých let a pomohl nastartovat základní proporce strukturálních změn, které by měly vymezit naši budoucí pozici v národním i v evropském kontextu. K útlumu výroby došlo především v těch komoditách, kde nelze ani do budoucna očekávat komparativní výhody v rámci evropského trhu, a kde orientace spotřebitelů, byl výrazně ovlivněná cenovými relacemi, vede k racionálnější struktuře výživy naší populace. Z hlediska budoucí konkurenceschopnosti však vzniká řada rizik spojených s formami snížení této produkce, kde převažovala cesta extenzivního využívání stávajících zdrojů včetně genetického potenciálu. Vznikající nové podnikatelské subjekty v zemědělství jsou postaveny před problém hledání nových, dlouhodobých zdrojů svého rozvoje.

Tato faktická restrukturalizace odvětví je limitována jeho současnou, ne zcela vhodnou strukturou kapitálové vybavenosti a nedostatkem vlastních finančních zdrojů pro zásadní změny, vedoucí k vyšší kapitálové výnosnosti. Proto je logická i reakce na silný ekonomický tlak především v oblasti snížení počtu pracovníků, přesto, že „konkurenceschopnost“ daná cenou pracovní síly se v současných světových relacích považuje za naši komparativní výhodu. Je však třeba souhlasit s tím, že pokles počtu pracovníků v zemědělství téměř na polovinu výchozího stavu roku 1989 byl krokem k vyrovnání relací s hospodářsky vyspělým světem. V těchto souvislostech je zřejmé, že omezení státních regulačních zásahů do zemědělství na počátku ekonomické reformy urychlilo proces jeho transformace a přispělo k řešení nezbytných změn spojených s reálným rozměrem tohoto odvětví.

Druhou stránkou, týkající se míry a forem státní ingerence, je vývoj důchodové pozice zemědělství, vyplývající z ekonomických výsledků podnikatelských subjektů, který charakterizuje i reálné možnosti využití vstupů a racionálního investování. V nich lze hledat klíč ke konkurenceschopnosti zemědělství na agrárním, ale i na finančním trhu. Strukturální změny, jako základ snižování jednotkových nákladů výroby těch komodit, pro které má daný výrobce nejen vhodné agroekologické podmínky, ale i efektivní odbyty, znamenají řadu finančně náročných zásahů bez okamžité návratnosti. V určitých etapách vývoje je to právě problém koncepce agrární politiky a volby forem případné podpory těchto změn. V situaci, kdy před námi stojí příprava integrace do EU, je znalost mechanismů společné zemědělské politiky nezbytná. Velice zajímavá, a pro naše zemědělce přitažlivá, je právě subvenční politika. I v tomto případě je našim úkolem analyzovat její klady a zápory, tendence vývoje a samozřejmě i cíle, které jsou těmito formami sledovány.

Podstatný je v tomto případě podrobnější pohled na situaci v jednotlivých členských zemích EU a na pozici zemědělství v jejich ekonomikách. Analýzy prokazují, že země s nadprůměrnými příjmy v zemědělství v rámci EU jsou právě ty, jejichž podíl na hrubém domácím produktu se pohybuje od 1,2 % do 4 % (Velká Británie, SRN, Francie, Holandsko, Dánsko). Současně je tím dokumentována i pozice zemědělství na finančním trhu a faktická potřeba speciální podpory ze zdrojů státního rozpočtu resp. rozpočtu EU. Relativně vysoký podíl cizího kapitálu na celkovém kapitálu zemědělství v těchto zemích (Velká Británie 13 %, SRN 23 %, Francie 32 %, Holandsko 35 %, Dánsko 58 %) na rozdíl od skupiny zemí s vyššími požadavky na speciální financování (Řecko 3 %, Portugalsko 3 %, Španělsko 2 %), dokumentuje podstatně vyšší konkurenceschopnost na agrárním trhu i na trhu finančním. Právě v těchto zemích je podpora investičního rozvoje zemědělské výroby zabezpečována nepřímo, především dotací úroků z úvěrů, případně garancí úvěru. Přímých plateb a ostatních omezených zdrojů na přímou dotaci do zemědělství lze v těchto případech využít právě pro rea-

lizaci územně diferencovaných programů trvale udržitelného zemědělství.

— Z tohoto pohledu i orientace naší dotační politiky na nepřímou podporu ekonomicky prověřených projektů výroby s využitím cizího kapitálu je teoreticky správná a měla by do budoucna uvolnit zdroje pro řešení širších problémů spojených s funkcemi zemědělství na venkově a v ochraně krajiny. V rámci programů Podpůrného a garančního rolnického a lesnického fondu jsou zvyšování zemědělců hospodařících v problémových regionech formou vyšší dotace úroků z úvěrů podle podmínek programů KRAJINA, (tj. pro CHKO, ochranná pásma vodních zdrojů, národní parky) a AGROREGION (pro regiony a mikroregiony se ztíženými výrobními podmínkami a vysokým podílem nezaměstnanosti). Podmínkou pro získání této podpory je však zapojení do jednoho ze dvou základních programů (PROVOZ, ZEMĚDĚLEC) a splnění podmínek pro získání garantovaného úvěru. V těchto případech je hledání ekonomicky návratného projektu a prokazatelnost bonity žadatele o úvěr mimořádně komplikovaná.

Z tohoto pohledu je zřejmé, že podstatnou roli při řešení problémů konkrétních regionů budou mít zejména komplexní regionální programy, kde kritérium ekonomické návratnosti nebude posuzováno pouze základními tržními kategoriemi, ale že zde budou do určité míry respektována hlediska sociálně ekonomická. V tomto případě jde o problém řešitelný buď pomocí přímých dotací, případně dále modifikovanými úvěrovými podmínkami se státní, případně veřejnou, zárukou. Strukturální změny v těchto regionech nebudou pravděpodobně orientovány do takového typu činností, kterými by se prokazovala rostoucí efektivnost zemědělství v jeho produkční funkci. Tím složitější je i hledání nástrojů, které by do budoucna daly možnost vytváření podmínek pro aktivity související se zemědělstvím zprostředkovaně, případně se zemědělstvím v jeho mimoprodukčním poslání. I z těchto hledisek musíme přistupovat ke koncepci podpory strukturálních změn v oblastech, kde zemědělství bylo a zůstává základním nositelem podmínek osídlení a života.

Ing. Věra Bečvářová, CSc., Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, Česká republika

REGIONÁLNÍ POLITIKA EVROPSKÉ UNIE

Pod regionální politikou se rozumí systém výhod, podpor a ochranných opatření, které stát uplatňuje v zájmu určité oblasti. Cílem opatření je zabránit úpadku této oblasti (minimální program pasivní povahy) nebo vytvářet ekonomické podmínky pro její rozvoj, který by postupně eliminoval vzniklé rozdíly mezi ekonomickou úrovní jednotlivých oblastí státu (aktivní program).

Tržní síly samy o sobě mají tendenci prohlubovat rozdíly mezi oblastmi a rozdíly a rozdíly mezi oblastmi spíše polarizují. Příčinou jsou jednak objektivně existující rozdíly v přírodních podmínkách oblastí (klíma, přírodní zdroje, geografická poloha ve vztahu k celému území státu apod.), jednak skutečnost, že investoři dávají přednost oblastem s již rozvinutou infrastrukturou a vysokou kvalifikační úrovní pracovních sil.

Pokud takové příčiny oblastních diferencí skutečně existují, musí zasahovat hospodářská politika. Stát určité oblasti preferuje, aby zajistil vyrovnání jejich ekonomické úrovně s ostatními. Důvody pro takovou politiku jsou ekonomické a mimoekonomické povahy: zabránit vyliďování zaostalých oblastí, řešit vysokou nezaměstnanost, zabránit přílivu obyvatelstva do rozvinutých oblastí, které na to nejsou připraveny apod. To vše jsou závažné společenské faktory, které musí být brány v úvahu a pro jejichž realizaci se musí přijímat opatření narušující zcela autonomní funkci tržního mechanismu a soutěže.

Také Evropská unie hledá rovnováhu mezi nutností podpory regionů a zájmy rozvoje společného trhu na tržních principech, protože jde o dvě různá hlediska.

Na rozdíl od zemědělství a dopravy Římské dohody nedefinuje regionální politiku jako specifickou součástí společné hospodářské politiky Společenství.

Příkladem je článek 92, který zdůrazňuje základní doktrínu dohod, totiž, že státní pomoc, která narušuje hospodářskou soutěž, musí být hodnocena jako narušení zásad společného trhu a v zápatí označuje za přípustnou pomoc, jejímž cílem je podpořit hospodářský rozvoj oblastí, kde je životní úroveň abnormálně nízká nebo kde existuje mimořádně nízká zaměstnanost.

Zájem na podporu rozvoje zaostalých oblastí je včleněn do různých článků římských dohod, avšak nejde o formulaci společné regionální politiky EU. Místo toho různé články připouštějí možnost odklonu od přísných pravidel volného trhu a soutěže v zájmu rozvoje oblastí nebo zdůrazňují prioritu oblastního hlediska. Tak v pravidlech zemědělské společné politiky se zdůrazňuje, že je nutno brát v úvahu strukturální a přirozené disparity mezi zemědělskými oblastmi (čl. 39).

Samo zřízení Evropského sociálního fondu na podporu pracovníků, jejichž pracovní místa byla zrušena

nebo omezena v důsledku konverze podniků na jinou produkci, má výrazně oblastní povahu a účinky. Evropské investiční bance bylo uloženo jako prvořadý úkol financovat projekty podporující rozvoj zaostalých oblastí. Teprve po dvaceti letech Společenství definovalo postoj k oblastní politice.

Při formulaci regionální politiky je nutno v první řadě definovat pojem problémové oblasti a za druhé stanovit jednak kritéria, podle nichž lze posoudit soulad jednotlivých opatření ve prospěch problémových oblastí se zásadami společného trhu, jednak i kritéria, podle nichž lze formulovat oblastní politiku a její opatření nezávisle na opatřeních jednotlivých členských států.

Problémový region musí splňovat alespoň jednu ze čtyř podmínek:

- v regionu dochází ke dlouhodobému poklesu základních oborů;
- regionu, který zůstal v podstatě venkovským, chybí infrastruktura, která by povzbudila rozvoj průmyslu;
- v regionu došlo k rozsáhlému nahromadění obyvatelstva a jeho další expanze by mohla vést k vážným ekonomickým i případně ekologickým škodám a degradaci;
- oblast leží u hranic mezi státy - tzv. příhraniční zóny.

Tato definice však měla vážný nedostatek, neboť neumožnila stanovit priority mezi jednotlivými oblastmi.

Dále byly definovány požadavky na způsob pomoci státu problémovým oblastem. Protože jakékoliv státní podpory jsou v rozporu s filozofií společného trhu, byl okamžitě jasný první požadavek na tyto podpory: musejí být transparentní, tedy musí být naprosto jasně identifikovatelná forma pomoci a její objem. Z toho hlediska jsou tedy přípustné podílové podpory investičních nákladů, nemohou to však být nepřímé podpory investování ve formě slevy na dani z budoucího provozu, protože velikost budoucího zisku není přesně známa. Nepřístupné jsou z tohoto hlediska také podpory pro běžný provoz, protože jejich konečný rozsah nelze přesně stanovit.

Rovněž byla na počátku 70. let stanovena přípustná hranice podpor problémovým regionům. Investiční dotace nesměly tehdy překročit v tzv. centrálních oblastech 20 % investičních nákladů, příhraničních zónách 25 %.

Evropský výbor pro regionální rozvoj

Naléhavost a závažnost oblastní problematiky se začala prosazovat v 70. letech v souvislosti s očekávaným a později realizovaným rozšířením společenství

o další členy, u nichž je oblastní nerovnováha vážným problémem.

V roce 1972 byl zřízen Evropský oblastní rozvojový fond (ERDF – European Regional Development Fund), který korigoval strukturální a oblastní nerovnováhu, která by mohla ovlivnit realizaci hospodářské a měnové unie.

Dále byl zřízen Výbor pro oblastní rozvoj, spravující prostředky ERDF a umísťující je na jednotlivé regionální projekty formou přímé dotace nebo zvýhodněných úrokových sazeb. Šlo o projekty, které navrhly jednotlivé státy a podpora z ERDF nesměla překročit 50 %. Znamená to, že nešlo o samostatnou regionální politiku EU, nýbrž o pasivní příspěvky regionálním projektům jednotlivých států.

Údaje o činnosti ERDF ukazují, že tento fond žádnou větší úlohu v oblastním rozvoji nesehrál. Celkový objem dotací ERDF za desetileté období činil 11,5 mld. ECU a podílel se pouhými 80 % na výdajích rozpočtu Evropského společenství.

ERDF se podílel na 26 000 projektech, jeho příspěvek na jejich financování činil v průměru 14 %. Tato pomoc představovala pouze určité přilepšení při krytí nákladů na projekty, k jejichž realizaci by došlo i bez této pomoci - pouze by se mírně změnilo zdroje jejich financování. Nelze říci, že by v období jeho vzniku až do poloviny 80. let šlo o nějakou samostatnou dynamickou regionální politiku Společenství, lze pouze mluvit o finančních příspěvcích k regionální politice členských států.

Další etapa regionální politiky

Nedostatečnost regionální politiky tehdejšího ES byla vzájemná a vyžadovala změny.

První změnou byla nová definice problémového regionu, která se neomezovala na vymezení příčiny její slabosti, nýbrž spíše usilovala vymezit povahu řešení problémovosti. Tak vznikly čtyři kategorie problémových regionů:

- Zaostalé oblasti, které potřebují dlouhodobou pomoc pro vytvoření ekonomické a sociální infrastruktury, na jejímž základě bude možný další trvalý rozvoj oblasti.
- Regiony, které potřebují krátkodobou a střednědobou pomoc, na jejímž základě bude možná adaptace jejich výrobní struktury a tak budou nahrazeny útlumové obory nebo bude omezena přílišná závislost oblastí na zemědělství.
- Postižené regiony (regional impact areas), v nichž se negativně projevují nebo asi projeví dopady politiky tehdejší ES.
- Příhraniční regiony, kde hranice států rozdělují přirozené ekonomické celky a kde integrovaná politika předpokládá společné akce dvou či více členských států.

Toto členění problémových regionů je také užitečné pro odlišení dvou typů regionální politiky. První dvě

skupiny jsou předmětem pozornosti členských států; ERDF pouze může pomoci při jejich financování. Naopak, oblasti zahrnuté do zbývajících dvou kategorií by měly být předmětem samostatné pozornosti bývalého ES a příslušné projekty by měly být hrazeny z ERDF.

Neúspěšnost oblastní politiky vedla k obnoveným diskusím v orgánech ES a nakonec v direktivu 1787 z roku 1984, která vstoupila v platnost od 1. 1. 1985. Výsledná direktiva je kompromisem mezi protikladnými zájmy jednotlivých zemí a zájmových skupin a necharakterizuje plně původní názor Komise samotné.

Nový přístup též – s platností od roku 1985 – formuluje cíle ERDF jako restrukturalizaci regionů nejvíce postižených poklesem výroby a strukturální adaptace regionů dosud nejméně rozvinutých. Tím se vylučují z pomoci nejbohatší oblasti, ale rovněž není nutné, aby oblast napřed úplně zchudla, nežli může být příjemcem pomoci ERDF.

Rovněž byla stanovena jednoduchá kritéria pro určení regionů, které jsou kvalifikovány pro pomoc z prostředků ERDF:

- HDP na obyvatele je nejméně o 15 % nižší než je průměrná úroveň příslušné země;
- míra nezaměstnanosti je alespoň o 10 % vyšší než je úroveň příslušné země.

Protože existují značné rozdíly i mezi zeměmi v rámci EU, je nutno kritérium upravit s ohledem na celkový průměrný standard EU tím, že je uplatněn modifikovaný limit, který reaguje na rozdíl mezi průměrnou úrovní EU a úrovní příslušné země pomocí vzorce:

$$\text{modifikovaný limit} = \left(\text{základní limit} + \frac{\text{základní limit} \cdot 100}{\text{evropský index}} \right) : 2$$

kde pod evropským indexem se rozumí pětiletý průměrný podíl zjištěné úrovně nezaměstnanosti nebo HDP na obyvatele příslušné země k průměrné úrovni tohoto ukazatele za EU jako celek.

Například v Nizozemí je zjištěn průměrný index HDP na obyvatele ve výši 107 % úrovně EU, u nezaměstnanosti 97 % průměru EU.

V tomto případě se určitý nizozemský region kvalifikuje jako rozvojový s nárokem na pomoc s ERDF, jestliže její HDP na obyvatele činí nejvýše

$$\left(85 + \frac{8500}{107} \right) : 2 = 112 \%$$

nebo pokud její úroveň nezaměstnanosti je nejméně

$$\left(110 + \frac{11000}{97} \right) : 2 = 112 \%$$

úrovně Nizozemí jako celku.

Zásady regionální politiky akcentují přednostní podporu komplexním programům před jednotlivými projekty, aby vedly k trvalému vytváření pracovních příležitostí. Na tyto účely se má vynakládat nejméně 20 % prostředků ERDF a podíl ERDF na krytí nákladů jednotlivých projektů může činit až 50 % a u programů dokonce 70 %.

Zároveň jsou stanoveny minimální a maximální podíly zemí na dotacích ERDF; rozdíl je pohyblivý a alokovan mezi členské země na základě konkursů.

ZÁVĚR

Výrazem akcentu, který je kladen na regionální politiku, je rozhodnutí členských zemí EU, které bylo zahrnuto do revidovaného textu Římských dohod podle dohod z Maasatrichtu, o zřízení Výboru regionů.

Výbor regionů nelze zaměňovat s Výborem pro regionální rozvoj, jehož poslání je specificky zaměřeno na správu prostředků ERDF. Nově ustanovený výbor

regionů se stává druhým nejvýznamnějším poradním orgánem EU, když na prvním místě stojí Hospodářský a sociální výbor.

Členové Výboru regionů nevystupují jako reprezentanti svých států, ale naopak po dobu své funkce nesmějí přijímat od svých států žádné závazné pokyny, neboť jsou ve výkonu funkcí zcela nazávislí a mají jednat v zájmu celého Společenství. Mají se vybírat ze zástupců oblastních samosprávných orgánů i obcí v jednotlivých členských zemích.

Výbor se účastňuje rozhodovacího procesu standardním způsobem a předkládá svá stanoviska k návrhům opatření týkajících se různými způsoby racionálních hledisek; rovněž má výbor právo iniciativy vlastních návrhů, námětů a stanovisek.

Doc. ing. Vladimír Jeníček, DrSc., Česká zemědělská univerzita, Praha, Česká republika

POKYNY PRO AUTORY

Časopis uveřejňuje původní vědecké práce, krátká sdělení a výběrově i přehledné referáty, tzn. práce, jejichž podkladem je studium literatury a které shrnují nejnovější poznatky v dané oblasti. Práce jsou uveřejňovány v češtině, slovenštině nebo angličtině. Rukopisy musí být doplněny krátkým a rozšířeným souhrnem.

Autor je plně odpovědný za původnost práce a za její věcnou i formální správnost. K práci musí být přiloženo prohlášení autora o tom, že práce nebyla publikována jinde.

O uveřejnění práce rozhoduje redakční rada časopisu, a to se zřetelem k lektorským posudkům, vědeckému významu a přínosu a kvalitě práce.

Rozsah vědeckých prací nemá přesáhnout 10 stran psaných na stroji včetně tabulek, obrázků a grafů. V práci je nutné používat jednotky odpovídající soustavě měřových jednotek SI (ČSN 01 1300).

Vlastní úprava rukopisu má odpovídat státní normě ČSN 88 0220 (formát A4, 30 řádek na stránku, 60 úhůžů na řádku, mezi řádky dvojitě mezery). Tabulky, grafy a fotografie se dodávají zvlášť, nepodlepují se. Na všechny přílohy musí být odkazy v textu.

Název práce (titul) nemá přesáhnout 85 úhůžů. Je nutné vyvarovat se v něm obecných názvů. Jsou vyloučeny podtitulky článků.

Krátký souhrn (Abstrakt) je informačním výběrem obsahu a závěru článku, nikoliv však jeho pouhým popisem. Musí vyjádřit všechno podstatné, co je obsaženo ve vědecké práci, a má obsahovat základní číselné údaje včetně statistických hodnot. Nemá překročit rozsah 170 slov. Je třeba, aby byl napsán celými větami, nikoliv heslovitě. Je uveřejňován a měl by být dodán ve stejném jazyce jako vědecká práce.

Rozšířený souhrn (Abstract) je uveřejňován v angličtině, měly by v něm být v rozsahu cca 2 strojopisných stran komentovány výsledky práce a uvedeny odkazy na tabulky a obrázky, popř. na nejdůležitější literární citace. Je nutné jej (včetně názvu práce a klíčových slov) dodat v angličtině, popř. v češtině či slovenštině jako podklad pro překlad do angličtiny.

Úvod má obsahovat hlavní důvody, proč byla práce realizována a velmi stručnou formou má být popsán stav studované otázky.

Literární přehled má být krátký, je třeba uvádět pouze citace mající úzký vztah k problému. Doporučuje se co nejnižší počet citovaných autorů.

Metoda se popisuje pouze tehdy, je-li původní, jinak postačuje citovat autora metody a uvádět jen případné odchylky. Ve stejné kapitole se popisuje také pokusný materiál.

Výsledky – při jejich popisu se k vyjádření kvantitativních hodnot dává přednost grafům před tabulkami. V tabulkách je třeba shrnout statistické hodnocení naměřených hodnot. Tato část by neměla obsahovat teoretické závěry ani dedukce, ale pouze faktické nálezy.

Diskuse obsahuje zhodnocení práce, diskutuje se o možných nedostatecích a práce se konfrontuje s výsledky dříve publikovanými (požaduje se citovat jen ty autory, jejichž práce mají k publikované práci bližší vztah). Je přípustné spojení v jednu kapitolu spolu s výsledky.

Literatura musí odpovídat státní normě ČSN 01 0197. Citace se řadí abecedně podle jména prvních autorů. Odkazy na literaturu v textu uvádějí jméno autora a rok vydání. Do seznamu se zařadí jen práce citované v textu. Na práce v seznamu literatury musí být odkaz v textu.

Na zvláštním listě uvádí autor plné jméno (i spoluautorů), akademické, vědecké a pedagogické tituly a podrobnou adresu pracoviště s PSČ, číslo telefonu a faxu.

Pokud autor používá v práci zkratky jakéhokoliv druhu, je nutné, aby byly alespoň jednou vysvětleny (vypsány), aby se předešlo omylům. V názvu práce a v souhrnu je vhodné zkratky nepoužívat.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

Original scientific papers, short communications, and selectively reviews, that means papers based on the study of technical literature and reviewing recent knowledge in the given field, are published in this journal. Published papers are in Czech, Slovak or English. Each manuscript must contain a short and a longer summary.

The author is fully responsible for the originality of his paper, for its subject and formal correctness. The author shall make a written declaration that his paper has not been published in any other information source.

The board of editors of this journal will decide on paper publication, with respect to expert opinions, scientific importance, contribution and quality of the paper.

The paper extent shall not exceed ten typescript pages, including tables, figures and graphs.

Manuscript layout shall correspond to the State Standard ČSN 88 0220 (quarto, 30 lines per page, 60 strokes per line, double-spaced typescript). Tables, figures and photos shall be enclosed separately. The text must contain references to all these annexes.

The title of the paper shall not exceed 85 strokes. It is necessary to avoid in the title the usage of common expressions. Subtitles of the papers are not allowed either.

Abstract is an information selection of the contents and conclusions of the paper, it is not a mere description of the paper. It must present all substantial information contained in the paper. It shall not exceed 170 words. It shall be written in full sentences, not in form of keynotes, and comprise base numerical data including statistical data. It should be submitted in English and if possible also in Czech or Slovak.

Introduction has to present the main reasons why the study was conducted, and the circumstances of the studied problems should be described in a very brief form.

Review of literature should be a short section, containing only literary citations with close relation to the treated problem. It is recommended to cite the lowest possible number of authors.

Only original method shall be described, in other cases it is sufficient enough to cite the author of the used method and to mention modifications of this method. This section shall also contain a description of experimental material.

In the section **Results** figures and graphs should be used rather than tables for presentation of quantitative values. A statistical analysis of recorded values should be summarized in tables. This section should not contain either theoretical conclusions or deductions, but only factual data should be presented here.

Discussion contains an evaluation of the study, potential shortcomings are discussed, and the results of the study are confronted with previously published results (only those authors whose studies are in closer relation with the published paper should be cited). The sections Results and Discussion may be presented as one section only.

The citations are arranged alphabetically according to the surname of the first author. References in the text to these citations comprise the author's name and year of publication. Only the papers cited in the text of the study shall be included in the list of references. All citations shall be referred to in the text of the paper.

If any abbreviation is used in the paper, it is necessary to mention its full form at least once to avoid misunderstanding. The abbreviations should not be used in the title of the paper nor in the summary.

The author shall give his full name (and the names of other collaborators), academic, scientific and pedagogic titles, full address of his workplace and postal code.

OBSAH – CONTENT

Střeleček F. – Bicanová M. – Maršík M.: Portfolio agrárního sektoru na burze cen- ných papírů Praha – The agrar sektor portfolio on the Stock exchange in Prague	1
---	---

Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA – FROM THE SPHERE OF SCIENCE

Vybrané diskusní příspěvky ze semináře „Zemědělská regionální politika“

Kraus J.: Úvodní vystoupení k zahájení semináře „Zemědělská regionální politika“	8
Jansen J.: The role of agriculture in the development of peripheral rural areas in Europe.....	10
Swain N.: Agricultural regional policy in the Czech Republic: is one really necessary?	15
Blaas G.: Regionalizácia agrárnej politiky	22
Doucha T.: Přístupy k formování budoucí zemědělské politiky ČR	25
Hrabánková M.: Stav přístupy k řešení regionální politiky v ČR	28
Buchta S.: Regionálne aspekty vývoja agrárnej zamestnanosti na Slovensku.....	30
Vokáč J.: Regionální politika a základní principy zemědělské politiky vlády ČR.....	36
Kosieradzki M.: Adjustment of the Polish farmers to the conditions of market economy - the final or contemporary allocation of agricultural production in regions	38
Mertisina T.: How could the Central and Eastern European countries be assisted if they join the European Union and what kind of problems could accompany it?.....	41
Bečvářová V.: Podpora strukturálních změn zemědělství v regionálních aspektech.....	43

INFORMACE – INFORMATION

Jeníček V.: Regionální politika EU.....	46
---	----